

Földvály-Boér Elemér
A kiszolgáltatottak

Földváry-Booér Elemér

A kiszolgáltatak

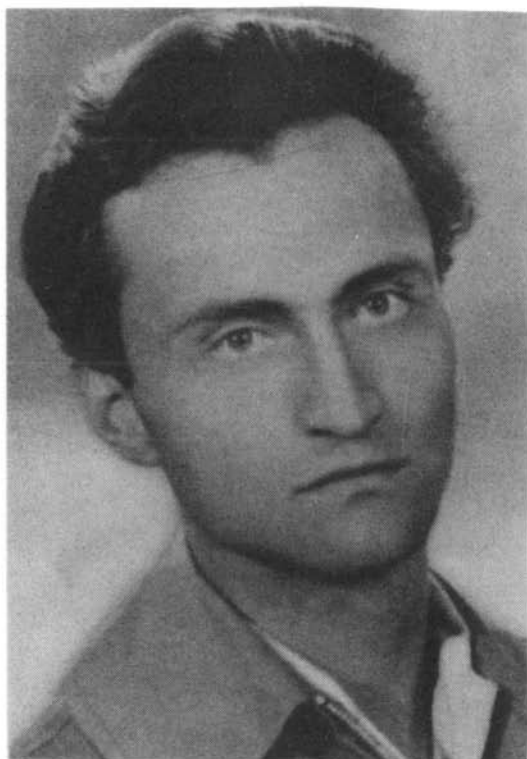

FÖLDVÁRY-BOÉR ELEMÉR
A KISZOLGÁLTATOTTAK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

„A mag, ha el nem hal, hiábavaló,
de ha a földbe kerül és elhal, hogy csírába
szökken : gyümölcsöket terem.”

Földváry-Boér Elemér

FÖLDVÁRY-BOÉR ELEMÉR

A KISZOLGÁLTATOTTAK

Recski dokumentum-regény
és válogatott írások

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Keresztény Értelmisségiek Szövetsége kiadása
Budapest, 1991.

Szerkesztette:
Dr. Csanád Béla

ISBN 963 04 1070 2

© Földváry-Boér Elemér örökösei, 1991
Kiadja: Keresztény Értelmiségek Szövetsége
Felelős vezető: Dr. Csanád Béla

A szedést és tördelést a Cerberus Kft. végezte
Felelős vezető: Schmidt Gábor
Készült a FÜTI Nyomdaüzemében
Felelős vezető: Hegyesi László

MB 139.361

1931

1991

In memoriam Földváry-Boér Elemér

1930. június 15.–1956. október 24.

Szentnek született. Maga volt a megtestesült jóság, az önzetlenség, a humánus, a becsület, az értelem, s végül az önfeláldozás. Az égiek nem hagyják az ilyen halandót sokáig a földön. Ezért kellett meghalnia mindjárt a forradalom másnapján, 1956. október 24-én. A földi gonoszság, a mérhetetlen terror gyilkos golyója oltotta ki fiatal életét. Most bizonyára ott ül valahol a Mennyek Országában, az őt körülvevő angyaloknak mond Arany-, meg Petőfi-verseket.

Földváry-Boér Elemér 1930. június 15-én született Budapesten. Apai ágon Erdély, anyai ágon pedig Pest vármegye egyik legrégibb családjából származik. Egyik Boér őse az 1848-as szabadságharcban való részvételéért megjárta Kufsteint. Lehet, ennek génjeitől örökölte szabadság- és hazaszeretetét. Anyai ágról Földváry Gábor, a Nemzeti Színház megalapítója, Pest vármegye alispánja olthatta belé a kultúra, az irodalom iránti érdeklődését, tiszteletét. Földváry-Boér Elemért ezek a családi hagyományok kötötték, kötelezték el rövid életére.

Jó iskolái voltak. Előbb a Lónyai utcai református gimnáziumba járt, majd a Fasori evangélikus gimnáziumban érettségizett. A Pázmány Péter Tudomány Egyetemen 1948 őszén kezdte meg filozófiai tanulmányait, ám csakhamar belátta, mint osztályidegennek aligha lehet jövője a „fordulat éve” utáni szülőhazájában. Nem, nem ő hagyta el ekkor a hazát, hanem a hazátlan, lelkiismeretlen, magyar népet, nemzetet bitorló, évtizedekre romlásba döntő új vezetők űzték el az egyetemre való beiratkozása után mindjárt néhány hónapra, 1948 decemberében. Honvágtyól űzve, 1949 áprilisában visszatért Magyarországra. Elfogták, s mint kémgyanúst hetekig vallatták, kínozták a szombathelyi ÁVO-n. A határátlépésen kívül semmit sem tudtak ráfogni, így internálták. Itt találkoztam, itt barátkoztam össze vele. Nem volt mindennapi jelenség. Már viselkedésével is kitűnt a vele egykorú fiata-

lok közül. Zsenge kora ellenére bámulatos volt ismeret-világa, a magyar történelemben, irodalomban való tájékozottsága. Kerülte a vele egykorúak gyakran csak az időt agyonütni akaró szórakozásait. Ekkor még könyvekhez is hozzájutotunk s Elemér biztos érzékkel válogatta ki ezek javát, ült le velük egy csendes zugba s olvasott, olvasott. Ma is jóleső módon emlékszem vissza arra, hogy hozzánk, a nála 8–10 évvel idősebb, de még mindig nagyon fiatal, annakidején valóban szebb magyar jövőt álmódó értelmiségiekhez, az internálási végzésünk számáról, 6018-asoknak nevezett csoporthoz ragaszkodott leginkább.

1950. október 25-én mindenünktől megfosztva, vörös mínium-csíkos, ócska katonaruhába öltözve, vele együtt indítottak el marhavagonban az akkor annyira ijesztő, ismeretlen bizonytalanságba, hogy másnap hajnalban űzött vadakként verjenek fel bennünket az oldalunkat géppisztollyal bökődő államvédelmisták a Csákánykő tövében létesített Recski Kényszermunkatáborba. Elemér recski idejének nagy részét a büntető-brigádban töltötte. A büntető-tábor büntető brigádjában, hogy kétszeres megpróbáltatásnak legyen kitéve. Az elviselhetetlen bánásmód, az ütés-verés, a hajnaltól késő estig tartó embertelen munka és a szisztematikus éheztetés mellett még attól is szenvednie kellett, hogy a nagyrészt növényi rostokból álló élelmet nem tudta megemészteni. Szinte csontvázzá fogzott, de töretlen hittel, megalkuvás nélkül vállalta sorsát: egyetlen alkalommal sem hallottam panaszkodni. Példamutató volt az emberi tartásban.

Amikor 1953 nyarán megindultak a szabadítások, velem együtt ő sem szabadult a rabságból. Valamikor ősszel rabszállító autó szűk ketreceiben Kistarcsára szállítottak bennünket, ahol a hírhedt, később öngyilkosságot elkövetett Jónás Béla külön-tanácsa börtönbüntetésre ítélte bennünket, hogy korábbi fogva tartásunkat igazolják. Mindketten büntetett előéletűként léptünk ki később, onnan szabadítva, a Markó utcai bíróság épületéből. Igazi szabadság helyett abba a Magyarországba, amelyik akkor még egy nagyobb, az országot határai-

nál többszörös szögesdrótkerítéssel körülvett, aknákkal beültetett óriás börtönnek számított.

Szabadulásunk után hosszú ideig nem találkoztam Földváry-Boér Elemérrel. Óvatosságból, az országban eluralkott, bennünket is akaratlanul bénító visszahúzódásunkból fakadó magatartásunk miatt ha nem is kerültük, de nem kerestük egymást. Tudtam Elemérről. Azt is, hogy valahol gyári segédmunkásként dolgozik. Nagysokára találkoztam vele, meglepetésként a nagy magyar humanista, Sós Aladárék vendégszerető házában. Az anyyiunk régi és kedves barátnője, Júlia, vette szinte anyai gondoskodású szárnyai alá. Ekkor láttam először néhányat versei közül is. Majd egy este, amikor mindketten fáradtan érkezünk meg munkából egy félórás kávépihenőre Júliáékhoz, kicsit titokzatosan elővett a zsebéből egy parányi, cementzsákpapírral borított füzetecskét, amelyben legnagyobb meglepetésemre ismertem fel a Recski Kényszermunkatáborban általam „szerkesztett”, cigarettapapírra írt újságocska egy példányát. Kiderült, Elemér a szájában vitte ezt be a büntető-brigádba s úgy is hozta ki 1953 őszén a táborból. Ahogy nekem akarta adni, valahogy nem volt kedvem elfogadni, ám ő erőlködött. „Vedd el, hiszen a tiéd, én csak megőriztem. Hadd záruljon be a kör, tőled indult el, térjen vissza hozzád” – mondta. Azóta is szinte legértékesebb kincsemként őrzöm. Hasonmása ott van a budapesti Legújabbkori Történeti Múzeumban; egy másik pedig Elemér húgánál, Máriánál.

Közülünk ő volt a legbátrabb: ő írta meg legelőbb, mindenkit megelőzve a Recski Kényszermunkatáborról való élményeit. „Nem szabad, hogy ez kimaradjon a magyar történelemből” – mondta nekem, amikor talán egy tucatnyi oldalát mutatta meg a kéziratának. 1956 tavaszán már zajlott a világ Magyarországon, ritkábban találkoztam Földváry-Boér Elemérrel. Azt sem tudtam, befejezte-e a kéziratát. Október 24-én, valamikor a kora délutáni órákban ért el a Múegyeten a hír: Elemér hősi halált halt a Rádió épületénél. Megtért őseihez, a Boérokhoz, a Földváryakhoz.

Már csak a nyugatra való menekülésem után tudtam meg, hogy a kéziratot sikerült kijuttatni s a müncheni Griff Kiadó gondozásában *A kiszolgáltatottak* címmel meg is jelent. Ezt az írást veszi most kezébe Földváry-Boér Elemér verseivel együtt a magyarországi olvasó. A munka magáért beszél. A szerzőről is, a koráról is. És bezárul végre egykori hű társunk említette kör is: a Magyarországról 1956-ban elindult írás megtér a hazai olvasókhoz.

A Mennyeek Országában lakozó angyalok pedig mindent tudnak, s bizonyára elmondják Földváry-Boér Elemérnek – aki Arany- és Petőfi-verseket mond nekik –, hogy az annyira szeretett szülőföldjén, a magyar hazájában is megjelent a számadása.

Sztáray Zoltán

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A
KISZOLGÁLTATOTTAK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ELŐSZÓ

Egy hétig voltam Sándorral. Nagyon szerettem az első pillanattól kezdve. Olyan más volt, mint a többi férfi! Volt benne valami távoli, elérhetetlen... Nem értettem a szomorúságát, idegen volt a vadsága és nem tudtam felfogni: hogy lehet az, hogy minden gondolata ahhoz a világhoz köti, amiben csak kínlódott és szenvedett.

Ő is megszeretett engem. Az életet szerette bennem: a gondtalan jókedvet, az ifjúságot, a lehetőséget mindenre, amit elvesztett: nyugodt és szabad élet, fiatal jókedvű és szerelmes feleség, boldog gyerekek – nálam megkaphatta volna mindazt, ami küzdelmes és szomorú életéből hiányzott.

Elment mégis. Ezeket a jegyzeteket adta nekem. – Ebből megérted, hogy hova tartozom – mondta.

A jegyzetek első felét női kéz írta. Gyűlöltem azt a nőt, féltékenységből. De aztán megsajnáltam. Végül megszerettem.

Most már tudom, hogy Sándor nem szerelemből ment vissza. Visszament, mert nem akart partra úszni, míg a társai fuldokolnak.

Azt hiszem, sosem érthettük volna meg igazán egymást. Szenvedőhöz talán csak szenvedéssel juthat az ember közelebb. Más és idegen egymástól a világunk, visszavonhatatlanul.

Neki ott a helye, visszament verekedni – valószínűleg meghalni –, nekem pedig azóta fájdalmasan hiányzik valami az életemből.

Wien, 1956. február.

Franciska Sommerhuber

ÁLLAMI LAKÓTELEP

Igazán nem vagyok természettől fogva hisztérikus, de Károly úgy elfásult ebben az örökös vad robotban, hogy kénytelen vagyok nagy jelenetet rendezni neki, ha azt akarom, hogy legyen a szavamnak valami foganatja. Aztán persze én vagyok a bestia nő, aki egész nap ordít, hol a férjével, hol a gyermekeivel. Mégis megbecsülnek itt a házban, amikor látják, hogy Károly milyen gyengéd hozzám és látják, hogy a gyermekeim olyanok, mintha skatulyából húzták volna ki őket. Bezzeg más asszonyt megver a férje és a gyereke maszatos és engedetlen.

Milyen jó is az, ha az embernek otthona van!

Hat év házasság után végre egy saját kuckó. Nem kell a konyhában lesni, hogy a főbérnök mikor hagyják abba a főzést végre, hogy én is oda férjek; akkor megyek a fürdőszobába, amikor akarok; nem hallgatódzik senki az üvegajtó előtt, félórákig valamin a port törölve, ha veszekszem, vagy ha házasságot élünk; nem kell egy idegen vénasszony elviselhetetlenül rángatózó arcát látnom, ha csinos vagyok és nem támadnak meg mindig a lakásomban, belülről, ott ahova menekülnöm kellene a világ elől. Nem jutott volna idáig a házasságunk, ha nyugodt otthonban éltünk volna! De talán még újra lehet mindent kezdeni...

*

Múlt héten volt a leköltözés nagy izgalma, úgyhogy még mindig meglehetősen rumli van a lakásban. Utálom a rendetlenséget magam körül, de a bútorokat egyedül úgysem bírom megmozgatni, hogy felsúroljak és felvikszeljek alattuk. Jaj de ideges lesz Kari pár napig, jön haza dögfáradtan és felfordulás fogadja; pihenés helyett nekiállhat velem rendezgetni. Sanyi is itt maradhatott volna pár napig segíteni, amíg rendben nincs a lakás! Legalább arról lett volna egy utolsó benyomása, emléke, nem erről az összevisszaságról! Na azért emléket visz magával. Már aludt, mikor fürdés után bementem hozzá.

Milyen forrón és szenvedélyesen fogadott, ahogy odabujtam...

Szóval ezért nyilvánvaló, hogy csak magamnak írok, nem pedig hogy író legyek és kinyomtassák, mert borzasztóan undorít elgondolni is, hogy valaki olvassa azt, amit én őszintén leírok magamról. Pfuj. Legfeljebb majd a halálom után, akkor már nem érdekel. De legalább tudnék harmadik személyben írni!

Persze már a második mondatnál belezavarodom. És másról úgy sem tudok írni, mint magamról, meg arról, ami körülöttem van. Egy ember nem bír el több problémakört, amikor mindenki fülig van a maga gondjával. Ezért lett annyira idegen tőlem jóanyám, meg nem értésével, kívülállásával és azokkal a jótanácsokkal és szemrehányásokkal valahányszor megtudta, hogy terhes vagyok! Na, ez volt aztán a teteje mindennek! Hát mi örömöm lenne ebben az életben, ha nem volna két kis uborka gyerekem?!

*

Nagyon korán férjhez mentem; 18 éves koromban. Anyám persze ellenezte, ahogy tudta, mert jól jött volna neki, ha a keresetemet továbbra is haza adom és mert jó, ha van kinek parancsolni otthon. De én szüleimtől a házasságba menekültem. És az én temperamentumommal nem maradhat sokáig lány az ember anélkül, hogy idegbajos ne legyen. Károly nagy volt és erős és mégsem a szüleim korosztályából való. Védelmet jelentett és biztonságot, gyengéd és megértő volt hozzám, ezért nagyon tudtam imádni. Aztán nagyon hamar elmúlt a rajongó szerelem, de mással újrakezdeni már nem tudtam, nem volt erőm és bátorságom megpróbálni, és rászorultam arra, hogy bebizonyítsam magamnak: Károly tényleg olyan remek ember és úgy lehet rá építeni, mint a szerelemben éreztem. Hát ezt bebizonyította. Hat évi házassággal, amiben mindig kitartott mellettem. És talán még egyszer bele tudnék szeretni újra, csak ne volna ilyen a természete! Árad belőle a savanyúság. Attól félek, hogy ezt már nem a nyomor teszi: ha a legnagyobb jólétben élnénk, mindenféle kommunizmus nélkül és például most vett volna egy

Packard-kocsit, akkor is biztos lógna az a hosszú orra és bosszankodna valamin. Például azon, hogy gyűrött volt a nyakkendője. Hogy miért nem tud jókedvűen és kedvesen hazajönni feleségéhez, aki neki és a gyerekeinek él és azért súrol és vakarja a padlóról a koszt és pucorássza a gyermekeit és főz és mos és dolgozik egész nap, hogy minden rendes, otthonos és barátságos legyen, mire ő hazajön! De talán ezután az albérleti pokol után értékelni fogja majd saját otthonát. Én is nyugodtabb és kiegyensúlyozottabb leszek az Irén-cirkuszok nélkül.

Jaj, de undorító, saját szentségében savanyodott, embertelen, kenetteljes mártír-vénasszony volt az az Irén! A visszeres lábaival és a klimaxával! Annyira érzett rajta, hogy fizikailag undorodik tőlem, amiért én fiatal és csinos vagyok. És akkor volt egészen kibírhatatlan, amikor terhes voltam. Lehet, hogy a leendő gyerek lármája is előre idegesítette és mélyen fel volt háborodva, hogy micsoda erkölcstelen életet élhettem a férjemmel, amitől gyermekem lesz és különben is, hogy lehet most gyereket szülni, amikor ilyen nyomor van és amikor az ő okos lánya is még csak menyasszony évek óta és nem siet el semmit. Nahát, az Etus vőlegénye, az is egy díszpéldány: már két éve minden vasárnap eszik náluk egy pompás vacsorát, politizál az öreggel, hallgatja a Szabad Európát, füstöl és élvezi a nagy gonddal kicsinosított lány imádatát, de elvenni feleségül, azt nem, inkább megszerzi magának más hol azt amire szüksége van, a lány pedig úgy elhízik a szűzies életmódtól, hogy még én is megsajnáltam volna, ha nem rajtam töltenék ki mindezért a bosszújukat... Irén megtette azt, hogy amikor nyolcadik hónapban totyogtam ki a konyhára, hát „véletlenül” nekem jött és kiverte a kezemből a tálcát. Utána elment a templomba imádkozni, mint minden vasárnap délelőtt.

*

Szóval most saját, tulajdon otthonom van! Nagy az ára! Kari bányában dolgozik és mert új tag és mert rossz kádere van, persze, hogy a legrosszabb helyekre teszik. Csak legálább én rendbejönnék annyira egészségileg, hogy szintén ál-

lásba tudjak menni! Nem tudom, hogy Károly keresetéből itt hogyan tudnánk megélni négyen. Viszont hogy tud Komlón elhelyezkedni egy textiltechnikus? De mi máshoz kezdjek? Irodába biztosan nem helyeznek el. Volt államtitkár lánya, deportált, dolgozott az Új Ember szerkesztőségében... Jó lenne, ha kiszolgálónőnek fölvennének valami boltba, délelőtti vagy délutáni elfoglaltságra. Amikor Karival különböző műszakban dolgozunk, nem is kellene a gyerekeket napközi otthonba adni.

Mindegy, majd csak lesz valahogy. És talán Sanyi sem fog egészen elhagyni...

*

Beszóltak a szomszédból Katonáék, kölcsönkérni néhány tányért, mert az asszony szülei érkeznek látogatóba. A férfi együtt dolgozik Karival és igazán nagyon kedvesen segít nekünk a hurcolkodásnál; nélküle nem is készültünk volna el a szakadó eső előtt. Aránylag elég csinos a fiú, de persze klasszis különbség választja el Karitól. Az asszony is igen rendes, kedvesnek néz ki és sokkal gondozottabbak a gyerekei, mint a többiek. Nagyon édes a négyéves kislánya és helyes a két nagyobb, ahogy neveli és gondozza a kicsit. Egyik 10, a másik 8 éves, de már nagyon sok járul rájuk otthon, mert az asszony is, a férfi is dolgoznak a bányában. Kellemes, hogy a gyerekek együtt játszhatnak; erre a két nagy kislányra rá is merem bízni az enyéimet.

Gyerek nincs is több a házban; felettünk Kopácsiék várnak gyereket, hetedik hónapban van az asszony. Szívбайos szegény, bent volt a kórházban múlt hónapban is és nagyon fél a szüléstől. Kedvesek, jóindulatúak, csak főleg az asszony nagyon buta és ha egyszer elkezd beszélni: se vége, se hossza. Nehéz megszabadulni tőle, mert nem akarom megbántani. A férfin pedig nagyon látszik, hogy nem undorodna tőlem, úgy, hogy ezekkel jó lesz minél kevesebbet érintkezni.

Hát eléggé egyedül leszünk itt Komlón. Se régi ismerősök, se kultúremberek... Legalább Sanyi jönne el néha, mert különben végképp megszűnik a penész.

*

Mégis csak jobb lesz, ha az elejénél kezdem az elbeszélésemet, különben sem engem, se semmit sem lehet megérteni. Próbálok az életemről egy rövid képet adni.

Apa államtitkár volt 42-ig (ezt azonban az üzemeknél leadandó önéletrajzokba nem szoktuk beírni), akkor egyszerre nyugdíjazták. Jó szakember és rossz politikus volt, naiv, becsületes őszinteséggel és semmi emberismerettel. Az egyre szenvedélyesebben jobboldali áramlatok a háború alatt félresöpörték. Volt egy csomó műszaki munkája: valami fő-alatt volt ő a Kőbányai Gyógyszerárú Gyárban és kieszt egy csomó találmányt, szabadalmat; azt a villát, amelyben laktunk is egyik szabadalmából vette. Anyám kegyelmes asszony volt, társadalmi életet élt, udvaroltatott magának apám hivatali beosztottjaival – persze, csak flörtölt velük, legfeljebb felhívta őket, de nem adta magát oda nekik, mint igazi úrinő – és játszotta a jótékony hölgy szerepét: mindenféle szociális akció, karácsonyi börtönlátogatások és más efféle. Képzelem, hogy a pokolba kívánták a börtön darócruhás megajándékozott lakói, amikor karácsonykor perzsabundájában belibbent köztük szerető és intő szavakat szólani!

Mellesleg: én voltam az egyetlen gyermekük. Anyám, miután egyszer kipróbálta a szülést, nem tudta magát még egyszer rászánni. Pedig nagy csalódás volt apának, hogy lány vagyok. Fiú kellett volna neki, aki öröklí az eszt, a nevét és a vagyonát... Ha lett volna testvérem, talán én sem lettem volna ilyen sebzett félős, idegen minderwertigkeitskomplexes asszonnyá.

Előkelő iskolába járatlak, ami igen kellemetlen volt nekem. Egyrészt azért, mert anyám takarékos asszony volt és én szégyenkeztem a kifordított, megtoldott, vagy rosszul szabott ruhákban a többiek előtt, másrészt azért, mert anyám többször meglátogatta a tanárnőimet és leereszkedően elbeszélgetett velük, amiért azok mind utáltak engem.

Egészen pici kislány koromban rajongtam az anyámért; túlságosan is angyalinak képzeltem, azért ahogy megismerem, teljesen elidegenedtem tőle. (Ezért is nem rejtegetem a gyerekeim előtt hibáimat! azokkal együtt szeressenek meg,

nehogy majd később valami összetörjön bennük.) Amikor például kezdtem nő lenni és láttam, hogy apát hogyan csavarja anya az ujjá köré, akkor szinte gyűlölni tudtam.

Apát mindig nagyon szerettem. Jóságos, becsületes nagy gyereknek éreztem, sok zsenialitással és sok ügyetlenséggel. Ez a csupa szív ember rengeteget szenvedett anya mellett, aki csupa számítás volt. Néha elöntötte az indulat és olyankor borzasztóan félttem tőle. Sokszor nagyon megvert. Pálcával. Egyszer anya panaszkodott rám, amitől úgy dühbegurult, hogy fölkapott egy széket és hozzám akarta vágni. Még menyasszonykoromban is kijárt nekem a testi fenyítés. Most a házasságom hatodik évében is sokszor érzem magamat nagyon kicsinek és kiszolgáltatottnak velük, a hatalmas zsarnokokkal szemben, pedig külön élünk és ők is rengeteget szenvedtek azóta. És még mindig sokszor álmodom azt, hogy az apám pálcával ver engem.

Baj volt az is, hogy nem lettem csodagyerek. Apa fantasztikusan erős volt és nagyon eszes; persze elvárta, hogy az ő gyereke is mindig mindenben az első legyen. Na aztán velem jól bevásároltak! Nyeszlett voltam, beteges és közepes tanuló. Nem volt semmi nagyobb ambicióm, csak gyerekeket akartam és férjet persze és saját otthont, az én kis meleg biztonságos kuckómat az életben.

...Tizennégy éves voltam, amikor az a dolog történt Sanyival. Anyámék kiexpediáltak Sanyiékhoz az erdőszlakba nyárára, hogy a bombázások alatt ne legyenek Pesten. Sírtam, amikor leutaztam, mert tizennégy éves szívem minden anyás melegével szerelmes voltam a szomszédban lakó vézna kis fiúba, Vilibe. Sanyiéknál egyedül voltam, először távol a szüleimtől, csupa félidegen között. De valahogy aztán összeemelegedtünk Sanyival. A nővére, Ilonka is nagyon kedves volt, de annak általában mindig volt valami dolga. Különben sem túlságosan rajongtam a saját nememért. Nem szívesen voltam együtt lányokkal. Ilonka idősebb is volt nálam pár évvel, ami ebben a korban sokat számít. Zavart, hogy érettebb nálam és ugyanakkor zavart az exaltáltsága, hogy apáca akart lenni. Nem tu-

dom megérteni azokat a nőket, akik nem akarnak gyerekeket szülni.

Sokat voltam együtt Sanyival. Kedves volt, figyelmes volt, lehetett bízni benne. Nagyon egyedül voltam, beszéltem neki mindenről, könnyítettem magamon. Vilibe voltam „szerelmes”, Sanyit észre sem vettem, egyszerűen csak jó volt, hogy ő van nekem. Pedig ő is fölengedett és beszélt nekem sokat magáról, meg a terveiről, mindenféle vad dolgokat. Nem szerettem gondolatainak örökös bakugrásait. Sok-sok fölösleges kamaszos vonás volt benne. Olyankor buta kicsi fiúnak éreztem, pedig egy fejjel volt nagyobb nálam. Jó volt az is, hogy nagy zömök fiú volt, amikor én kicsi voltam és törékeny. Ha sétáltunk az erdőben arra, ahol nem járt senki, este amikor sötétebb volt: mindig belekapaszkodtam a karjába. Megesett néhányszor, hogy ő gyöngéden rám mosolygott és kicsi Lili-nek nevezett engem.

Sanyi állítólag Annába volt szerelmes. Annát ki nem állhattam. Jó alakja volt, nagylányos ruhákat hordott és selyemharisnyát. Szívesen mutogatta a formás lábát. Szamárság volt Sanyinak Annáról annyit beszélni. Mi köze lehet neki Annához, amikor itt vagyok én?...

Néztük sokszor együtt a naplementét. Ahogy álltam Sanyi mellett: a vállára hajtottam a fejemet. Aztán egyszer – nem tudom hogy történt – megcsókoltam. Álltunk egy ideig átka-rolva egymást, aztán elszaladtam.

Az első csók volt ez és utána évekig semmi. Sanyi nem nyújtotta ki utánam a kezét. A legjobb barátom volt, de gyerek volt még, amikor én már önállóan kerestem és férjhezmenésre gondoltam.

...Az ostromot Budán vészeltük át. A lövöldözést megszokja az ember, de az oroszoktól nagyon féltem. Borzalmas iszonyat volt bennem arra a gondolatra is, hogy erőszakoskodhatnak velem. Szereztem egy kis tört, hogyha nincs menekvés előlük: leszúrhasam magamat. Úgyis mindenkinek meg kell egyszer halni, amin mindenki átesik, az nem is lehet olyan borzalmas és ha a halált választom: nem kell minden

máson átesni. Ez a tudat egy kicsit megnyugtató. De az utolsó napokban elveszett a késem. Lehet, hogy apa lopta el.

Amikor bejöttek az oroszok, a villa kertjében lőttek agyon három menekülő német katonát. Mi temettük el őket, alig egy méter mély lyukat ásva a fagyos földbe, egyet a háromnak közösen. A hátukba kaptak egy sorozatot és egyiknek a feje is át volt lőve. Akkor láttam először holttestet. Egyikük fiatal, alig tizenhét-húszéves fiú lehetett. Furcsa volt, hogy emberek és mégis tárgyak csak. Legnagyobb meglepetésemre egyáltalán nem féltem és nem undorodtam tőlük, de utána sokáig mindig azt álmodtam, hogy élnek és beszélnek velem és nevetnek, aztán egyszer csak meghalnak, lefekszenek, elmerevednek, tárgyakká lesznek és közben a fiatal szemrehányóan néz rám, hogy egyedül hagyom őket és nem halok meg én is. Nem volt kellemes kis álom. Nappal viszont nem gondoltam rájuk, mert mindig volt valami más izgalom. Ha az oroszok jöttek az ajtón, mi anyával kimásztunk az ablakon és átszaladtunk a szomszédba, amíg apa fogadta őket. Egy alkalommal akkor érkeztünk a szomszédba, amikor éppen vittek el két nőt – „krumplit hámozni”. Egyikük fiatal asszony volt, akit nagyon szerettem, a másik egy vénkisasszony. Késő éjjelig tartott a krumplihámozás. A vénkisasszony nagyon rosszul lett és azt mondják, hogy majdnem elvérzett.

Anyám lehetőleg sohasem hagyott egyedül. Most már tudom, hogy egy asszonynak sokkal kevésbé tragikus az ilyesmi, mint egy lánynak. A folyamat a személlyel és szituációval szembeni undor mögött automatikus és reflex-szerű, egy lánynak viszont lehet, hogy egész életre kiható iszonyat és tragédia.

Egyszer volt egy veszedelmes helyzetem, ez viszont már a kellemes emlékeim közé tartozik. Együtt reggeliztünk, amikor hirtelen betoppant egy orosz. Hívás nélkül leült az asztalhoz. Persze mellém. Apa tudott pár szót beszélni vele. Kínáltuk őt is, hogy az evéssel legyen elfoglalva. Kedélyeskedett valamit, amit persze nem értettem. Aztán elég közel húzta hozzám a székét, hozzám nyomta a lábát és át akart karolni.

Akkor apa fölállt és odajött. Szót se szólt, csak kihúzta magát és nézett le rá, mint egy kígyóbüvölő. Felugrott az orosz is, egyszerre az asztal túlsó oldalára került, zavartan mutogatott az órájára, hogy mennie kell és elsietett. Tudom, hogy apa összetörte volna a csontjait, ha pimaszkodik velem. Apa nagyon erős volt. Én pedig akkor győztesnek és boldognak éreztem magamat.

...Rengeteg szakállas férfi járt az utcán. Negyvenen felül érdemes volt szakállt növesztetni, mert hetekig-hónapokig minduntalan fogdosták össze a civil embereket és hajtották el hadifogságba. Allítólag Budapest elestekor nagy hadifogolylétszámot jelentettek és ehhez kellett még produkálni. Ha szakállas „öreg” ember baktatott az utcán, arra hamar legyintettek, hogy „sztari papa” és békén hagyták. Apa is hosszú szakállt növesztett, le is fogyott erősen és sokkal öregebbnek nézett ki. A gyógyszerárugyárba egyszerűen nem vették vissza és amikor az önkéntes nyugdíjalaphoz húsz éven át történt befizetései alapján jogos nyugdíja után járt, figyelmeztették, hogy nyughasson, mert elvitetik a politikai rendőrséggel. Így aztán az öregúr elment kőműves-segédmunkásnak.

...Sanyitól levelet kaptam. Meghalt a nővére és meghalt az apja. A nővéréről semmi közelebbit nem ír, hogy hogyan. Képelem szegény Ilonkával mi történhetett. Nagyon szép lány volt. Az apja fogságban halt éhen, írja. Két hétig csak hajtották őket és semmit sem kaptak enni, csak néhol, ahogy meneteltek, a lakosság tudott dobálni nekik kenyeret. Hólevet ittak sokszor ha szomjasak voltak. Talán ő is ettől kapott vérhast. Amikor végre a táborban már kaptak káposztaleveseket, akkor már semmi sem maradt meg benne. A tetvek nyüzsgöttek rajtuk. Egyik fogolytársa szabadult, mert szállíthatatlan, mozogni képtelen beteg volt, az üzente meg, hogy mi történt vele. Sanyi elment hozzá. Öreg pesti zsidóbácsi volt, egy hétre rá, hogy kijött a gettóból fogták el az utcán az oroszok. Életében sohasem volt katona. Ez a bácsi mesélte el Sanyinak az apja halálának körülményeit. Szegény Sanyi! Meghalt az apja és meghalt Ilonka, a nővére is... Ritkán lát-

tam ezekben az években Sanyit, de ha eljött Pestre, mindig nálunk hált meg és olykor késő éjszakáig beszélgettünk. Sanyi nem szerette az életet. Szégyellte volna szeretni, miután testvére meghalt. Nekem pedig szükségem volt egy normális életrevaló emberre, akivel lehet apróságoknak is együtt örülni.

...47-ben anyám valamilyen nexusával beprotezsált az Új Ember szerkesztőségébe. Külföldi egyházi lapok cikkeit fordítottam és kivonatoltam. Nem szerettem ezt a munkakört. Sohasem volt ambicióm, hogy mártír legyek. Anyámnak viszont jól jött, hogy mindenkinek eldicsekedhetett velem: az ő lánya egyházi lapnál dolgozik, most, amikor kezdődnek a támadások az egyház ellen! Jártam emellett tovább is textiltechnikumra, mert gondoltam, hogy az állás az Új Embernél nem lesz tartós. Itt a technikumon ismerkedtem meg Károllyal. Állítólag miután először látott és a kollégái kérdezték tőle, hogy mi a véleménye rólam, azt mondta: – Nagyon helyes lány, csak nagy feneke van. – Na, azóta bevásárolta magának a nagyfenekű lányt, visszavonhatatlanul!

48-ban esküdtünk meg, közvetlenül Mindszenty lefogása előtt, meglehetősen zűrés körülmények között. Felmondási idő nélkül, máról-holnapra kitettek állásomból. Péter Z., akit nagyon szerettem, megmagyarázta, hogy azért, mert itt nagy disznóságok lesznek, csomó letartóztatás meg minden és nem akarják, hogy én is bajba keveredjem. Ez nagyon kedves volt tőlük igazán. Péter Z.-ről később azt hallottam, hogy valamtól meghalt a „vizsgálati fogság”-ban. I.-t, a gyóntatómat pedig 5 év börtönbüntetésre ítélték „államellenes összeesküvés” címén.

Sanyi küldött valakivel pár szál piros szekfűt az esküvőm előtt. De miért nem jött el?!... Néhány nappal később hallottam, hogy éppen aznap tartóztatták le őt is, mert állítólag valami szervezkedésbe keveredett...

Nem fogom a házasságom első heteit részletesebben megtárgyalni. Nagyon szerettem Karit és teljes szívvel és teljes temperamentummal vettem magamat a házáséletbe, de

elmaradt valami, aminek elmaradásától már gyermekkorom óta nagyon félttem. Az anyagi gondok pedig már az első heiteinket is megmérgezték.

Sikerült elhelyezkednem valahol, és nagy sikerem volt: fiatal, csinos, végzett technikus, két idegen nyelven perfekt levelezés, gyors- és gépírás – a próbaidő után nagyon jó beosztásba akartak tenni. Túlságosan jóba. Alaposan lekáderiztek: államtitkár volt az apa, Új Embernél állás... Kirúgtak a vállalatától, rövid három hét után. Keresgélhettem megint munkát. Végül Kari be tudott vinni ugyanahhoz a vállalathoz, ahol ő dolgozott, gépmunkásnak. Ő nappal dolgozott, én váltott műszakban. Károly esténként járt a főiskolára, tisztviselő volt és keresett 560 forintot havonta. (Az akkor több volt, mint most 900.) Elvégezte a főiskolát; véletlenül éppen a vizsga utáni napon hivatják be a személyzeti osztályra: felmondanak neki. A helyébe egy tizennyolc éves lány került, pusztán középiskolai végzettséggel és kapott Károly 560 forintja helyett 820-at. Persze a lány párttag volt.

Röviden mondom, mert hallgatni unalmas, csak átélni kellemetlen. Szóval utána elment motorszerelőnek és mire kitanulta a szakmát és lett volna kicsit jobb kereset: jöttek a kitelepítések.

Abban az évben volt nyomorunk a tetőfokán. Jegyre 15 dkg kenyér, heti 10 dkg felvágott és 20 dkg hús. Egy hónapra egyszer kaptunk 1 kg krumplit, 2 hónapra egy darab kis pipe-reszappant. Én pedig gyereket vártam.

Mást nem akarok az élettől, mint otthont. Otthont és gyerekeket. Ez a célom; enélkül üres és értelmetlen minden. Ezért izgat fel még mindig, ha a kitelepítésre gondolok, amikor kiszórták a családok ezreit otthonukból és durva rendőrök lökdösődtek és üvöltöztek, mintha rablókkal volna dolguk, ha az ember a saját holmijából még valamit vinni akart magával... Nem is írok erről, inkább kitepek a naplóból néhány oldalt és ide mellékelem, minek ez nekem, úgyis emlékszem tisztán mindenre, nem lehet ezeket a napokat elfelejteni.

*

1951. május 21. Fáraszt a munka. Rosszul érzem magamat. Állandó hányingerem van. Amióta a gyerek annyira meglátszik rajtam és nem vagyok olyan „gusztusos” nő, Szabó mérnök már nem olyan előzékeny, sőt ingerült és durva hangon beszél velem. Az ilyesmitől mindig tehetetlennek és szerencsétlennek érzem magamat.

Egy műszakban vagyunk, egyszerre érünk haza Karival. Szeretnék lefeküdni pihenni, de anyám bekopog alighogy hazatértünk. Pedig most igazán nincs kedvem diskurálni.

– Hallottátok a híreket? – kezdi. Megint valami baj lesz, talán nem lehet kenyeret kapni.

– Egész csomó embert kitelepítettek Nagybudapest területéről. Mind magunkfajtát, az úgynevezett „nem kívánatos elemeket”. F-nét is meg K. Péter bácsit.

– Péter bácsi állásban van. Két éve már, amikor nyugdíjazták a fővárosnál, elment éjjeliőrnek valami üzembe.

– Mégis, 24 órán belül mennie kellett. Öt mázsa holmit vihett magával. Rendőrrel rakták teherautóra, valami Szolnok megyei tanyára vitték. Mihez fog ott az öregúr kezdeni?

–

Kari ingerült. Látja, hogy amúgyis nagyon fáradt vagyok és ilyenkor benne is azonnal összeomlik minden: talán azért, mert az én kimerültségem az ő munkájának és életének a kudarcát jelenti, hogy nem tud a feleségének rendes életet biztosítani. Véget akart vetni a diskurzusnak.

– Mit csináljunk? Nem segíthetünk Péter bácsin semmit.

Persze hogy nem. De állítólag minden osztályidegent kitaraknak Budapestről. Nekünk is fel kellene készülnünk. Tudni kell, hogy mi van: ne érjen váratlanul semmi. Összepakolunk előre... esetleg a bútorokat is el kellene ismerősöknél helyezni. –

– Meg kell tudni: mit vihet az ember és hová mehet, mennyi ideje van csomagolni...

Tanakodnak, Kari ingerült. Nem csoda, ő is fáradt. Én hallgatok és próbálom magamat nem izgatni. Ugyan hová mennénk, négytagú család, és hol tudnók a bútorainkat elhe-

lyezni?! Nevetséges előre izgulni. Kari maradjon itt ma velem délután. Annyira szükségem volna rá...

De nem marad. Megy be anyámmal a városba, megnézik az ismerősöket, hátha megtudnak valami közelebbit. Egyedül maradok, nagyon elkeseredetten. Mi lesz a gyerekekkel, ki tudom-e hordani és meg tudom-e szülni?

Késő este. Először Kari érkezik haza. Sáriékat is kitelepítik, nekik segített csomagolni. Láta a végzést: „Nagybuda-pest területéről kitiltom... 24 órai határidőn belül... tartózkodási helyeül kijelölöm X községet Szolnok megyében... 5 q csomagot vihet magával... Szállításról gondoskodom... Belügyminisztérium.”

Anyám később jön meg. Ő Paliéknál segített. Az egész ház ott volt csomagolni. Elvitték Miciéket is, éjjel 4 órakor jött a teherautó, már 3 család volt rápakolva a bútoraival, alig maradt hely, Miciék az engedélyezett mennyiségnek a felét sem tudták elvinni. Egyszerre megrémülök:

– De hiszen Micinek most született gyereke! Két vagy három hete!

– A gyerek nem volt rajta a listán. Nem vihették magukkal...

Nem lehet ez! Hogy lehet ez?! Megtilthatják egy anyának, hogy a gyereket magával vigye? Nincs rajta a papíron, mert a listák már megvoltak, amikor született. Képesek elszakítani az anyától az újszülött gyereket! Én nem hagynám, verkednék... Istenem, ha az enyém is már megszületett volna!...

Kari nagyon fáradt és feldúlt. Siettetem, hogy lefeküdjék, még legalább pár órát tudjon aludni. Szeretném levezetni, megnyugtadni, de képtelen vagyok rá: rosszul vagyok a sráccal és undorít az aktus.

...*május* 28. Sietek haza. Anya otthon szokott cédulát hagyni, hogy kinél van és megyünk mi is oda azonnal, segítünk összecsomagolni. Minden hétfőn, szerdán és pénteken folynak a kitelepítések. Örökös izgalom, hogy mi mikor kerülünk sorra.

De anya otthon van. Ma senkitől sem kapott értesítést, hogy viszik, nincs kinek segíteni. Mintha egy nap szabadságot kaptunk volna. Anya nagyon bizakodó. Reméli, hogy abba-marad a kitelepítés. A külföld tiltakozik, megszakítják a gazdasági kapcsolatokat, ha ez így megy tovább. Svédország nem szállít golyóscsapágyakat... Hátha a golyóscsapágyak megmentenek minket!...

Viszont Romániában is, Lengyelországban is, Csehszlovákiában is megvoltak a kitelepítések. Varsóból állítólag 40000 embert raktak ki. Miért pont minálunk ne hajtanák végre?!

Ha igaz, hogy 500 családnak kézbesítik a végzést, hétfő-szerda-péntek, az heti 1500 család, mondjuk 4000 ember. 10 hétig is eltarthat.

Becsomagoltunk már mindent, ami nem kell a mindennapi élethez.

Anya elszalad a tömbmegbízotthoz igazolást kérni arról, hogy 44 végén üldözötteket rejtegettünk a fasiszták elől. Ha kapunk kitelepítési végzést és megpróbálunk fellebbezni: talán jó lesz ez az írás. Itthon is hasznát vehetjük, hátha kevésbé durván fognak bánni velünk. Kari ugyan azt mondja, hogy teljesen felesleges, fellebbezni úgy sem lehet és itthon semmit sem határoz, csak vörös posztó, ha véletlenül egy olyan ávós száll ki hozzánk, aki azelőtt nyilas volt. Szadisták ezek és egyformán szolgálnak fasisztát, vagy kommunisztát. Anya mégis elment. A tömbmegbízott sokat kellemetlenkedett, magyarázta, hogy a mi osztályunknak el kell pusztulnia, hogy végre rend és nyugalom legyen az országban. A kitelepítéssel Budapest a szocialista társadalom söpredékétől szabadul meg és ha mi ehhez tartozunk: nem mentesíthet minket az, hogy annak idején a nyilasok és németek elől zsidókat és katonaszökevényeket rejtegettünk. (Hát még ha tudta volna, hogy a katona „szökevényeket” azért öltöztettük civilbe, hogy orosz fogságba ne kerüljenek!) Az igazolást azonban kiállította azaz, hogy a tényeket nem akarja letagadni, ez azonban úgyszemint változtat a helyzetünkön. Dühös vagyok: minek akar anyám mindig ügyeskedni, minek kellett ezektől valamit kérnie! Most nyelhetette tőlük a pimasz oktatást.

Sokat tanakodunk, ne próbáljunk-e a kitelepítésünket megelőzően önként valahová vidékre elköltözni? Mégis más, ha mi választjuk, hogy hová megyünk. Jobb rendőr és ávós felügyelete nélkül költözni és vinni mindent, amit akarunk; sok durvaságot megspórolhatnánk és én iszonyodom a durvaságtól. Elmenni valahová, ahol Kari tudna a szakmájában dolgozni és mi elférnénk tisztességesen... De hol? És kérdés, hogy onnan is nem visznek-e minket el. Vidékre településhez a helyi tanácstól kell előzőleg engedélyt kérni és ezt a tanács általában megtagadja.

Elromlott az órám, de nem merem beadni javítani, hátha közben visznek bennünket is és nem érek már rá érte menni.

Június 13. Ma telepítik ki B...-éket. Anya ott volt délelőtt, de nem volt mit segíteni: B... már mindent összepakolt, teljes nyugalomban ült egy láda tetején és cigarettázott. Mesélte, hogy felhívta telefonon azt a kulákot, akihez családotul be fogják nyomni. Bemutatkozott neki és mondta: – Én érkezem meg magukhoz holnap reggel felé.

– Hozzám ugyan nem jön!

– Nem saját jószántamból megyek, gondolhatja.

De aztán egész barátságosan megbeszélték, hogy mi ott a helyzet, mit lehet levinni, sparherd például kell-e.

Este hallgatjuk a külföldi rádiót. Az amerikai magyarok ma este New Yorkban tüntetést rendeznek, átiratot intéznek az ENSZ-hez és a nemzetközi Vöröskereszthez... Bécsi jelentés 10000-en felüli deportáltról számol be.

...Június 15. Péntek a legnyugodtabb nap: ha reggelig nem történt semmi, hétfő reggelig nem is fog történni. Három nap majdnem, amiről tudjuk, hogy még nyugalomban, otthon fogjuk tölteni.

Ma hallunk először híreket arról, hogy milyen körülmények közé kerülnek a deportáltak. Hát nem valami biztató hírek. Miciék írták, hogy 27-en vannak egy romos négyszobás házba bezúfolva, ajtó-ablak hiányzik, legtöbben egy istállóban szalmán hálnak; a bútorok legnagyobb része nem fér be az új „lakás”-ba, kint veri az eső és megy tönkre minden. Jönnek a hiénák a „főlösleges” holmit fillérekért megvásárolni.

Legtöbben kolhozban dolgoznak, kapálnak naphosszat és igen kevés ellátást kapnak; az ebéd silány leves és szelet kenyér. A kenyérért nagyobb a sorbanállás, mint Pesten és az érkezési sorrendtől függetlenül deportáltakat addig nem szolgálnak ki, amíg egy falubeli is áll a sorban.

...*Június 19.* Másodnaponként írok a naplómba, amikor nincs új lista és nem megyünk sehova sem csomagolni. Apósomékat tegnap telepítették ki. Hiába szerzett az öregúr tisztiorvosi bizonyítványt, hogy megmozdítani életveszélyes. Kari éjszakás volt és reggeltől-estig segített nekik, onnan ment egyenesen az üzembe. Én a délutánt és az éjszakát töltöttem ott, munka után. Szegény két beteg öreg, mit fog ott egy istenhátamögötti tanyán kezdeni! Vajon a nyugdíjat kitelepítetteknek is folyósítják?... Gizi néni nyugodt méltósággal nézett el az üvöltöző rendőr feje fölött. Szerencse, hogy Kari már a munkahelyén volt éjszaka és nem láthatta azt a durvaságot a kocsira pakoláskor! Gizi néni nem tudott fölkapaszkodni és úgy lökték fel, mint valami zsákot. Gyurka bácsi mindvégig nem szólt hozzájuk egy szót sem. A civilruhás ávós nyomozó odament és ráripakodott: – Mi az talán valami nem tetszik?! Szóljon, ha nem tetszik valami, majd én akkor gondoskodom magáról! A vén csibész, még nem tetszik neki... Én a tehetetlen dühtől annyira elkezdtem remegni, hogy féltem, hogy még abortálok. Szerencsére Gyurka bácsi nem szólt semmit. Hallottam esetet, hogy valaki 2 év börtönt kapott lázításért, mert a saját kitelepítéséről meg merte a véleményét mondani.

A szobalány sírva búcsúzott el tőlük, Gizi néninek és Gyurka bácsinak a nyakába borulva és összecsókolva őket ott, az ávósok előtt. (Bezzeg hallottam az egyik szomszédasszonyt utólag ijedezni, hogy „jaj, csak nem lesz nekem is valami bajom miattuk: meglátták, amikor az ablakból integettem utánuk!”

Velük együtt telepítettek ki a szomszédból egy rokonszenves fiatal asszonyt. Vagy tíz nappal azelőtt szült, császármetszéssel, a gyerek halott, a férje katona, egyedül volt ott-hon, de a házbeliék mindent összekészítettek neki. Az asz-

szony még nagyon gyenge volt, alig tudott járni. Láttam a lépcsőházban, hogy egyesek segíteni akartak neki, de a rendőr rájuk ripakodott és úgy megtagadta az asszonyt, hogy az majdnem elesett. Én elkezdtem a rendőrré hisztérikusan üvöltözni, de aztán rosszul lettem az izgalomtól és hánytam. Velem is kezdett volna durváskodni az az alak, de az egyik szállítómunkásban volt annyi tisztesség és bátorság, hogy rászólt: – Ha annak a terhes asszonynak valami baja lesz, gyl-kossáért fogom magát följelenteni! –

Ma nem mentem be dolgozni. A körzetorvos kiírt betegnek három napra. Miután Karinak elmeséltem a rendőrrel való esetet, elhatároztuk, hogy én ezentúl nem megyek el sehová sem segíteni, nehogy fölizzgassam magam és a kicsinek baja legyen.

Este hallgattuk Amerika Hangját és a Szabad Európát. Most már állandóan beszélnek a kitelepítésről. Az amerikai magyar szervezetek képviselői üzennek: Nagy József, a New York-i magyar ifjúsági egyesület elnökének az üzenete: – Egyetlen kötelességük van ma az otthonmaradottnak: életben maradni!

Nehéz lesz ezt a kötelességet teljesíteni, de megpróbáljuk. Nem hagyjuk magunkat kipusztítani, mert szükség lesz még tisztességes emberekre Magyarországon! És ha Kariék már nem tudnak rendet csinálni, hát majd a fiamék csinálnak!

Csak tudjam a gyereket egészségesen megszülni...

...*Június 24. vasárnap.* Tegnapelőtt telepítették ki Ferit, együtt és egy helyre a régi és az új feleségével. Ráadásul az új asszony féltékeny a régire. Szegény Feri...

Többször megesett, hogy hiányos volt a lista, egyes családtagok, főleg a gyerekek – nem csak az újszülöttek – lemaradtak róla. Az ilyenkor visszamaradó gyerekeket azonnal elvállalták és magukhoz vették a házbeliék, ismerősök, rokonok, akik nem számítottak maguk is deportálásra. Lent voltam a Közértben egyszer és ott sírt a egyik asszony, hogy ma kaptak kitelepítési végzést és a nyolc éves kislányát nem viheti magával. És ott és azonnal az elárusítónő elvállalta, hogy magához veszi a gyereket, neki is van egy kislánya és egy fia, ha-

sonló korú, testvérek lesznek és nem lesz a kislány egyedül, amíg a mama egyszer majd visszajöhet érte. Akkor kérdezte meg az asszony nevét és címét, mert nem is ismerte, csak mint vevőt... Igazán mindenki próbál segíteni.

Én viszont nagyon félek most, mert elterjedt a hír, hogy összeírják a hat éven aluli gyerekeket. Hátha el akarják őket vinni, janicsárokat nevelni belőlük, mint ahogy a nálunk lévő görög és koreai gyerekekkel is tették?! Ugyan ki fogja ezt megakadályozni?... Kari azt mondja erre, hogy ezt csak akkor tennék, ha komoly valószínűsége lenne annak, hogy Magyarország a közeljövőben föl fog szabadulni; addig minek, hiszen itt is nevelhetnek belőlük kommunistákat. Igen, de csak akkor, ha a szüleiktől elszakítják őket, úgyhogy én mégis félek...

Nem csavarom be a hajamat, mert holnap hétfő van és ha hajnalban csönget a rendőr, nem akarok maskarában ajtót nyitni.

...*Június 25.* Csöngetésre ébredek. Megnézem az órát: hajnali fél négy. Ez csak az lehet. Jó, hogy Kari is még itthon van. Szólok neki, pillanatok alatt egészen ébren van, kezd öltözni.

– Várjál, nyitok ajtót, de előbb felöltözöm. Az a rendőr addig hadd várjon.

– Siess, hátha több helyre kell még végzést vinnie. Minél hamarabb kapják meg azok, annál több idejük lesz csomagolni.

Második csengetés, hosszú, sürgető.

Együtt megyünk nyitni. Persze, hogy a rendőr.

Furcsa, hogy most már nem izgat egy cseppet sem.

Elkezdi:

– Egy végzést kell, hogy kikézbessék, amely szerint önök kötelesek Budapest területét 24 órán belül elhagyni...

– Tudom, köszönöm.

Kari átvesszi. Olvassuk. Bivalycsüngöröd, 642, Kalmár István háza. Tehát ott fogunk élni ezentúl.

A rendőrön látszik, hogy szeretne még valamit mondani. Egyik lábáról a másikra áll. Aztán csak megszólal:

– Hát... én megyek. Tessék elhinni, nem öröm nekem ilyesmiket kikézbésíteni. És tessék majd vigyázni a kicsire...

Félszeg mozdulattal a hasam felé mutat, aztán megy el, szinte menekülve.

Úgy meghatódtam, hogy elfutotta a könny a szememet. Szokatlan, hogy egyenruhába bújtatva is akad még, aki ember. Ezért a pár szaváért a mi rendőrünket nagyon megszerettem.

Anya és apa is ébren vannak már. Sietünk öltözni és pakolni. Nem sok idő van estig mindenre. Apát küldjük az ismerősöket összeriasztani, mert a csomagoláshoz mi nők jobban értünk.

– Nem kellene a munkahelyeinkre betelefonálni, hogy miért nem megyünk dolgozni? –

Kari ingerült.

– Fene a munkahelyeinkbe. Semmi közünk hozzá. Talán felmondanak, ha nem megyünk? Értse meg, hogy mi már bivalycsüngörödi lakosok vagyunk és kolhozban dolgozunk, ha van mit.

Később megtudom, hogy apa mégis telefonált. Bejelentette, hogy nem dolgozhat többet, mert „ezek a bitangok engem is kitelepítenek”. Félttem ettől, mert ismerem a természetét. Még szerencse, hogy bajunk nem lett belőle.

Hamar befutnak az ismerősök, de nem sokan vannak, legtöbbjüket már kitelepítették. Kezdjük a magunkkal nem vihető bútorokat átszállítani a szomszédokhoz. A nagy sürgölődést látva megjelenik Klein Tamásné a harmadik villából. Felajánlja, hogy hozzá is vihetünk holmit, bútort. Itt marad egész nap segíteni. Igen ügyes asszony, nagyon nagy segítség. Hiába, neki már praxisa van: költöztették őt is, 44-ben...

Késő este van, mire mindennel elkészülünk. A lakás üres, még egy szöveget sem hagytunk benne a helyünkre költöző bol-siknak. A bútorok zöme a házmesteréknél és a szomszédok-nál van elhelyezve. Szerencse, hogy ilyen tisztességes házmesterünk van. Amiről azt reméltük, hogy magunkkal vihet-jük, az már ott áll a kapu előtt felsorakoztatva. Elbúcsúzunk mindenkitől. Egyedül vagyunk és valószínűleg van még egy-

két óránk pihenni. Nagyon fáradt és éhes vagyok. Klein néni hoz át nekünk vacsorát. Hogy hol tudott húst szerezni, az rejtély. Kenyerünk lesz az útra, mert a közértes olyan rendes volt, hogy ez alkalommal jó előre kiadta jegyeinkre a napi adagot. Kell, hogy egy kicsit pihenjek, mert nem lesz könnyű az út.

Éjfél sincs még, amikor már megjelenik a teherautó.

– Nyomás, gyorsan, szedjék a cókmoikat, mert még másokért is el kell menni!

Klein néni odaáll a nagyszájú rendőr elé:

– Nem ismerem én magát valahonnan?

Az dühösen a vállát vonja:

– Dehogya ismer, minek is ismerne.

Klein néni finoman mosolyog.

– Jaj, bocsásson meg, tévedtem. Látom már, hogy tévedtem. Csak valahogy a hangja emlékeztet arra a nyilasra, aki minket költöztetett a gettóba.

Majdnem elnevettem magamat, pedig nincs ezen mit mulatni. – A bútorokat úgy dobálják fel az autóra, hogy félek, minden rapityára törik. A vezető odasúgja Karinak: – Tessék adni pár tizest a munkásnak, akkor majd vigyázni fog. A kombinált szekrényt nem hajlandók fölvenni, nehéz, nem bírják, nem fér. Itt kell hagyni. Egyszerre itt vannak a dögkeselyűk, akik mindenfelé kitelepítéskor ilyen alkalomra vadásznak és felajánlják, hogy 150 forintot fizetnek érte. Apa dühbegurul:

– Inkább összetöröm az egészet!

Neki is menne, hogy széjjelverje, széjjelrúgja, de Kari lefogja:

– Éppen még csak az hiányzik nekünk, hogy most ráadásul letartóztassák magát!

Klein néni megígéri, hogy elszállíttatja a szekrényt magához és megőrzi nekünk. A rendőr ráförmed:

– Ami itt marad, az már a dolgozó nép tulajdona!

Erre még Kari is dühbegurul és elveszti a fejét:

– Hát én talán nem vagyok dolgozó, mi? Azt hiszem, egy kicsit többet dolgoztam magánál! Ha nekem is bűdös lenne a munka, akkor én is inkább egyenruhát húztam volna! –

Kari, az Istenért... de azért jól esett, hogy megmondta.

A rendőr úgy látszik, tart az elkeseredett ember fizikai erejétől, mert csak annyit mond, a többiekhez félrefordulva:

– Úgysem fognak ezek soha visszajönni.

Minden föl van már pakolva, búcsúzunk. A házmesterné sírva fakad. Anya köszöni a segítségeket. Klein néni hosszan szorongatja a kezét:

– Én sem fogom soha elfelejteni, amikor annak idején engem vittek a gettóba és csak ön mert segíteni, kegyelmes asszonyom!

Az éppen ott csellengő ávós nyomozó a kegyelmes asszonyon úgy elcsodálkozik, hogy tátva marad a szája és még káromkodni is elfelejt.

*

Tanya, földes szoba, egy kulák házában, bejárat a konyhából. Amit magunkkal hoztunk az be is fér a szobába. Őrületes árákért vállalták volna a bútoroknak a házhoz szállítását. Apa már fásult volt, mindenre legyintett: – Fosszanak csak ki még abból is, ami maradt. Jó üzlet nekik legalább. Nekünk úgyis mindegy. – Kari azonban veszekszik, a holmink pedig kint marad. Kari nagyon utálja ezeket a dögkeselyűket. Egy fiatal jampecot, aki, amikor még csak csomagoltunk össze a kitelepítés napján, odatolakodott és mondta, hogy a mahagóni íróasztalra úgysem lesz ott szükség, elvinni sem tudjuk, viszont vízvezeték ott nem lesz, tehát ő ad érte lavórt, meg vizesvödört: úgy szájoncsapta, hogy az vérző képpel kotródott el. Szerencse, hogy én csak utólag tudtam meg, mert nagyon féltem volna a következményektől. Most is majdnem nekiment a hullarablóknak. De aztán egyszerűen bement a leendő házigazdánkhoz és szerencsénk volt: Kalmár István rendes ember, tüstént befogadott és jött ki bútorainkért. Vagy harminc-negyven család érkezett aznap reggel ebbe a faluba. Az úton semmi baj sem történt, csak a tükrös szekrény üvege tört el a teherautóról a vagonba rakáskor, és én hánytam kétszer a vonaton.

Belezőkkentünk az új életbe. Öt kilométer mozgáskörlet, azonkívül csak rendőri engedéllyel, indokolt esetben. Apa és

Kari elementek útépitésre dolgozni, anya TSZCS-ben (így hívják a kolhoz) kapált, én meg a nagy hasammal csak álltam sorba kenyérért órák hosszat és főztem és takarítottam otthon. Estére fáradtak voltunk mindnyájan, csak feküdtünk le aludni. Jöttek hozzánk a falubeliek: – Tessék mondani, meddig tart ez még? Mikor jönnek az amerikaiak? – Segített rajtunk mindenki, ahogy tudott. Vasárnap templomból kijövet szoktunk beszélni a sorstársakkal, ki hol van, ki mit csinál, mit reméljünk és mit mond a Szabad Európa Rádió. Érdekes, hogy ebben a faluban még mernek templomba járni az emberek. De aztán, amikor az Allami Egyházügyi Hivatal elcsapatta a papunkat, mert nem volt hajlandó a szószékről a kolhozbalépést prédikálni, – amire pedig a papok szigorú utasítást kaptak – egyszerre mindenki elmaradt a templomból. Kivéve az öregasszonyokat, akik a mise és az éneklés kedvéért lenyelték a prédikációt – úgysem értették meg. A többiek azt mondták, propaganda-szólamokat kapnak úgyis eleget, nem hajlandók még vasárnap a templomban is azt hallgatni.

Az éhséget és a strapát megszokja az ember, de pokoli volt a védtelen kiszolgáltatottságunk a rendőrök örökös durvaságaival és a Tanács örökös szekaturáival szemben. Úgy bántak velünk, mintha rablóbanda lennénk. Sorban állásnál: deportált a sor végére! Ha loptak valahol: csakis deportált lehetett! Ha a munka lassan haladt: deportáltak szabotáltak! Rendőrök jöttek a konyhánkba belenézni a fazekunkba, hogy mit főzünk és feldúlták a kamrát, hogy mennyi élelmiszerkészletünk van. Pár kiló cukorért, 10–20 kiló lisztért már mint élelmiszerhalmozót letartóztatták az embert. Ha meglátogattuk egymást: titkos összejövetel, összeesküvést szervezünk; beidéznek és kihallgatnak mindenkit, hogy ki mit, miről beszélt. Beidéznek csak úgy, szórakozásból is a Tanácshoz, a legnagyobb munkaidőben, kikérdezik a családi adatokat, az életrajzot, gorombáskodnak és oktatnak, faggatnak és tanítanak és az embernek mindent le kell ezektől a primitív barmoktól nyelni. Nem bírom a durvaságot és a megaláztatást!

Különösen akkor nem, ha terhes vagyok és kétszeresen tehetetlennek érzem magamat velük szemben.

Huszonkét éves vagyok. Egész életemben ez lesz az osztályrészem?! Milyen világnak fog megszületni a fiam?!

Még mielőtt megszületett volna, Karit behívták munkaszolgálatos katonának. Mondták nekik mindjárt az első nap, hogy ők a dolgozó nép szemetje, nem méltók arra, hogy a szocialista társadalom fegyvert adjon a kezükbe. De arra azért úgy látszik jók, hogy ingyenmunkát végezzenek az államnak.

*

Elmúlt ez is. Két év küzdelem a puszta megmaradásért. Sok éhség, sok megalázás, sok fáradtság, sok félelem. De a fi-am erős volt és egészséges: 4 kg 40-nel született!

Amikor meghalt Sztálin, kezdtünk újra reménykedni. Ahogy lebukott Berija, nálunk is a baloldali elhajlókat tűzték műsorra. Jött Nagy Imre és egy normálisabb korszak; a kommunisták tettek egy lépést hátra és reméltük; hátha minden jobbra fordul. Nagy felszabadulás volt a Nagy Imre beszéd! Ujjongott a falu. Ők nagyon is megszenvedtek és most remélték, hogy megindult egy folyamat, ami nem áll meg a szabadságig. Feloszlott a TSZCS, mert mindenki kilépett. Félholtra verték a párttitkárt és a tanácselnököt. A folyamat azonban megfordult. Ami 52-ben elmaradt, az bevégezték 55-ben: most már Bivalycsüngöröd is szocialista falu, nincs egyetlen, saját földjén gazdálkodó paraszt sem, mindenki a kolhozokban dolgozik. Akit beszolgáltatással, adóval, árveréssel és a beszolgáltatáson felüli terményének kötelező önkéntes felajánlásával nem tudtak rákényszeríteni, azt ávósterrorral, gumibottal, szögeknek a köröm alá verésével győzték meg a szocialista termelés magasabbrendűségéről.

Minket felszabadítottak a kitelepítés alól. Mehetett mindenki ahova akart, illetve ahova tudott, mert a régi lakást persze nem kaptuk vissza és a budapesti letelepedésre a pesti „lakás és élelmezési viszonyok” miatt nem adtak engedélyt. Kezdődik a nyüzsgés és az izgalom: menjünk-e, hova menjünk? Legtöbben Pest környékére igyekeznek, hátha visszaveszik őket a régi munkahelyre és beutazhatnak minden nap dolgozni. Jó lenne, ha Karival és a gyerekekkel elköltöz-

nénk innen; a szülőkkel egy szobába zsúfolva házasságot él-
ni, az tönkreteszi az idegeket. Fiatal vagyok és még nyugod-
tan szeretnék együtt lenni Karival. Otthon kell a gyerme-
kemnek. Szüleim még abban a korban vannak, hogy tudnak
magukról gondoskodni, és egyszobás albérleti lakásnál na-
gyobbat úgysem tudunk találni sehol. Végül Kari Maglódon
talált lakást. 3/4 óra vonattal Pestre és felveszik szerelőnek a
régi munkahelyére, kereshet havi 1100 forintot. Én elég nya-
valyás vagyok, nem fogok állásba menni, sok lenne a strapa:
a munka és amellet két óra utazás naponta, meg a háztar-
tás... és otthon a gyerek közben kire maradna? Nem akarom
napközibe adni, hogy ő is énekelje a gyerekekkel: „Rákosi a
legjobb apa...” Valami háziipari dologgal fogok foglalkozni,
érték is gombkészítéshez, sálszövéshez – ezeket már csinál-
tam néhány évig, úgy mellékesen.

Apa és anya egyelőre itt maradnak, itt hagyjuk a bútort is,
mi meg a Budán, ismerősöknél elhelyezett bútorokból vi-
szünk le magunkhoz valamit.

...Könnyebb körülmények közé kerültünk. Sokat dolgoz-
tam, de otthon dolgoztam és vártam a második gyereket. Ak-
kor kezdődtek az Irén kellemetlenkedései. Igaz, hogy elég
drágán adta ki nekünk a szobát, de talán kiadhatta volna
másnak is ennyiért, mert senki sem fogad be szívesen a lakás-
ba egy családot két kicsi gyerekkel. Kari meg állandó éjjeles
volt, hogy nappal ne legyen egyedül az Irénék gorombasága-
inak kiszolgáltatva és mert az 20%-kal több keresetet jelent.
Egyedül voltam minden éjszaka és nagyon hosszúak voltak az
éjszakák, mert sokszor nem tudtam aludni. Olyankor sokáig
varrtam, vagy szőttem, hogy legalább pénz legyen belőle, ha
már úgysem alszom. Nappal mindig volt valami tennivaló a
háztartással és a gyerekekkel, úgyhogy Karival soha sem volt
egy nyugodt percem. Később már gyenge voltam és fáradé-
kony, a tudóm meg volt támadva és a vesémmel nyavalyog-
tam, állandó orvosi kezelés alatt álltam és az utolsó hónapok-
ban már nem is tudtam dolgozni és keresni. Ekkor kapott
Kari az anyósomtól egy hosszú és kétségbeejtő levelet.

Apósom súlyos beteg volt, veszélyes állapotban. Állandó gondozásra szorulna, és nem keres. Anyósom cseléd valahol, mosást-főzést vállal és a gyerekre vigyáz és takarít, míg a szülők munkán vannak. Kap havi 600-at. Az két embernek lakbérrel-villannyal-közlekedéssel semmiképpen sem elég. Segítsünk. Kari esik kétségbe: ő keres 1100-at, abból a levonások: békekölcsön 80, szakszervezet 15, lakbér villannyal 250, közlekedés havibérlettel 100, marad megélhetésre hármunknak meg a születendő picinek 650. Utolsó bútorainkat ha el is adnánk, alig kapnánk érte valamit, mert kinek van ma pénze vásárolni? És egy szobaberendezés csak kell egy családnak! Bútort ők is adhatnak el talán, ha okvetlenül szükséges. Értsd meg Kari, semmiképpen sem tudunk rajtuk segíteni! Koplaltam évekig veled együtt eleget, de most nem koplalhatok, mert a kicsi rovására megy. Az a kis test követeli bennem a részét, hogy – éhes vagyok, mért nem adtok enni? – Néha egy szelet húsert sírva tudnék fakadni. Gizi néni írja, hogy Gyurka bácsi meghal, ha nem segítünk. De nem tudunk segíteni! Értsd meg Kari, úgyis gyenge vagyok, sovány és lestrapált, ne tedd lehetetlenné, hogy kihordjam a gyereket!

...De hogy ő úgy érezné magát, mintha az apja gyilkosa lenne, ha nem segít. Hát inkább a gyerekedet ölnéd meg?! Értsd meg Kari, választanod kell: vagy az apád, vagy a gyereked! Én igazán odaadom az utolsómat is, de nem akkor, amikor azt a gyerektől vonom el. Fizikailag és lelkileg is úgy vagyok berendezve, hogy a kicsinyeimről kell gondoskodnom, nem az öregekről.

...Gyurka bácsi meghalt. El sem tudtunk utazni a temetésére. Ott halt meg, ahová deportálták, mert nem tudott onnét hová elköltözni. Gizi néni írta, hogy az egész falu segített: a házikulákék kimentek kora hajnalban megásni a sírt, hogy ne kelljen a sírásónak fizetni, a harangozó nem fogadott el egy fillért sem, a szomszéd polgár odaadta a lovait és a szekerét, hogy kiszállítsák a koporsót; temetésen, kint volt mind a falu népe és belepték a sírt a virágok és a koszorúk.

*

Hallom, hogy Ilonka néni, Sanyi anyja is meghalt a kitelepítésben.

*

Kislányom született. Nehezen ment. Ez volt életem utolsó nagy győzelme, mert azt mondták az orvosok, hogy nem lehet több gyerekem.

*

A két kis uborka kölykőm volt minden örömöm. Karit nagyon szerettem, az egy ember volt, aki igazán hozzám tartozik; de hol volt már a szerelem! Fáradt volt ő is, fáradt voltam én is. Hazajött kedvetlenül reggel, amikor én fölkeltem, én délig el voltam foglalva takarítással, gyerekekkel, ebédfőzéssel, ő délután lefeküdt aludni és este ment munkába. Kellett az a 20% éjjeli pótlék, mert én a háztartás mellett nem tudtam sokat keresni. Remek férj és apa volt, a családjáért élt, de nagyon kifárasztotta és elkedvetlenítette ez az élet. Árasztotta magából a fásultságot. Talán néha eszébe is jutott, hogy mennyivel jobb lenne, ha nem nősült volna meg: esetleg egyetemet is végezhetett volna, öltözködhetne rendesebben, járna néha társaságba és élvezhetné a sikerét, mert igen jóképű fiú volt és futottak utána a nők. Én mint nő csak akkor érdekeltem igazán, amikor munkába jártam és sürgölődött körülöttem egy csomó pacák, akire egy kicsit féltékenykedhettem és aki előtt büszkélkedhettem velem. Viszont az sem élet, hogy az ember dolgozik egész nap a férjéért és a gyerekekért, hogy tiszta és rendes legyen minden és hogy még egy kis pénzt is hozzákeressen, aztán a férje hazajön hozzá és érzik rajta, hogy az ember csak egy kissé kellemetlen kötöttség és kötelesség neki. Minek csinállok akkor mindent, ha nincsen benne öröme és észre sem veszi?!... Nagyon tudtuk únni egymást. Ez lett hát a szerelemből? Mindent megöl a nyomor és a megszokás?

*

Anya jött meglátogatni minket. Nagyon örültünk neki, nagyon kedves volt, de másnapra már fárasztott és örültünk, hogy elmegy. Egy napnál tovább még az anyját is nehezen viseli el az ember családotul egy szobában. Mesélt mindenfé-

lét, ami idegen volt nekem, nem fért be a saját gondjaimmal tele lévő kis fejembe. De mesélt érdekes dolgokat is.

Meghalt Zsoldos Kálmán az egészségügyi miniszter. Én is láttam: nagy cikk a Szabad Nép címlapján, fekete keretes fénykép, a kormány a saját halottjának tekinti, díszes állami temetés meg minden... Viszont másnap az özvegyét kilakoltatták az utcára. Miért?!

Vele egy napon halt meg Incze Gyula orvosprofesszor a Törvényszéki Orvostani Intézet igazgatója, anya jó ismerőse. Egyik 49, másik 51 éves ember volt. Állítólag azért kellett hirtelen meghalniuk, mert nekik kellett volna kimutatniuk, hogy Nagy Imre miniszterelnök miben halt meg és ők nem voltak hajlandók fedezni a hivatalosan tervbevett gyilkosságot. A szájuk is eljárt, Nagy Imre ennek köszönheti, hogy még él, Zsoldos Kálmán és Incze Gyula pedig ezért haltak meg... Azt már tudtuk, hogy Nagy Imre bukik: éppen Malenkov lemondásával egyidőben „betegedett meg” utána biztos megint jön a balratolódás, kezdődik újra a vadulás, a nagyobb nyomor és a kegyetlenebb terror. Szörnyű ez az örök bizonytalanság! Már tíz éve nincs nyugalom és nincs pihenés.

De jó hírt is hozott anyám, jobbat talán nem is hozhatott volna: állítólag Sanyi szabadult!

Bántam is én Nagy Imrét és Zsoldos Kálmánt!

*

Hetek óta minden éjjel Sanyiról álmodtam. Hat éve láttam utoljára és csak néha-néha jutott eszembe 44 nyara és a gyerekkori szerelem. Most egyszerre örökösen ezek az álmok: nem tudtam mit jelentenek, nem halt-e meg Sanyi. De nem halt meg: szabadult.

Mélyponton voltam idegileg és menekültem a gyerekkorba. Nagyon szürke volt az élet, Kari állandó kedvetlenségével, savanyúságával és bosszankodásaival együtt, pedig még fiatal voltam és csinos, örülni akartam az életemnek! Mi volt a fiatalságom?! Kínlódás, küzdelem, nélkülözések, megaláztatottság... És még a férjem sem örül nekem? Így fogok megvévülni? A szemem sarkában már megjelentek a szarkalábak. Szép vagyok még, de már nagyon érett asszonyi szépség, ez

nem a fiatalság üdesége és varázsa. Vajon akkor is fáj megöregedni, ha az embernek kellemes emlékei is vannak?...

Egyik nap beállított Sanyi. Azzal a kissé félszeg mosolyával, azzal a nagy örömmel szemében, amivel a viszontlátását megálmodtam. Döbbenetes volt.

Nagyon örült nekem, hiszen nem volt senkije. A szeme olyan révedező volt, mint aki nem lát meg mindent, vagy nem fontos neki, és nem tartozik hozzá, amit lát. Még idegenebb volt a világban, mint azelőtt. De engem nagyon szeretett és talán senki mást, mert nem maradt meg senkije. Mihez fog kezdeni, teljesen egyedül? Láttam, hogy semmi sem érdekli, nincsenek ambíciói és vágyai, olyan munkát úgysem kaphat, ami leköthetné, csak úgy lóg bele a világba és alighanem megint valami marhaságot fog csinálni, amiért előbb-utóbb még felakasztják. Én maradtam neki egyedül és tőlem kaphatna szerelmet... én talán az életet tudnám ajándékozni neki. Szerettem volna megsimogatni úgy, mint gyermekkoromban, szerettem volna asszonyos gyengédséggel megajándékozni önmagammal és az egymásba kapcsolódásnak azzal az örömeivel, ami neki még ismeretlen, új, és nekem Karival már csak a hosszú megszokás által szentesített automatizmussá lett. Vágytam Sanyira és kapaszkodtam belé, mert nagy üresség volt az életemben. De talán ő volt tisztább, talán én voltam „tisztességesebb”, nem történt köztünk semmi.

Csak egy kicsit igyekezett volna Kari jókedvű és nyugodt lenni! Ne árasztotta volna magából a feszültséget és a savanyúságot. Hányszor kértem: – Kari, ezt így nem bírom tovább! Légy egy kicsit kedves, próbálj örülni nekem, vagy valaminek, nem bírom ki, hogy megegyen a penész! Értsd meg Kari, nem bírom ezt! Ha te mindig rosszkedvű és ingerült vagy velem, kell, hogy legyen nekem valaki más!... És mi a válasz? – Hát legyen és kész. Így, durván.

Sanyi volt a gyerekkor, az első igazi szerelem, amikor még színes volt az élet és tele voltam várakozással... amikor még reméltem. Mi vár rám most? A férjem ún és csak teher vagyok neki, a gyerekek felnőnek majd és otthagynak. Szerelmet is akarok még és szenvedélyt!

Valami elemi erő sodort össze minket. Sanyi volt nekem az életemben minden, ami nem férj és nem kötelesség, nem a munka és a robot és nem a gyerekek.

Sohasem tudtam volna olyan férfihez közel kerülni, aki csak azt keresi bennem, aki nem tiszteli a férjemet és nem szereti a gyerekeimet. Kari természete a kétségbeesésbe kergetett, menekültem előre. Amikor egyszer felbukkant Sanyi, szájalmasan egyedül volt és hozta magával a gyerekkor varázását, a szerelem frissességét, újdonságát, szenvedélyét. Kari megértett és szeretett és félreállt. Elhatároztuk, hogy próbálunk válni. Akkor a tekintete zavaros lett és merengő, a mozdulatai félszegek, a keze remegő; kezdett lefogyni és teljes kétségbeesésbe hullani. Mit fog csinálni nélkülem?!... Én sem tudok hat évet csak úgy kitörölni az életemből. Ha komisz lett volna, ott tudtam volna hagyni, de így... Nem tehettem tönkre, nem hagyhatom elesni; ő is mindig gondomat viselte.

Olyan boldog volt, amikor közöltem vele, hogy nem válok, megpróbálom folytatni mégis! Úgy ígérte, hogy más lesz... szegény, hogy tud az ember a természetén változtatni? Talán, ha nyugalmas otthonunk lenne, anélkül a sok apró kellemetlenkedés nélkül, amivel meg tudják a velünk élők mérgezni az életet... És Kari utánajárt: Komlón családos bányamunkásoknak munkáslakásokat osztanak. Leutazott és jelentkezett, ott dolgozott és megkapta a lakást, ragyogott a boldogságtól, hogy sikerült nekem otthont biztosítania és ideköltöztünk, hátha itt minden rendbejön.

Otthon nélkül annyira értelmetlen az életem, hogy képes volnék mindenre. Ha megvan az otthonom; én vagyok a legszolidabb és legtisztességesebb asszony, semmi vágyam sincsen, ami az otthon területén kívülre esnék; minden, ami fontos nekem, a kis otthonomon belül történik velem.

Most itt lakunk az Állami Lakótelepen, ebben van minden reményünk, megpróbáljuk újrakezdeni az életet.

*

Kari sokkal jobban néz ki és sokkal kiegyensúlyozottabb most, hogy nehéz fizikai munkát végez. A keresete azonban

nagyon kevés; nem teszik fejtésre, pedig ott szinte kétannyit tudna keresni. Az mondja, hogy jóideig nincs is rá valószínűsége, újoncot és rossz kádert nem osztanak oda. Vannak sztárok; párttagok és sztahanovisták, azokat teszik oda, ahol nagy teljesítményt lehet elérni. Erre emlékszem én is, nálunk is úgy volt: ha a gépen olyan munkát kaptam, amiből jó százalékot értem el, pár nap múlva elvették a munkát odaadták valami sztahanovistának és én kaptam nehezebbet helyette. Csak el ne keseredjen a nehézségek miatt! Ő ugyan azt mondja, hogy én fogok először elkeseredni, ha nem lesz mit főzni és nem tudok a gyerekeknek ruhát venni.

*

Alig néhány napja vagyunk itt és máris valami bányaszerencsétlenség történt: omlás volt és két ember alatta maradt. Kari azt mondja, hogy napirenden van az ilyesmi, mert olyan tárnákban dolgoznak mindenfelé, amit a múltban már régen otthagytak volna (vagy néhol tényleg ott is hagytak, lezártak) mint veszélyeset. Persze legfőbb érték az ember... Bejédezték Karit is tanúskodni, hogy az omlás hogyan történt. Úgy látszik, a közelben dolgozott. Nem sokat tudott mondani, de azt tudta, hogy az egyik szerencsétlenül járt mondta, hogy fél abba a bizonytalan tárnába menni. Ez azonban nem érdekelte őket; nyilván nem akarják a műszakiak és a vezetőség a felelősséget vállalni.

Amikor Kari éjjeli műszakon dolgozik és én egyedül vagyok otthon a sötétben, mindig rémképeim vannak, hogy valami történik vele és reggel hiába fogom várni. Ha későn alszom el az izgalomtól, és reggel későn ébredek: ő ébreszt fel, amikor hazajön és akkor olyan boldog vagyok és úgy szeretem!... De miért kell, hogy mindig valami izgalom legyen az életemben, hogy mindig félni kelljen valamiért?! Most ez az új izgalom az otthonnak az ára.

Beszéltem Katonánéval, itt volt, hogy tudnánk-e fizetésig pénzt kölcsön adni. Azt mondta, hogy ő is úgy volt vele, féltette az urát eleinte mindennap, de hamar hozzászokik az ember. Inkább amiatt panaszkodott, hogy amióta mindketten nehéz munkát végeznek, nem érnek rá és nincs kedvük sem-

mire. Azt hiszem szeretné, ha a gyerekei minél többet lennének nálam, ha én csak otthon dolgozom, legalább nem érzik őket olyan elhanyagoltnak és tudja, hogy jó nevelést kapnak. Általában mindenütt munkába járnak az asszonyok és nagyon le vannak strapálva. Ahol az asszony nem dolgozik, ott a házassággal valami hiba lesz, mint Kisséknél, ahol az asszony pokolian ideges és mindenkiel szívesen kikezdene, mert ő aránylag pihent a hullafáradt férjéhez képest, aki nem tudja az igényeit kielégíteni. Vagy családfenntartó a férfi, vagy szerelmi partner; a kettő együtt az új normák és a vad hajsza mellett nem megy.

*

Ma délután beidézték Karit az igazgatóságra, valami tárgyalásra a múltkori szerencsétlenség miatt. Mindenáron azt akarják bizonyítani, hogy a munkások gondatlansága okozta a balesetet, mert akkor nem kell a családjuknak kártérítést fizetni. Egyiknek a feleségét ismerem; 30 éves, de 45-nek néz ki, négy apró gyereke van. Kari mondta, hogy csúnyán összeszólalkozott velük. Csak ki ne tegyenek bennünket a lakásból! Alighogy otthonom van, máris féltetni kell. De azt nem lehet, hogy Kari vallomása alapján tagadják meg a négy pici gyerektől és a szerencsétlen asszonytól a segítséget! Ilyenkor lesz, ami lesz: kockára kell tenni mindent. Hiszen ha nem tennénk, olyanok volnánk, mint azok, akik a jobb megélhetés kedvéért eladják magukat és belépnek a pártba, vagy elmennek ávósna és a saját családjukért csinálják a más családjának a disznóságokat.

Este benézett hozzánk Kopácsi az emeletről. Igen emelkedett hangulatban volt és kicsit be volt rúgva. Hozott magával egy üveg pálinkát és kínált bennünket, de én nem ittam, csak egy kupicával, mert az nekem nagyon erős, égeti a gyomromat. A csokiflip, az igen, azt szeretem, meg a likőröket mind, de ugyan mikor engedhettük meg magunknak? Húsvétra szerzett mindig Kari, amíg ki nem lettünk telepítve és amikor a kislányt vártam, egyszer nem fizetett be egy hétre az üzemi ebédre, hogy nekem meglepetésül hozhasson egy üveggel. Mégis, sokat isznak itt az emberek; hogy miből, az

rejtély nekem. Persze ruhára alig költenek, az üzemi munkaruhákban járnak és akik a környékbeli falvakból jöttek be dolgozni, azoknak néha van valami hazai kosztpótlás is. A gyerekek rongyosak, a szobát télen nem fűtik, csak a konyhát. Az évi szénjáradékot is eladják. Egyetlen örömük, ha néha leihatják magukat. De Kopácsi maga főzte a pálinkáját. Olyan bűdös is volt tőle az egész ház, hogy egy finánc kilométerekről is megérezné. Mondtam, hogy vigyázzon, mert még becsukják a pálinkájáért, de csak nevetett és mondta, hogy éppen ma volt nála a finánc. És mi történt? Hát:

„– Mondtam neki, hogy pont jókor jött, ezt kóstolja meg, ez jó kisüsti és megkínáltam. Hogy a fináncoknak micsoda orruk van! Mindig akkor jönnek, amikor az embernek van mivel kínálni! Nem sokat hivataloskodott, hanem nagyot ivott velem és úgy berúgott, mint a ... pardon, nagyságos asszony. Tíz perc múlva már tegezett és a legjobb komájának nevezett engem. Szeretik ezek a fináncok a potyát. Kapott is tőlem a hóna alá még vagy két üveggel. Tudja ő is, hogy jobb jóembernek lenni és jó pálinkát inni, mintha mindenki haragszik rá és egyszer valaki félholtra veri az utcán a sötétben. Úgy dülöngélt haza a spenótszín egyenruhájában és harsányan szidta részegen a kommunisták anyjaistenit. Na de ez mindenivel megeshet, még a párttitkár is megmondta az igazat a múltkor, amikor berúgott...”

Mire Kopácsi végre hazament, Karinak olyan pálinkaszaga volt, hogy főztem neki kávét.

*

Most tudtam meg, hogy Katonáék milyen derék emberek: Tanítatják a kislányokat vallásra az iskolában! Ehhez elméletben mindenkinek joga van, de általában fél megtenni mindenki. A „szülői munkaközösség”-ben, ahová itt is legalább negyedévben egyszer összecsofítják a szülőket, kifejtette az igazgatónő, hogy az a gyerekben csak meghasonlást idéz elő, mert nem egyeztethető azzal a tudományos materialista világnézettel és azzal a szellemmel, amit az iskolában más órákon kapnak, ezért „nem jó szemmel nézik”, ha valaki vallásra tanítja a gyerekét. Erre fölállt Katona és mondta, hogy már

pedig az ő kislányai nem lesznek pogányok. Joga van nekik vallást taníttatni igen, vagy nem? – Joga van, de... – Nahát, ő akkor ezzel a jogával élni fog továbbra is. – Neki volt igaza. – Másnap beidézték az üzemi párttitkárhoz és az kezdett a lelkére beszélni: hogy az elvtárs okos ember létére, hogy hi-heti, hogy teremő Isten van, mikor sose látta? Látta, vagy nem látta? Erre Katona megkérdezte, hogy: Hát az elvtárs látta-e az anyja... micsodáját? Látta, vagy nem látta? Ugye nem látta soha, legalább is nem emlékszik, mégis tudja, hogy az van... Ennek a válasznak nagy sikere volt, másnap már az egész bánya ezen röhögött. Félős volt azonban, hogy a párttitkár nem fogja jónéven venni a vallomás védelmében adott kegyes ellenérvet, de Katona nem törődött vele: – nincs mit féltennem, tróger vagyok, bányában dolgozom rossz munkahelyen; jobbat úgyse kapnék, mert nem nyalok be nekik, el meg úgyse bocsátanak, mert kevés a bányamunkás. – Neki volt igaza.

A szomszéd házban Dara Kálmán össze-vissza verte a feleségét. Az asszonynak kihullott két foga, feldagadt az arca, csupa vörös és kék folt volt a teste; szédelgett és hányt: valószínűleg agyrázkódást is kapott. Mondják, hogy Kari oda-ment ehhez az emberhez a bányába leszálláskor és egész elfehéredve a hűdtől mondta neki: – Ha verekedni akar, itt vagyok én, férfivel próbáljon verekedni, ne az asszonyt püfölje!

Ragados a durvaság a férfiak körében. Mikor Dara először ütötte meg a feleségét nyilvánosan, szinte divat lett bizonyos körökben az asszonyverés, vagy legalábbis a fenyegetőzések: – Te is megkaphatod, mint az a Daráné! Most azonban ez mégis sok volt, talán szégyenkeznek, szidják a Darát és az asszonyokkal is egy kicsit rendesebbek. Persze a férfi lent dolgozott a bányában és alaposan le volt strapálva, az asszony meg fiatalabb is volt és könnyű munkát végzett, gyereke nem volt, akinek a gondja elvegye az erejét, hát a férfi nem tudta kielégíteni és szégyenében kárpótlásul jól elverte. Úgy látszik, ez a bányászcsaládok primitívjeinél egész általános, hacsak az asszony nincs a sok gyerektől, vagy munkától

úgy lestrapálva, hogy harmincéves korában már öregnek néz ki...

*

Nagyon kedves a kis lakásom. A konyha és a szoba ablakára szereztem függönyrevaló anyagot és megvarrtam, úgy, hogy a szomszéd házból nem lehet már a hasunkra látni. A padlót beeresztettem és felvikszeltem, egészen olyan, mint egy rendes parkett! Átfestettem a kopott konyhabútorokat és az ajtókat, újra meszeltem a falat, ahol nem csinálták meg rendesen és varrtam kispárnát a gyerekeknek, ha a földön játszanak. Nagy szerencsénk volt ezzel a lakással: Hallom, hogy az új építkezéseknél csak egyszoba-konyhás lakásokat építenek, fürdőszoba nélkül, csak egy vízcsappal a konyhában. „Anyagtakarékossággal az 5 éves terv jegyében!” Különbben csak ott épülnek lakások – és ott is kis számban –, ahol valami új, fontos és rossz munkahely van, általában bánya. Ott kell valamivel a munkaerőt odacsalogatni. És ha az embereknek a lakást is ők adják, akkor igazán olyan rossz bért fizethetnek, amilyent csak akarnak, mert az üzemi lakás miatt nem tudják a munkások otthagyni őket. Még a vállalaton belül is rendszer, hogy az állami lakótelepen lakó munkások kapják a legrosszabbul fizetett munkát, mert azok más vállalathoz úgyse mehetnek el. Kari még soha ilyen keveset nem keresett, mint most.

Ma meglátogatott minket a szemináriumi előadó. Félttem egy kicsit tőle, hogy hátha bajt hoz, hátha puhatolódzni jött, mert már belénk akarnak kötni. Igyekeztem nagyon kedvesen viselkedni; a gyerekről beszéltem neki, mert ez a legjobb áthidaló társalgás és húztam az időt, amíg Kari hazajön. De aztán kiderült róla, hogy volt orosz fogságban. Na, ha volt, akkor ismeri a viszonyokat a Szovjetunióban. Erre elkezdett szitkozódni, hogy micsoda nyomorúság, káposztaleves és napraforgómag, a civil lakosság még tőlük, éhes hadifoglyoktól koldult kenyeret. Aztán szidta, hogy milyen fejetlenség van a bányában, végül szitkozódott, hogy mi megy az országban. A múltban? Ők heten voltak testvérek, az apja betanított munkás volt a mezőgazdasági gépgyárban és abból, amit

keresett megéltek a feleségével és a hét gyerekkel; most: dolgozik ő is, a felesége is, a két gyereket viszik minden reggel leadni a napközibe, mint valami csomagot a megőrzőbe és a legszükségesebbre is alig telik. Én nem nagyon mertem beszélni előtte, észre is vette és szóvá is tette: – Tudja, hogy szemináriumi előadó vagyok? Csak nem képzelem, hogy öröm nekem ezeket dicsérni és ezt a sok marhaságot tanítani, amit úgysem hisz el senki?! Nézze, kiosztották rám, mit csináljak, nem fogom kirúgatni magamat azzal, hogy nem vállalom. Phü, de utálom azt a sok hazugságot, amit el kell mondanom... Még jó, hogy úgyse hiszik el, tehát nem árt senkinek. Maga előtt merek beszélni, tudom, hogy kivel lehet, kivel nem. Azért is jöttem a könyvekért, hogy el ne hülyüljek teljesen; azok még régi könyvek, amiket el akarok kérni... –

Szóval így néz ki egy pártoktató közletről. Senki sem hisz, mégis akad minden piszkos munkára valaki.

*

Lassacsckán tudom meg, hogy ki kicsoda. Katonáról most derül ki, ahogy az asszonnyal hosszabban beszélgettem, hogy textilkereskedő volt Pécsen, amíg nem államosították az üzletét. Egyik nap csak jön be két nyomozó, a népköztársaság nevében lefoglalják az üzletet, elkérik a kulcsokat és felveszik a leltárt. Ő már régen számíthatott erre, ezért még a lefoglalást megelőzően néhány vég szövetet felvitt a szabójához és méretet vétetett magáról, hogy legalább néhány öltöny ruhája legyen, ha már más nem marad az üzletből. Valami szomszédja feljelentette, erre házkutatást tartottak nála és a szabónál is. Bevitték a rendőrségre és össze-vissza verték. Bíró-ság elé is állították. Hiába érvelt, hogy az anyagot a neki szükséges ruhákra még akkor vitte el a szabóhoz, amikor az még az övé volt és még nem államosították. Azzal vádolták, hogy azt a leltárbavétel elől elrejtette, ezzel a dolgozó népet megkárosította. Ez lopás, súlyosbító körülmény pedig az, hogy társadalmi tulajdont lopott. (A sajátját, mielőtt még elkobozták volna!) Két évre ítélték. Büntetése alatt bányában dolgoztatták. Szabadulása után mihez kezdjen? Lakását elko-

bozták az üzletével együtt, más szakmája nincs, amihez ért, itt meg lakást is kap. Így jött ide Komlóra bányába dolgozni.

Kopácsi tíz holdon gazdálkodott mostanáig és nem volt hajlandó belépni a TSZCS-be. Utóbbi időben szinte naponként jártak ki hozzá a tanácstól hibát keresni: Ha krumplit főzött a disznónak, nincs-e benne nagyobb szem a hivatalosan megengedettnél? Felajánlotta-e önként eladásra az államnak mindazt a termését, ami nem ment beszolgáltatásra, fejadagra, vagy vetőmagnak? Piszkos az udvara: fizessen 100 forint büntetést. Nem volt megkötve a kutyája; fizessen büntetést. Fizessen községfejlesztési különadót. Fogjon be még egy 60 kg-os sertést hízásra két héten belül, különben árve-reznek (mivel nem tudott 60 kg-os sertést hirtelenében szülni, vennie kellett 1200 forintért) stb., stb... Végül a rendőrségen kereken megmondták, hogy már pedig a falu szocialista község lesz és ha ő nem akar a TSZCS-be belépni, majd módját találják, hogy demokráciaellenes izgatásért lecsukják. Erre ő inkább eljött bányásznak: ott a föld, művelje meg a TSZCS nélkül.

Az állami lakótelep lakóinak legtöbbször nem jött, de menekült ide, a legnehezebb munkára: bányamunkára, ahol remélhetőleg már igazán békén hagyják őket.

Furcsa, hogy a kommunista rendszer a kisembereket és a munkásokat és parasztokat éppen úgy megkínózza, mint a régi társadalom vezető rétegeit!

*

Úgy érzem, hogy minden nap, minden hét ajándék, nyereség, amit az otthonomban tölthetek! Úgy félek, hogy valami miatt el fogom veszíteni!... Kari lestrapált, rosszul keres. Én is alig tudok itt vidéken a háziipari munkákkal keresni. Nagyon nehezen jövünk ki, nem tudom még, hogy lesz-e a gyerekeknek meleg holmijuk télire. Egy hónapban volt jobb kereset, amikor állandó vasárnapi munka is volt és eszerint a hónap szerint kellett a békekölcsönt jegyezni. Nyomorgunk, de mégis: otthonom van, egyedül Karival és a gyerekekkel, hat év házasság után először! És félttem ezt az otthonomat,

ahol már berendezkedtünk és amelynek minden kis zugához ragaszkodom.

...És nem hiába féltem! Tessék, itt van: Ma Karit beidéztek a személyzeti osztályra, a főnök közölte vele: 48 órán belül hagyja ott a munkáját és egy héten belül ürítse ki a lakását, mert őt nem alkalmazhatják tovább s a bányamunkásainak szükségük van a lakásra. Miért nem alkalmazhatják? Kifogás van a munkája ellen? Erre: – A munkája ellen nincs kifogás. De a maga apja a múltban vezető politikai személy volt; én nem vállalom a felelősséget magáért: maga itt adott esetben pár szavával a munkások között olyan felfordulást tudna csinálni, hogy biztonsági okokból el kell bocsátanom. –

Ez nem lehet! Apja foglalkozását tudták akkor is, amikor ide jelentkezett és mégis felvették! Pesten is nagyüzemben dolgozott. És a munkatörvényben megjelölt felmondási okok között nem szerepel az apa foglalkozása. És most jut eszükbe, miután már leköltöztünk és a régi lakást feladtuk!... Kari megmondta, hogy a felmondás jogtalan, nem fogadja el és nem fogunk elköltözni.

– Akkor majd megtaláljuk a módját, hogy máshogy távo-lítsuk el magát! – *Országos Széchényi Könyvtár*

Istenem, mit fognak ezek csinálni?! Ráfognak valamit Karira és lecsukják? Mi lesz velünk?...

UNDOR

Akkor bolondultam én meg, amikor az orrom előtt rohan-
ta meg vagy tíz orosz a nővéremet. 45 januárjában történt.

Nem mertük az erdészlakban megvárni a kritikus időket,
kilométerekre távol mindentől, hanem jóelőre beköltöztünk
X. kisvárosba a nagynénémekhez. Vagy huszan lent éltünk a
ház óvóhelyén, amíg az utcai harcok folytak. Amikor bejött
az első két szovjet katona, megkérdezte: – Germanszki: nye-
to? – aztán megnyugodva konstatálták, hogy már nincs kitől
félteni; felmentek és összcsozóltak egy kisgyereket, nagy szere-
tettel gügyögtek valamit hozzá, aztán mentek tovább. Na-
gyon megkönnyebbültünk. Se agyonlövések, se erőszakosko-
dás, se rablás, se semmi. Kirohantam az utcára körülnézni,
hogyan van a környéken. Amikor visszatértem, s nagy vido-
ran beléptem az óvóhelyre: hát már rémült pofával állt ösz-
szesorakoztatva mindenki és az oroszok szedték össze a ka-
rórákat. Davaj csasz! Legtöbben előkeresték az eldugott
órájukat és odaadták. Hátha kutatnak és megtalálják és aztán
büntetésből agyonlőnek érte. Durvulás azonban még nem
volt. Aztán jött egy másik csoport, azoknak már nem volt mit
adni és akkor kezdődött a nagy cirkusz. Mindent felforgattak,
mindent átkutattak. Durván motoztak, – főleg a nőket – és
handabandáztak a pisztolyaikkal. Egyik öregúr, aki az előbb
még el merte rejteni az óráját, most berezelt és odaadta. Ka-
pott egy nagy pofont érte, amitől megindult az orrávére. Mi
megúsztuk ezt is, csak az utolsó pár kiló lisztünket öntötték
ki a földre, hogy nincs-e valami közéje dugva. (A liszt nagy
részét sikerült még tenyerünkkel tisztán fölszedni és meg-
menteni.) Aznap este már nem is történt semmi. A mi há-
zukba nem voltak oroszok beszállásolva.

Egymás mellett aludtunk Ilonkával. Szorosan össze voltak
tolva ágyaink, mert kevés volt a hely. Sokáig beszélgettünk
éjszaka halkán, suttogva. Aztán hallgattunk, de tudtuk egy-
másról, hogy ébren vagyunk és hogy együtt vagyunk. Végül

egymás kezét fogva aludtunk el. Mintha éreztük volna, hogy már nincs teljes huszonnégy óránk együtt lenni...

Ilonka mondta, hogy az életben a testvérek állnak egymáshoz a legközelebb. A szülő, vagy a gyerek csak egyik felünk és még hozzá egy generációnyi távolságra. A házasság egy idegennel való találkozás. De a testvér: ugyanaz a vér, ugyanaz a világ. És tényleg: hozzám az életben senki soha nem állt olyan közel, mint Ilonka.

Nem bocsátom meg magamnak, hogy másnap – az utolsó nap! – annyit csavarogtam, amikor pedig még utoljára együtt lehettünk volna. Megnéztem, hogy mit raboltak el fönt a lakásból, mit lehet még elrejteni, mit lehet az autókra pakolás-kor visszalopni; hoztam húst egy a szomszéd utcában fekvő döglött lóból és átmotoztam egy halott németet, de nem találtam pisztolyt nála.

És jött az az este...

Még el sem aludtunk, amikor már nagy zajjal jönnek, berúgják a pinceajtót, körülvilágítanak zseblámpával és nagy zajjal üvöltenek, hogy davaj, gyűjtsunk világosságot. Egyik rémüldöző vénasszony meggyújtotta a petróleumlámpát. Voltak vagy nyolcan-tizen a vendégek, az a karikalábú zömök fajta, ami mindig olyan kacszázva jár, mintha éppen lóról szállt volna. Dőlt belőlük a pálinkaszag. Elmentek sorban minden ágyhoz, lehúzták a pokrócot mindenkinek a fejéről és a képébe világítottak.

Ilonka egész testében remegett mellettem. Remegtem én is.

Egyre közelebb értek. A sok öregnél undorral mentek tovább, vihogva karatyoltak valamit azon a ronda nyelvükön. Nyilván trágárságokat. Egyik öregasszonynak az arcába köptek és nagyot röhögtek rajta.

Aztán Ilonkához értek. Ilonka hason feküdt és a karjával takarta el az arcát. Akkor megfogták a karját, letépték és erővel hanyatt fordították.

Annak a barom állatnak, aki ezt csinálta, alacsony homloka, bikanyaka, kopasz feje és ragyás képe volt. Még most is egészen pontosan magam előtt látom. Nézték pár másodper-

cig csendben és Ilonka halálos rémülettel nézett fel a semmi-
be. Hallottam a szívdobogását.

Végül az egyik orosz ráüvöltött, hogy – Davaj!

Engem valami jeges rémület fogott el. Mintha hipnózis-
ban volnék: meg sem bírtam mozdulni.

Ráüvöltöttek még egyszer, aztán, hogy nem mozdult: oda-
tülekedtek, hárman-négyen felnyalábolták és vonszolták ki-
felé.

Én meg még mindig a rémülettől megdermedve, mozdu-
latlanul feküdtem!

Akkor feltört valami síró hang Ilonkából, mint egy halál-
sikoly! Belekapaszkodott az ágy lábába, húzatta magát, rúg-
kapált.

Ettől megszűnt a rémület lenyűgöző varázsa; vad üvöltés-
sel felugrottam én is és nekikestem.

Egyszerre az egész pincében mindenki üvöltött. Öreg-
asszonyok hisztérikusan, öregemberek vadul. (Fiatal férfi
nem volt egy se.)

És ott volt anyám. Térdelt előttük, úgy könyörgött, hogy
vigyék el őt a lánya helyett!

Nagy kavarodás volt. Nem emlékszem tisztán semmire.
Inkább meghaltam volna, mintsem hogy ezt elviseljem.

Akkor eldőrdült két lövés. Érdekes, hogy egy se talált en-
gem. Lehet, hogy a levegőbe lőttek. De egyszerre néma
csend lett. Csak anyám kínálta magát Ilonka helyett. – Nyet!
– mutatott rá. – Ja! – mutatott önmagára. Még mosolyogni is
próbált a könnyein keresztül, magakelletően.

Ezért a mosolyáért még külön meg akarok gyilkolni egy
tucat szovjet katonát!

Akkor hátulról valaki fejbeágott, hogy egy pillanatra
megszédültem. A karomat hátracsavarták. Rúgtam és üvöl-
töttem. Letepeittek a földre és úgy rúgott gyomron egyikük,
hogy elállt a lélegzetem. Tompán hallottam, hogy anyám kö-
nyörgött valamit. Ketten-hárman összekötözték engem, a
többiek kimentek anyámmal...

Vittek ki engem is. Hallottam, amint az egyik öregasszony
azt mondta: – Biztosan agyon fogják lőni.

Nem lőttek agyon. Hanem egy perc múlva kihozták Ilonkát.

A szomszéd pincehelyiségbe vitték. Oda, ahol anyám is volt.

Ott feküdtem a folyosón, összekötözve, tehetetlenül és láttam, amikor az egyik katona kijött és vigyorogva rendezgette a ruháját.

Éreztem, hogy már más nem okozhat örömet nekem az életben, mint a gyilkolás.

*

Sosem tudtuk meg, hogy mi történt, hogyan történt. Ilonkát betört fejvel találtuk, holtan. A halántéka volt beverve.

*

Nemsokára megjelent az első napilap, „Szabadság” címen. Dicsőség és hála a felszabadító Vörös Hadseregnek! Cikk a jóságos szovjet katonáról, aki kenyeret ad az éhezőknek. Sugárzó boldogság, hogy elvesztettük a háborút. A győztes túlerő, a „dicsőséges szovjet hadsereg”, saját szerencsétlen csapataink a „fasiszta hordák”.

Még folyt a szabadrablás, még erőszakolták a nőket, hurcolták el a civil férfiakat, hogy több legyen a „hadi” fogoly és hogy legyen más az éhenhaltak helyébe; még frissen és forrón gyűlölte őket mindenki – és a sajtó már zengte a magyar nép forró háláját és örök testvéri szeretetét. Alázatos lakájakká szegődtek azonnal a kommunisták, azok is, akiknek megerőszakolták a tulajdon leányát, anyját, vagy feleségét. Vörös karszalaggal járkáltak és vidéken a rendőrség szerepét töltötték be. Ők voltak az oroszok felhajtói, ha valamire szükségük volt: szakmunkásokra, lovakra, élelemre, vagy nőkre. Feljelentették és elhurcoltatták a „fasisztákat”, és azon a címen, hogy fasiszta, mindenkit, aki útban volt nekik.

*

Évek teltek el azóta. A gyűlölet nem halványodott, hanem lerakódott mélyen a lelkekbe, még mindig volt, ami ébren tartsa. Az ország lakosságának többségére támaszkodó és a kommunizmus ellen legális politikai harcot folytató politikusok egymás után való elhurcolása, vagy bebörtönzése, a ki-

semmizett kisemberek, az éhbérért dolgozó munkás, a saját földjétől megfosztott paraszt, nyomorgó családok és nélkülöző gyerekek, börtönökben tömegével elpusztuló politikai foglyok, a Szovjetunióba gördülő megrakott tehervonatok – minden, az egész tönkretett élet, az emberek alapérzésévé tette a gyűlöletet.

A társadalmi élet minden jelenségét kísérő másik alapvető érzés: az undor. Hazugság minden. Munkatársam, aki előttem nyugodtan, teleszájjal szitkozódik: szemináriumi előadó a pártértekezleten. Üzemi értekezleteken felszólaló, a nyilvánosság előtt véresszájú párttagok súgják meg négy-szemközt, hogy mit mondott a Szabad Európa Rádió. Egyre többen adják el magukat, de egyre kevesebben hisznek. Ma már nehezebben talál az ember meggyőződéses kommunistát az országban, mint disznóhúst a sarki boltban. Pedig ez nagy szó.

*

– Ma este ráérsz?

– Igen.

– Akkor most elintézhetjük. Hoztam hozzávalót.

Azzal kihúzott a kabátujjából két nehéz tömör vasrudat.

Egyszerre belémállt a frász. Elkezdett a gyomrom és a lábam remegni. Éppen mint az ávón első kihallgatás előtt. Félttem, hogy nem tudok normális hangon beszélni.

– Melyiket választod?

A nehezebbet választottam. Hiszen én ütök először, mint „szakértő”, egyeztünk meg. Ha első ütésre nem ájult el a rendőr, akkor majd üt Pali is.

Sürgősen kimentem a WC-re, nehogy észrevegye rajtam, hogy remegek az izgalomtól. Úgyis már olyan furcsán mért végig. És most még hozzá ez a hasmenés, hogy pont ilyenkor jön rá az emberre!...

Időt akartam nyerni. Mondtam: megborotválkozom, hogy ez alkalommal is jámbor kultúrembernek és ne csavargónak nézzek ki. Hál' Istennek, a szobában várt rám, nem jött velem a fürdőbe. Hangosan vacogtak a fogaim, citerázott a lábam. Egy egyszerű kis rendőrleütéstől! Csodálkozva bámul-

tam a tükörbe a gyáva pofámra. Pedig a múlt éjszakai kalandnál konstatáltam, hogy kötél-idegeim vannak. Talán azért van ez, mert ez most annyira váratlanul ért. Úgy két hete találkoztunk és beszéltünk erről utoljára.

Csináltam egy pár mély térdhajlást, hogy az erős mozgás megnyugtasson. Aztán rágyújtottam egy cigarettára és visszamentem a szobába.

– Megvagyok. Mehetünk.

– De biztos, hogy te jól el tudod intézni? Nem olyan egyszerű dolog úgy leütni valakit, hogy elájuljon. Nekem még sosem sikerült. Ne szóljak Bélának is? Béla belevaló gyerek.

Te Atyaúristen, csak nem vette észre rajtam a remegést?! Hosszút szívtam a cigarettából és mosolyogva mondtam:

– Semmi értelme szólni. Mi a fenének? Első ütésre vagy elájul, vagy nem. Ha igen: minek még egy tag? Nézőnek? Ha nem: hiába vagyunk hárman, csak üvölt és zajt csap. Ketten, vagy hárman: mindenképpen el tudjuk intézni. És vagy kettőnek is hang nélkül megy, vagy háromnak is üvöltéssel.

Belebújtam a kabátomba és a vasrudat az ujjába rejtettem. A kesztyűm takarta a végét. Igazolvány a jobb belső zsebben, pénz, cigaretta a bal kabátzsebben, hogy minden a balkéznek legyen kéznél, mivel a jobbát a vasrúd lefoglalja.

– Mehetünk.

Hogy milyen jó ilyenkor a cigaretta! Egyikről a másikra gyújtottam, és a gyors járás megnyugtató, normális volt a hangom és megszűnt a remegésem. Olyan nyugodt és jókedvű voltam, mintha kabaréba mennék. Abszolút semmi izgalom. Érthetetlen, hogy miért volt rajtam az előbb remegés.

Belejön az ember mindenbe... Hogy tudtam félni gyerekkoromban!

...Este, amikor egy kis petróleumlámpa fényénél vetkőztem a fürdőszobában, először gondosan benéztem minden sarokba, aztán közvetlenül a lámpa mellett, a fény és a biztonság legerősebb körében vetkőztem és onnan vetődtem másfél méteres ugrással a kádba, nehogy a kád alól valaki, vagy valami kinyúlva megfoghassa a lábamat. A kádban magában biztonságban voltam, nem zavartak a sötét sarkok és a falon

imbolygó hosszú árnyékok, de előre félttem attól a rémes pilanattól, amikor majd ki kell bújni törülközni és öltözni. Halasztottam, amíg lehetett. Aztán, amikor kiabáltak, hogy Sanyi, siess, gyere már vacsorázni! – akkor nagy elhatározással messze kiugrottam a kádból, villámgyorsan elkészültem és rémülten rohantam ki a Borzalmak Sötét Szobájából, végig a sötét folyosón, és berobbantam a világos ebédlőbe. Zöld lámpaernyős nagy petróleumlámpa volt az asztalon és már ott ültek körülötte mind a többiek. Én rácsaptam az ajtót az engem üldöző borzalmakra, kizártam őket, boldogan révbe értem... De szép is volt a gyerekkor, amikor még érdekes és izgalmas volt minden! Hogy tudtam örülni apróságoknak... Most színtelen az élet és semmi sem okoz örömet az embernek, ami történik. És repülnek a napok, fárasztóan, egyformán, villámgyorsan. Reggeltől-estig: milyen végtelenül hosszúnak tűnt az idő akkor! Öt perc sarokbanállás szinte lassabban múlt el, mint amikor 24 órát kellett az Andrássy út 60-ban arccal a falnak fordulva állnom. És a sok vonzó ismeretlen Titok, a Várakozás, a Nő... Nagyobb élmény volt az, amikor egyszer a szomszédos fürdőkabin hasadékán át meglestem öltözködés közben egy Nőt, mintha most eltöltenék vele egy éjszakát. Az a lány a szomszéd kabinban 18 éves Nagy Nő, Csupa Ismeretlen, Vonzó, Izgalmas Csoda volt; most az ilyen: fiatal csitri, butuska liba. De jó lenne megint kölyöknek lenni! Akkor, ha Ágnes megsimogatott a szemével, boldog voltam és felzaklatott. Most egészen mást kellene tennie, hogy egy kis időre nyugodt és elégedett legyek. Tyü, de ronda dolog az élet! Kölyök koromban még szép volt, mert még valamit vártam. És talán még kisebb koromban, amire már nem is emlékszem, még szebb volt! Amikor a bilin ülve közlekedtem a szobában, apró lábakon lökdösve magamat tovább felfedező útra a Hatalmas Nagy Asztal alatt és a Fölémtornyosodó Székek mellett... Legszebb persze biztos az volt, amikor még nem volt semmi... Mert mi a szép? Vagy mi a boldogság? Ha este ledöglöm az ágyba pihenni; ha vasárnap van és nem kell korán felkelni; ha föloldódom a zenében; ha kimentem a hegyekbe, ahol szépek a színek, süt a nap, jó a

levegő, nézelődöm és nem csinálok semmit; ha valakibe szerelmesen szabadultam meg önmagamtól, (legalább ez sikerülne jobban!); ha gyerekem lehetne, aki kicsi és gondoskodni kell róla, friss, kíváncsi, érdeklő az élet, vár is tőle még valamit, örökölte az eszemet és a harcolni akarásomat és egy ígéretet, hogy a helyemre áll, folytatja az életemet és én végre mehetek a fenébe, pihenni. Szóval, valahogyan negatív minden, ami szép... És szép a harc ez ellen az undorító mocsos rendszer ellen, ami a szisztematikus hajsztát és a fokozódó nyomort csinálja a nép nevében és megtapsoltat minden disznóságot... Igen, de a harc is azért szép, mert ott van a negatívum: a terror, a rablóvilág, a hazugságok, a nyomorúság, amittől szabadulni kell; és vajon, ha mindez a sok mocsok nem volna: tudnék-e még egy normális világban harc nélkül, normálisan, harmonikusan élni?... És a harcot is igazán széppé a győzelem teszi, vagy a hősi halál. Na, hol vagyunk mi győztesek. Hogy egy-egy hír kijut és erre a Szabad Európa fenyegetőzik, mire néhány terrorfiú abbahagyja a feltűnő disznóságait? Csinálnak még mások tovább eleget. Vagy, hogy megfúrunk-kibuktatunk vagy „eltüntetünk” valakit, aki családokat dönt nyomorba, vagy embereket kínoztak, vagy kínoztak, gyilkol, vagy gyilkoltat meg? Amíg egyszer sikerül minekünk egy akció, kétszer akasztanak fel miközülünk valakit.

Nem is szeretek mást ebben az életben, mint a bajtársakat. Azokat, akik szenvedtek az Andrássy úton, Szombathegyen, Szegeden, katonapolitikain, Buda-Délen, Kistarcsán, Recskén, tatai, oroszlanói, várpalotai bányában, váci börtönben, gyűjtőfogházban, vagy egyebütt. Azokat, akiket kidobtak az otthonukból, deportáltak, vénkorukra útépitésre, kapálásra kényszerítve, vagy éhenhalásra ítélve. Akiket a káderek miatt kiszórtak az állásukból. Akiknek az örökös normasróffal az utolsó csepp zsírt is kicsavarják. Akiket kényszerítenek, hogy pár hold földjükről – amiért egy életen keresztül dolgoztak! – lemondva, a „szövetkezet”-ben rosszul szervezett munkának rosszul fizetett bér munkásai legyenek... Na hát akkor szóval szeretem ezt az egész nyomorgó, tehetetlen, kiszolgáltatott népet.

...Ezzel a sok-sok bajtársi szeretettel, az én „arany szívem-mel” mosolyogva szorongattam a vasrudat, amellyel a rendőrt fejbe kell majd verni.

Minden simán ment. Pali kedélyesen társalgott vele.

– Magának is eléggé unalmas lehet itt állni órák hosszat. Sehol senki. Szóval nem ismerjük ki magunkat. Az ízé... a Viola utcát keressük. Nem tudja véletlenül, hogy hol van?

Lehúztam jobbkezemről a kesztyűt. Kissé hátratarítottam a karomat és lassan leengedtem a vasrudat a markomba.

– A Viola utca? Viola, Viola...

Durr, egy nagy ütés, teljes széles lendülettel. Éppen a feje tetejére. Hangtalanul csuklott össze. Már akkor Palinak is kezében volt a vasa, de nem volt rá szükség. Az álla előreugrott a vonásai megfeszültek. Így nézhet ki egy támadó gorilla.

– Hamar.

Behúztuk a kapu alá és elővettem egy kis üveget. Kloroform. Beáztattam a zsebkendőmet és a rendőr orrára tettem, nehogy rosszkor találjon magához térni. Pali nem is tudta, hogy nekem van ilyesmin. Efféle kis meglepetések igen alkalmasak arra, hogy növeljék tekintélyemet.

Öt perc alatt átöltöztem a rendőr egyenruhájába. Szerencsére megtermett ember volt, jó nagy fenékkal, úgy, hogy a nadrágját rá tudtam húzni a bricsesznadrágomra. Az esőkabátomat Pali aktatáskájába nyomtuk. Siettünk el. A rendőr ott maradt alsónadrágban, arcán a kloroformos zsebkendővel. Legkésőbb egy óra múlva, kapuzáráskor majd megtalálja a házfelügyelő.

Elővettem a pisztolyát és kedvtelve nézegettem. Áldott jó kis szerszám. Pompás biztonságérzetet ad.

– Te, add ide azt a pisztolyt nekem!

– Egy frászt! Én vagyok az egyenruhában.

– Éppen ezért. Ha baj van: könnyebben meg tudsz lógni, mint én.

– Mi baj lehetne? Jámbor fegyvertelen emberekkel lesz dolgunk. Csak sietnünk kell.

Percek alatt ott voltunk a kis nyomda előtt. Hosszút, gombát csöngettem. Jött a portás ajtót nyitni.

– Hadnagy úr, a parancsot legyen szíves – mondtam.

Pali dühösen nézett rám.

– Az elvtárs is ügyelhetne az elvtárs megszólításra.

A portás szemmel láthatólag rokonszenvezett velem és szánakozott rajtam a feljebbvalómtól kapott letolás miatt.

Pali előhúzta az otthon gépelt parancsot és meglobogtatta a portás orra alatt. Odaadni nem volt tanácsos, mert meg lehetősen kétesek voltak az elmosódott pecsétek alatta.

– Főkapitányság politikai nyomozó osztálya. (Nincs is olyan, te marha!) Feljelentés érkezett, hogy az üzemben be nem jelentett anyagokat tárolnak. Majd utánanézzünk. Gyerünk, szakaszvezető elvtárs.

Mentünk be. Egyetlen kisebb sokszorosítógép dolgozott éjjeli műszakon.

Pali mindjárt a tárgyra tért.

– Szabadság. Hol tartják az elvtársak a stencilt?

– Az irodában van elzárva safeban.

– Helyes. Majd megnézzük. Kinél van a kulcs?

– Az üzemvezető elvtársnál. Éjjelre hazaviszi magával; ő adja ki reggel, ha bejön a napi mennyiséget.

– Dícséretes óvatosság. Csakhogy itt valami disznóság készül. Azzal a stencillel államellenes röpiratokat akarnak nyomni. Ha én mondom, nekem elhiheti. Szóval nem lehet a stencilhez hozzájutni?

– Hát legfeljebb, ha felhívja az elvtárs az üzemvezető elvtársat...

Pali egy pillanatig habozott. Telik az idő, megtalálják a csupasz rendőrt, riadóznak... Beleszóltam:

– Mennyi stencil van az éjjeli műszaknak kiadva?

– Ez a néhány ív az egész.

– Hány példányt tudnak ezzel lehúzni?

– Attól függ, hogy mit, kérem. Ebből a 20x30 cm-es hirdetésből 5–6000 darabot.

– Ennyi az egész éjszakára kiadott munka?

– A hirdetések legyártása után a holnapi anyagot készítjük elő...

Pali határozott:

– Ezt mindenesetre elvisszük magunkkal. Majd holnap a többiről beszélünk. Adja csak ide még azt is, ami ott a gépben van. Ma nem lesz éjjeli munka. Elmehetnek haza aludni. Nincs itt több stencil?... Nincs? Az elvtársakat teszem felelőssé, ha mégis akad! Tudják, hogy az államvédelmi hatóságnak megvannak a módszerei.

Alig leplezett gyűlölettel nézték Palit, az államvédelmi nyomozóját. Csak egyikük buzgólkodott nagyban, hogy szolgálatunkra legyen. Ettől megkérdeztem:

– Az elvtárs párttag?

– Igen.

– Hadnagy elvtárs, jó lenne, ha az elvtárs itt maradna éjszakára az üzemben. Vigyázna. Hátha lesz valami jelenteni való.

Pali hamar beleegyezett.

– Nem bánom. Hogy hívják az elvtársat?

– Kollner Imre.

– Szóval Kollner Imre elvtárs itt marad vigyázni. Reggelre megír egy jelentést. Pontos leltárt készít az üzemben lévő felszerelési tárgyakról. Az üzemvezető elvtárs pedig reggel kilenc órakor legyen az irodájában Szabadság!

(Gyerünk már innen a fenébe!)

Odakint ugyancsak szedtük a nyúlcipőt.

Sovány zsákmány! Csak 5–6000 röpcédula sokszorosításához elegendő stencil. Nem baj, majd kézzől-kézre megy, vagy félmillió ember elolvassa, ha más nem: legalább öröme telik benne és elkezd reménykedni, hogy mégis van valami, megvan a csírája már talán annak az erőnek, amely egyszer fel fogja ezt az átkozott rendszert rúgni.

Kint, a város határában vedlettem át civillé, a rendőrruhát pedig papírosba csomagolva szépen hazavittem. Másnap – persze gumikesztyűben, hogy ujjlenyomat ne maradjon – készítettem egy kis postacsomagot. Levél is volt benne:

„Tisztelt Urak,

köszönettel visszaküldjük az egyenruhát, mivel nincs már rá szükségünk. A belevaló rendőrt már bizonyára megtalálták. A pisztolyt és töltényeket megtartjuk, mivel jobban hasz-

nát tudjuk venni, mint Önök. Fogadják érte őszinte és szívbőljövő köszönetünket.

A szakaszvezetőnek, aki a legutóbbi látogatásunk alkalmával a jelek szerint kissé gyengélkedett, ezúton kívánunk mielőbbi teljes felépülést.

Hálás köszönetünket megismételve,

abban a reményben, hogy a múltkorihoz hasonló kellemes közös üzleti akcióink a jövőben egyre jobban kiépülnek, maradunk őszinte tisztelettel

NEMZETI ELLENÁLLÁSI MOZGALOM:

A cím: Budapest Főkapitánysága stb. De feladónak kívül a csomagon velemszületett diszkrécióból inkább Magalhaes Ferdinándot írtam. Lehet, hogy az államrendőrség azóta is körözi...

*

Bajtársiasság ide, bajtársiasság oda: a legtöbb volt bajtárs-tól teljesen elidegenedtem szabadulás óta. Ha újra együtt lecsuknának, megint szinte testvérek lennénk a közös veszélyben, közös szenvedésben, de így... Például egy, akivel együtt voltam az államvédelmin „halálraítélt” és ott barátként és hősként viselkedett, most szalad a pénz után, csinálja a piszkos üzleteket és csalja jobbra-balra a feleségét. Igaz, hogy kapott egy súlyos defektet. – Nézd – mondta –, ha Mici kiment volna az utcára, amíg én ülök, hogy a gyerekek enni tudjon adni, akkor én levettem volna a kalapomat előtte és mondtam volna, hogy nagyon szégyellem magamat és nagyon büszke vagyok rád... Ha öt férfivel lett volna viszonya az öt év alatt, mert fiatal és temperamentumos és mert az egészsége, az idegállapota, a srác nyugodt nevelése érdekében rászorul: egy szót sem szólhattam volna. De volt neki egy valakije. Egy, aki társa volt a távollétemben! Elvitte hozzá a srácot és elhozta őt haza, hogy a srác is megszeresse... ezen nem tudom magamat túltenni. –

Szóval szabadulnak volt politikai foglyok, kémek, összeesküvők, lázítók, politikusok, kiskazdák, Pfeifferisták, szociáldemokraták és eszi őket a fene feleségük múltja miatt, futnak a pénz után, mert nyomorog a család, jegyeznek békeköl-

csönt, elmennek szemináriumokra. Mert a gyerek sír, ha éhes és családapa nem lehet hős.

A táborról tudtuk, hogy haláltáborrá lesz. Semmi posta, semmi érintkezés az otthoniakkal évek óta és már egymás után fordulnak fel a meghajszolt, éhes emberek... Eleinte még ígérték szabadulást: a munkánk szerint szabadulunk (akárcsak az „Arbeit macht frei” – felírás a dachau-i tábor kapuján), de aztán leteltek a beígért 3, 6 és 12 hónapos terminusok, szabadulás semmi, fokozódó durvaság, rosszabbodó ellátás és már kezdenek elhullani a gyengébbek „defatigáció”-ban: vártuk, hogy vajon elpusztulunk itt, vagy szabadulunk care-pakettel a hónunk alatt, majd miután betört az első Shermann-páncélos a tábor kapuján... Könnyű volt itt a tisztességes magatartás, babérkoszorúval és mártír-glóriával! De ha nemcsak én éhezem, hanem éhes a család...

Nekem nincsenek ilyen gondjaim, mert minden kislány férjhez ment, mialatt fogva voltam. Csak valahogy üressé lett utána a világ.

*

Ha az ember nem élhet családi életet, legalább kultúréletet élhessen helyette. Gyerekjáték helyett az ember őstörténete, gyerekmesék helyett az antik mítoszok, családi gondok helyett a történelem, a világpolitika ma és tegnap és holnap, a szeretett asszony helyett az egész emberiség. Nem mondom, sovány vigasz.

Egyszer meg akartam venni Herodotos: Kyros és Kroisos történetét. Bejártam Budapest összes antikváriumát. Legtöbb helyen egyszerűen azt mondták: nincsen, effélét nem tartunk. Volt, ahol gyanakodva mértek végig és élénken tiltakoztak a feltevés ellen, hogy náluk egy Herodotos-könyv lehet. A múzeum körül egyik antikváriumában kaptam a legfrappánsabb választ: – Herodotos? Az valami görög, ugye? Nincs kérem, de tessék megvenni a nyerityovszkájokov (vagy ki) általános kultúrtörténetét, abban az is biztosan benne lesz.

Ókori írók: nem kaphatók. Történelmi művek: csak marxista íróktól. (Az író, aki régebben élt, annak legfeljebb pri-

vát pechje, hogy még nem lehetett marxista.) Filozófia, szociológia, közgazdaságtudomány: kizárólag a marxista ideológia. Görög filozófia, klasszikus filozófia, klasszikus közgazdaságtan, polgári közgazdászok, psychoanalízis: semmi. Platon, Aristoteles, skolasztika, Kant, Marx, Engels, Lenin és az epigonjaik írnak róluk, az elég. Freud és Jung: káros és téves; itt van helyettük Krupszkaja asszony és Makarenko. Szépirodalomról nem is beszélve.

Kizárólag műszaki érdeklődésű emberek képezhetik magukat.

Ideológiai maszlagok kizárólagos fogyasztására, vagy kulturális éhenhalásra vagyunk ítélve.

De ez csak annak nagyon zavaró, aki az átlagnál kevésbé lehajszolt és fáradt.

Röstellem bevallani, de bent voltam egyszer a „Szikra” könyvesboltban. Valami pár forintos ideológiai szemetet akartam venni, nyelvgyakorlás céljára. Bejön egy idősebb ember, hangos, feltűnő.

– Jó estét!

– Szabadság! Mit parancsol az elvtárs?

– Alexej Szurkov költeményeit kérem, magyar fordításban.

Pillanatok alatt előkeresik.

– Szabad egy pillanatra?

Elveszi, belélapoz, forgatja, nézegeti. Olvas itt-ott egy-két sort és bólogat hozzá, hogy igen, ezt vártam. Aztán visszaadja a könyvet.

– Ezenkívül parancsol még valamit az elvtárs!

– Nem, köszönöm. Ezt kérem. Hallottam, hogy ebből a könyvből két év alatt három példány fogyott el a boltokban, hát érdekelt, hogy milyen lehet. Én lettem volna a negyedik, aki megveszi, de ez nem szándékom.

A segéd megértően, cinkosan elvigyorodik, de aztán rémülten ráncbaszedi a vonásait, nehogy a többiek észrevegyék.

A kíváncsi természetű öregúr pedig már el is tűnt a boltból.

A mai irodalmunk? Ódák a Moslékhoz, kézcsók a Sertésnek. Amit írnak: nem olvassa el senki; amit mondanak: nem hiszi el senki. Szurkov verseiből két év alatt tényleg három példány fogyott el. Illés Béla könyveiből kétévenként új kiadásokat nyomnak, amikor még távolról sem fogyott el az első sem és az új példányokat a nyomdából egyenesek viszik a papírraktárba. Mégis: legalább meg kell jelennie, mert jó vonalas könyv és mert valamit csak kell produkálni. Újságoknak – amelyeknek az előfizetésére a munkahelyen kötelezik az embereket – legfeljebb a sport-rovatait szokás elolvasni.

Vajon mit szólna például a francia munkás, ha reggel félórával korábban kellene bemennie a munkahelyére, hogy kötelező Humanité-félórákat tartsanak neki? Mit szólna, ha kényszerítenék, hogy évenként 2–6 heti keresetért évtizedekre szóló államkölcsönt jegyezzen, ellenkező esetben felmondanak neki? Ráadásul láthatná a lapokban a cikkeket, hogy milyen forró lelkesedéssel jegyezték országszerte az önkéntes kölcsönt. Mit szólna hozzá a párizsi ember, ha a kormányról csak jót lehetne írni és csak jót szabadna mondani, mert akit meghallanak, hogy szidja a kormányt, az lázításért évekre becsukják, miután előzőleg félholtra verték? Mit szólna hozzá, ha lehetetlen lenne sztrájkolni, mert minden ezirányú kísérlettel nem az állását, hanem az életét veszélyeztetné a munkás? Mit szólna hozzá a francia kommunista, ha állami alkalmazottak kötnék meg pro forma az ő számára a kollektív szerződést, ami ellen nincs apelláta? Mit szólna egy nyugati bíró, ha politikai ügyeknél a belügy- vagy az igazságügyminisztérium írná elő neki, hogy milyen ítéletet hozzon? Ha mindenki a saját bőrén tapasztalná a növekvő nyomort, de egy hangot sem hallathatna ellene és a gyermekének közben azt tanítanák az iskolában, hogy növekszik a jólét, virágzik a szabadság és félistenek a terrorista diktátorok? (A gyerekeknek pedig nem lehet megmondani az igazat, mert hátha véletlenül eljár valahol a szája...) Vajon szívesen szavaznának-e arra a kommunista pártra, amely mindezt csinálja és amely az egyetlen, amelyre szavazni lehet, sőt kötelező?

Egy PÁRT, amely még mielőtt teljesen bebizonyíthatna volna, hogy gazdaságilag mennyire impotens és mennyire csak a nyomort tudja produkálni, az utolsó olyan szavazáson, ahol még többféle pártra is lehetett szavazni, a szavazatok 16%-át kapta, az állami teherautókon körülhordozott és hús helyen is rájuk szavazó tagjait és a temetők összes rájuk szavazó halottjait is beleértve! Ma ez a PÁRT még egy százaléket sem kapna, csak azoknak a szavazatát, akiket embertelen bűneik hűségére kényszerítenek ahhoz a hatalomhoz, amelynek égisze alatt gázságukat birtokosa, a nép, az őket annyira gyűlölő nép nevében!

Ha találkoztam Palival, vagy Imrével, Andrással, Árpáddal, mindig volt valami megindultság bennem: ki tudja, látjuk-e még egymást, ki tudja, nem lőnek-e agyon, vagy nem akasztják-e föl valamelyikünket?! Szerettem, hogy kockáztatják az életüket, hogy őket is harcra hajtja az undor, a gyűlölet... a szánalom és segíteni akarás a nyomorgó és védtelen megalázott kiszolgáltatottakon. Ez a bajtársak szeretete a halál közelségében volt talán az egyetlen mélyebb érzés, ami még megmaradt bennem. Nagyon utáltam azt a rendszert, amely házinyulakká tette az emberek legtöbbszörét: szűk kis ketrecükben türelmesen élnek, amíg egyszer le nem vágják őket, hogy hús főjön a terroristák fazekában. És még jó képet is kell vágni mindenhez! Május elsején kivezénylik őket és vezényszóra táncolnak és mulatnak, az utca-utca-utcabálon vidáman mosolyogva, mert hátha néz a párttitkár, vagy valaki és jelenti, hogy nem érezte jól magát a dolgozók nagy szocialista ünnepén.

Talán, ha Anna élne még, én is beálltam volna érte engedelmes rabszolgák közé a taposómalomba. A családos embernek mindig be kell osztani: koplalásból telik-e a ruhárávalóra, túlórákból lesz-e családjának kenyeré, felőrlődő életerejéből meglesz-e a gyerekének szűken mérve mindene? Ami időm nekem maradt, azt a harcra szántam. Egy életet arra, hogy a

gőzhenger útjába tegyek egy szalmaszálat! Még egy szalmaszál; van már vagy egy kazalra való az úton eltiporva.

Üres volt a szívem és megjelent Lili, mert szüksége volt rám. Szerettem és azt hittem, hogy jogom van szeretni és érte, vele élni. De kötött minket a múlt; őt a gyereke és a férje, engem a harcom és a bizonytalanságom. Nem lehet újra kezdeni, nem lehet az egyszer választott útról letérni. Szabad felőrlődni, szabad elsorvadni, csak letérni nem szabad a mi utunkról soha: akkor sem, ha ott virágzik mellette az Élet. Sok kínlódás volt, amíg megértettem. Lili asszony, Lilinek férje van, gyereke. De ha Lili engem szeret? És én is szeretem őt? Miért nem lehet folytatni a gyerekkori szerelmet, mintha a közbenső tíz év semmi sem lett volna?! Elfelejttem Annát, vagy ha nem is felejttem el: földöntúlivá lesz nekem, s Lili lesz az élet! Aki egyszer enyém volt egy gyönyörű éjszakán, az legyen az én asszonyom!

Egyszer az enyém volt... És évekig harcolt valaki más érte. Gyerekének apja, és most félreállna, ha Lili engem szeret. De őhöz tartozik és a múlt kísértene... és mindkettőjük élete a másik nélkül csonka lenne. Ha csalódik bennem: neki panaszolja. Ő visel rá gondot, ő az, aki hazamegy hozzá. Mit akarok tőle, mit akarok nála? Szeretném boldoggá tenni és csak szenvedést hozok. Bárhogy is fojtogat az egyedüllétem: nem szabad őbelé kapaszkodnom mégsem. Pedig boldog, ha tud önmagából adni, boldog, ha valahogyan hozzá tartozom. Az élet őt is annyira összeverte... Elmúlt a szerelme és mindene megkopott; én friss vagyok, mint a gyerekkori emlék, amikor még színes volt neki az élet. Hűség és becsület... Cserbenhagyom az embert, ha az elvekre gondolok, felrúgom az elveket, ha az emberen segítek... Üres az élet, egymáshoz szédült megkapaszkodni két kis gyerek...

Hazugság minden! Hazug világban hazudom már én is! Egy igaz csak, hogy Lili a barátom felesége!

Az a legmélyebb undor, ha nem csak a világtól, hanem önmagától is undorodik az ember.

Utálok a lelki életet, a lelki problémákat és fájdalmakat! Amikor álmodoztam egy szelet kenyérről és boldog voltam,

ha ledőlhettem pihenni: akkor egészséges és könnyű volt a
lelkem...

Akkor még éltem, akkor még reméltem, a rabságban. A
rabság és a gyerekkor...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NINCS JOGOM ÉLNI

Nyár! 1944 nyara. Ébredés arra, hogy besüt a nap az ablakon.

Hamar vizet a korsóból a lavórba és friss, hideg vízzel úgy mosdani, hogy telefröcskölöm a szobát.

Az ember ilyenkor kénytelen énekelni, akkor is, hogyha nem tud. Legfeljebb azért hallgat el, hogy a madarak csicseregését hallgassa.

Köröskörül az erdő, és enyém az erdő három hónapig, mert itt a nagy vakáció.

Sokat sétálok majd és regényeket mesélek magamnak, amelyeknek én vagyok a főszereplője. Közben lefekszem és nézem az eget... Van egy kedvenc fám. Megfelelő, de nem szédítő magasságban, úgy nőtt rajta két ág, hogy szinte karosszéket képez. Oda szoktam föltelepedni egy zsebrevaló cuccal és három-négy filléres regénnyel, hogy halmozzam az élvezeteket. A regények fonalán megindulnak a gondolatcsavargások, amelyek aztán kiszélesednek és pompás tarkasággal színezik ki az életet.

Első az, hogy kitisztítom a flóbertpuskát. Vadászni ugyan nem szoktam vele; régen volt az, hogy a kisgyerek kegyetlenségével összelődöztem rengeteg verebet és egy csomó macskát. Most már undorít az ölés, de a puskát szeretem, mert az erő, a hatalom érzését jelenti. Pisztolyom is van, hatlövetű riasztódugós, ezt egy barátom kifúrta nekem a gyárban, úgy, hogy most hatos flóbertpatront lehet bele használni. Ezt mindig magamnál hordom. Ha pisztoly és pénz van a zsebemben, akkor jól érzem magamat. (Pedig még sohasem lövöldöztem és sohasem költeztem.)

Az erdészlak és a vakáció volt számomra a kultúra. A város és az iskola: idegen világ, tele álproblémákkal. Itt a szabad időben szabadok a gondolatok. Magam válogatom meg a benyomásaimat, magam építem a magam világát. Ültem néha a bőrkarosszékekben és olvastam reggeltől-estig. Száz regény

meséjében száz életet éltem, régmúlt sorsomról szóltak a történelemkönyvek: az életem volt az emberiség sorsa. És én fogom majd ebből a káoszból egyszer az új világot megteremteni. Legalábbis így gondoltam tizenhat éves koromban.

*

Aztán beütött az első krach. Egyszer ebéd végénél azt mondta anyám:

– Képzeljétek, írtam Marika néninek és már választ is kaptam. Lilit a vakáció idejére a bombázások miatt el akarják küldeni Pestről, valahová, vidékre. Én hívtam, hogy küldjék ide. Legalább játszhattok és tanulhattok együtt. Nektek is jobb, ha nem vagytok egyedül.

Ijedten tettem le a kanalat.

– És? És? Mit válaszoltak?

– Lili holnapután érkezik.

A sors súlyos csapásaiban mutatkozik meg, hogy ki az igazi férfi. Egy arcizmam sem rándult meg a hír hallatára.

Éreztem, hogy a remek vakáció-terveknek befuccsolt a sors.

*

Lili nyafogó kis majom. Bosszantóak azok az őszinte megjegyzései, amelyeket utálatos, képzelt fölényével úgy tesz nekem, mintha én egy darabos, ügyetlen kamasz lennék. Pedig csak egy satnya, vacak kislány, még csak melle sincsen. A pusztá jelenléte zavarja az embert az olvasásban és bölcsekedésben. És nem merek majd a közelben trenírozni, tornászni, vagy futni miatta, mert képes utálatosan vihogva kigúnyolni érte. És ezt az istencsapását ideüldözik a bombázások Pestről!

*

Szóval megjött Lili. Valahogy csinosabb és kedvesebb volt, mint máskor. És volt benne valami olyan elhagyatott, ágrólszakadt, ázott verébszerű, ami szinte megihatott. Mégis kell majd néha-néha szólni rá egy kis időt. Persze, jó lenne legalább valamiképpen a kellemetlent a hasznossal összekötni. Hogyan lehet a Lilire áldozott időt hasznosítani? Tőle ugyan nem tanulhat az ember semmit. Legfeljebb türelem-

próba és akaratérő-gyakorlat. Tiszta marhaság, azt inkább egy nehéz könyvvel csinálja az ember, a kislányok nem arra valók. Mire valók a kislányok? Nahát, ilyen célokra Lili igazán nem felel meg; annál igazán nagyobbak az igényeim, semhogy szerelmes legyen belé és udvaroljak neki... De hátha véletlenül mégis van annyi esze, hogy el tudja neki majd magyarázni egyetmást? Egy nőnek úgysincs annyi esze, hogy önállóan gondolkozzék, de legalább annyi legyen neki, hogy az én gondolataimat próbálja megérteni. Amit elmondok neki, azt legalább szabatosan megfogalmazom és jobban megjegyzem. A kibeszélés lerögzít, lezár, véglegesít. És legalább Lili is csiszolódik egy kicsit a perspektíváimtól...

Lili nem szeretett egyedül lenni. Én szerettem egyedül lenni és áldozat volt nekem kilépni az önkéntes magányból, de egyre sűrűbben és egyre szívesebben hoztam meg ezt az áldozatot.

*

Sétáltunk egyet az erdőben, ültünk együtt a könyvtárszobában, vagy fönt a magaslesen és bizony még az is megessett, hogy nem a könyveket, vagy a vidéket, hanem egymást nézegettük. Pedig nem voltunk szerelmesek egymásba. Mindketten másba voltunk szerelmesek. Viszont jól esett ezt egymással megbeszélni. És kölcsönösen, hideg tárgyilagossággal megállapítottuk: ha az a másik, az Igazi nem volna, csak Téged tudnák elképzelni!

...Nem is igaz, hogy Lili csúnya, persze nem szépség, mint Ő, de nagyon kedves arcocskája van. És kétségtelenül szép a szeme. És az sem igaz, hogy melle nincs. Kicsi és helyes, nem viszi túlzásba, de azért van. Azt sem lehet mondani, hogy direkt buta volna. Értelmesen tudja az embert meghallgatni. Általában ennél többet nem is lehet egy nőtől elvárni. És hangulatokat, árnyalatokat megérez és reagál rájuk. Rendkívül érzékeny. Könnyen sebezhető és állandóan támadásra kész. Vitákban, veszekedésekben logikátlan, intuitív és gyors. Vagy szórakoztató, vagy nagyon bosszantó, de sohasem unalmas annak ellenére, hogy mindig neki van igaza.

Egyszer kint jártunk az erdőben ketten, késő délután. Nálam volt a flobertpuska, nem a vadászat, hanem a férfiaság kedvéért. Naplementéig csavarogtunk. Csendben az erdő szélén állva néztük a naplementét.

Milyen gyönyörű és milyen érthetetlenül tud fájni! Mi hiányzik ilyenkor és mért vannak a vágyak a messzeségben? A mulandóság fáj? Egy nap újra, visszavonhatatlanul kihullik az életből. Az fáj, hogy mi nem szálltunk le a nappal együtt, nem hullottunk le a nyugalomba, amikor minden szín elsűrkül, sötét és csendes lesz a táj? Fáj, hogy élünk még, vagy fáj, hogy egyszer meg kell halni?...

Néztük a napkorongot, amíg eltűnt, aztán néztük a bíbor-vörös és aransárga felhőket, amíg lassan szürkévé nem lettek és amikor a fényesség helyett már csak sötétség volt és a távolban nem láttunk már semmit: akkor egymásra tekintettünk.

Olyan természetes volt és olyan egyszerű, amikor egymásba karoltunk és úgy indultunk el hazafelé!

*

– Hold-hatás! Telihold volt aznap este és én nagyon a hold változásainak befolyása alatt állok. Megszédültem egy pillanatra és azt hittem, hogy beléd vágyok szerelmes.

– A holdtól függetlenül: egy nagyon szép pillanatban ketten álltunk egymás mellett és ez maga is megtévesztő. Gyönyörűek voltak a díszletek...

– És a darab is szép volt nagyon. Csak, éppen hogy színjáték volt és nem élet. Akárkivel lettem volna együtt, akkor: szerelmes lettem volna belé.

– Persze azért nem véletlen, hogy mi voltunk együtt akkor. Nincsenek véletlenek.

– A sors két jó színészt rakott egymás mellé, akik elhiszik és elhitetik magukkal azt, amit játszanak.

– Amíg játszunk, addig hisszük. És miért ne játszunk, ha szép? És honnan tudod, hogy csak játék? Nekem most ez a játék fontosabb, mint az élet.

– Vilinek barna szeme volt és szomorú. Úgy fájt most nekem a szeme, amikor téged nézlek!

– Annának kék szeme van. Az égen az ő kék szemét látom. De amikor nem nézek messze, akkor te vagy mellettem. Úgy vágyom Annára, mint repülésre az égbe, úszni a felhőkkel együtt a magasban, szabadon mindentől, tisztán mindentől és öntudatlanul. Anna gyönyörű csoda. Te csak olyan vagy, mint a mindennapi kenyér. Nem valami különös boldogság. Természetes, egyszerű és megszokott. De nem lehet meglenni nélküle.

– Vili gyenge és finom. Te erős vagy. Vilinek az anyja szeretnék lenni, neked a kislányod.

– Annáért fel tudnám áldozni az életemet. Veled együtt végig tudnám élni az életet.

– Hozzá tartozom és szeretem, mert rám szorul. Hozzád tartozom és szeretlek, mert rád szorulok.

– Annáról szeretnék álmodni és melletted szeretnék felébredni.

– Úgy szeretném Vili fejét az ölembe venni és megsimogatni! – mondta, miközben hozzám simult.

– Sosem mertem küldeni Annának egy szál virágot – mondtam, mikor megcsókoltam Lili haját.

Nagyon szerettük egymást, pedig másba voltunk szerelmesek.

*

– Úgy csináltuk, mint az ócska, középkori várkisasszony és a hülye lovagja. A lovag azt mondja: – Szeretlek Téged, imádlak Téged, verekszem érted szerelmesen. Már megyek is. – Őnagysága lecsicsergi a toronyablakból: – Szeretlek Téged, álmodom Rólad, szűzies vággyal, szemérmesen. Hát csak eredj mennél messzebb, hősiesen harcolj értem és ha meghalsz: utolérnek az imáim fenn az égen. – És a hülye lovag elmegy a várkisasszonyba szerelmesen messze földre, távol tőle, érte harcolni és közben idegen népek asszonyaival erőszakoskodni. Őnagysága pedig otthon nem bírja ki: annyira epekedik a lovag után, hogy férjhez megy valami gyáva otthonlőhöz, aki harminc éves korára pocakot ereszt.

– Nem valami hízelgő ránc nézve, amit mondasz. Én vagyok neked a leigázott népek asszonya, vagy te leszel nekem a pocakos, otthonülő férj?

– Inkább fordítva gondoltam: én a lovag és te a várkisasszony, persze. Én sohasem fogok pocakot eresztetni.

– Pláne, ha az én férjem leszel! Majd én arról gondoskodom. Olyan sovány leszel mellettem, mint egy orosz agár.

– Egye fene. Na mindegy. Szóval csak arra mondtam a hasonlatot, hogy nem elég nekünk az, ami mellettünk van. Kell valami távoli, elérhetetlen. Ami pedig szép, arról nem tudjuk elképzelni, hogy itt van mellettünk. Vagyis, ha itt van Anna, akkor még te kellesz közelre, mert Annát nem tudom magam mellé képzelni, vagy fordítva: itt vagy te, és kell még egy távoli ábránd, mert hiszen mindent csak nem kaphatok meg a valóságban. És ezt csinálod te is Vilivel, meg énvelem. Mi lesz még majd ebből az ostobaságból?

– Talán néhány házassági háromszög. De te nem leszel a férjem, hanem inkább a szeretőm. Veled elmennék a világ végeire is, de nem tudom elképzelni, hogy neked valaha is ott-honod legyen és hogy én veled családi életet éljek.

– Tehát nem a hozzád tartozás vagyok a hétköznapi nyugalmasságával, hanem a kaland és a szerelem?

– Nem tudom. Biztos, hogy az életembe tartozol, de nem hiszem, hogy senki máshoz nem tartozom, csak hozzád.

– Vagy mindent, vagy semmit! Én ilyen félmegoldásokban nem leszek benne.

– Az nem tőled függ, hogy miben leszel benne és miben nem.

– Beképzelt majom vagy. Se te, se más, se a sors sem fog engem megforgatni. Azt csinálók az életemből, amit én akarok.

– Még jó, hogy te ilyen szerény vagy, ha már én beképzelt vagyok. De nem mi csináljuk a sorsunkat. Oly tehetetlenek vagyunk, olyan nagyon kicsik...

*

Gyönyörű szép volt ez a nyár!

Ilyen boldog csak akkor lehet az ember, amikor egyszerre kapja meg szinte a teljes porciót az egész életre való boldogságból.

Mindenki tudta, hogy ez után a nyár után valami új, valami egészen más fog következni, ismeretlen kellemetlenségekkel, és borzalmakkal. Szinte naponként húztak el a fejünk felett fenyegető zúgással a Liberátorok Budapest bombázására. A bolsevista csapatok már az ország határa felé közeledtek és semmi sem tartóztathatta őket fel. Vesztett háború utolsó éve! És még csak meg sem adhattuk magunkat, mert a keleti fronton harcoltunk. Hogy azután mi következik: azt senki sem tudta elképzelni. De intenzívebben élt az ember a halál mellett és százszorosan szépek az élet utolsó pillanatai.

Csak egy nap a világ, csak egyetlenegy csók az életünk...

*

– Örület, hogy folyik egy háború és végetér akkor, amikor az ember tizenhat éves és nem vehet még részt benne!

Itt van ez a szerelem Lilivel – mert most már szerelmes vagyok Lilibe, be kell vallani – és egészen szétfolyóvá tesz engem a vágyaktól festett asszociációs gondolatcsavargások időlopásával. Jó kemény verekedés és nagy massa szenvedés kell nekem, hogy férfivé legyek. Valahogy bele kell másznom ebbe a háborúba, mert mások szenvednek tőle és nekem a jövőmért úgyis fizetni kell, és minél korábban fizetek: annál jobb. Parancsoló szükségszerűség (mindig ezt mondtam, ha valamit akartam), igen, parancsoló szükségszerűség, hogy különös helyzetekben, különös és nehéz helyzetekben a legnehezebb megoldásokkal próbálkozzék az ember. A lovag, aki reménytelenül szerelmes és elmegy a szentföldre harcolni... Pedig talán okosabb volna, ha a várkisasszony szolgálatába lépne és megpróbálná elcsábítani. De ha egyszer nem tud, mint szolga eléje állni! (És lehet, hogy éppen reménytelen szerelmet keres magának, hogy kénytelen legyen a szentföldre menni.)

*

Egy-egy szép pillanat után azt hiszi az ember, hogy nincs tovább, ezután már semmi sem következhet. Ilyenkor egy könnyed gesztussal, csak úgy mellékesen, oda tudná dobni az életet valamiért, csak úgy ráadásnak. Általában azonban mégsem szokás csak úgy mellékesen meghalni, és jön aztán a reménytelen szürkesség, amelyben a boldogság csodája emlékké és álommá távolodik.

*

Bejöttek az oroszok, meghalt Ilonka, ködbeveszett Lili, engem pedig össze-vissza hajigált az élet. Jó lenne terveket csinálni évekre, vagy évtizedekre! Ezt, meg azt a munkát végzem, ezt meg azt tanulom, ennyi év alatt ennyire jutok és aztán ezt fogom csinálni... De megvan-e még holnap a lakásom, megvan-e még az állásom, hagynak-e tanulni és kik és mit tanítanak, miféle könyvet adnak a kezembe?

A bizonytalanság kalandorokat, a kiszolgáltatottság hőseit nevel. (Vagy emberroncokat természetesen.)

Nyomor és hajsza, normasrófok, kötelező „önkéntes munkafelajánlás”-ok, társadalmi munkák, kényszerkölcsönjegyzés, személyes bizonytalanság, és még a vigasztalódás lehetőségét is elvették: a járomba hajtott kultúra groteszkké slányult; a papok nagy része úgy prédikál, mint a szemináriumokon a párttitkárok; az undorodó unalomig ismételt baromi hazugságokat meg kell tapsolni. Pusztá léte érdekében rákényszerül mindenki a vörös álarc hordására.

A kimeríthetetlen külföldi erőforrásokkal rendelkező szervezett terrorral szemben a társadalom védtelen. A sötét éjszakában csak a mártírok fényecskéi jelentenek valami kis élet-világosságot.

Lebuktam én is, de szinte semmiért.

Mennyit pózoltam azelőtt! Úgy játszottam a szerepet, hogy becsülhessem magamat. Az önbecsülés pedig az ostoba lebukás pillanatában elveszett. Aztán összetörték teljesen, ököllel, gumibottal, villanyozással és a nemi szervekre lokalizált betegesen szadista kínzással. Meghalt a gyerek, aki azelőtt voltam és férfi született ellenük a harcra.

Először még töprengtem, hogy kiszolgáltatva is tartozom-e magamnak azzal, hogy visszaüssek. Megoldódott a kérdés: amikor az első pofont kaptam, két napja nem ettem már semmit és az utolsó huszonnégy órában arccal a fal felé fordulva álltam, úgy, hogy az ütéstől a földre hemperedtem. Ilyen kondícióban visszaütni nem lehet.

– Ha változna a helyzet, tudnál te nekem ekkora pofonokat adni, mi? – kérdezte büszkén a „hadnagy úr”. Mondtam, hogy én nem tudnék védtelen embert megütni.

Amikor először vittek kihallgatásra, remegett a gyomrom és remegett a lábam az izgalomtól. A hangom is meg-megbicsaklott. Aztán az első veréssel megszűnt minden remegés.

Bizonyos határon túl a testsúllyal együtt csökken az önérzet. Lent a sötét magánzárkában, amikor nem látta senki, pityergő kisgyerekké lettem, aki sírva vágyakozik az anyja után. Azt hiszem, hogy a fele utat megtettem az életből a halál felé és borzasztóan fájt az elszakadás. Soha többet napsütés, duzzadó erő, tavaszi szellők, csók, Lili...

Lili aznap ment férjhez, amikor lebuktam.

*

– Na gondolkoztál már? Tudsz mondani nekünk valamit?

– Igen. Az volt a célom, hogy az egyetemen sikerüljön a diákokat megmozdítani annak érdekében, hogy a régi professzorok megmaradása...

– Nem ez érdekelt minket, tudod jól. Hanem az, hogy milyen imperialista diverzáns és kémszervezet megbízásából cselekedtél? Kitől kaptál megbízatást?

– Senkitől.

Erre a hadnagy úr levetette a zubbonyát, feltúrta az ingujját és az órát lecsatolva a karjáról, gondosan az íróasztalra tette. Közben kígyóbüvölő szemmel nézegetett.

– Te nem is tudod, hogy mekkora örömet szerzel nekem! – mondta. És elkezdte a puhítást. Az ajkamat rongyosra harapdáltam, hogy ne üvöltözzenek.

Minden átkozott reggel szóról-szóra így kezdődött a kihallgatás.

Váltott személyzet folytatta a kezelést estig, este aztán táncolnom és ugrálnom kellett, hogy a lilára vert talpam túlságosan be ne dagadjon. A veréstől és kínzástól igen szomjas lesz az ember, ezért megittattak velem egy liter sós vizet, hogy még szomjasabb legyek, aztán megnyugtattak, hogy holnap újra kezdik az egészet, azzal a különbséggel, hogy holnap kényelmi szempontból a gumibotot kevesebbet és a villanyozót többet fogják használni és biztosabb eredmények kedvéért a kezelést még jobban a nemi szervekre fogják lokalizálni. Ha még ez se használ, majd lehozzák az anyámat és őt fogják a szemem láttára megkínozni, hogy valljak. Ugyan lehet, hogy megúnják az egészet, „fanatikus fasiszta”, „hülye idealista” vagyok, kidobnak az ablakon és rámfogják, hogy öngyilkos lettem. (Ez tényleg jól bevált, sokat alkalmazott módszerük a kedvük szerinti vallomást nem tevő, makacs foglyokkal szemben.)

Közeljövőm kilátásainak ilyen alapos ismertetése után átadtak az egyik őrnek, aki lelkes ütések és rúgások kíséretében nem levezetett, hanem lezavart a pincébe és belökött a sötétzárkába.

Ebben a zárkában nem volt még a szokásos deszkapriccs sem, hogy le lehetett volna heveredni. A párás cella falán lecsöpögő víz apró tócsákban gyűlt össze a betonpadlózatán. Itt kellett toporogni a sajgó talpakon, kínlódva, töredékesen gondolkozva, vagy imádkozva. Néha a földhöz dőlve állva elszunnyadtam egy-két percre, de mindig elég idegesen éber maradtam ahhoz, hogy idejében meghalljam az őrszem settenkedve közeledő lépteit, amikor az őrizetéseket ellenőrizni jött, hogy kifogást találjon valamiben és szórakozásképpen jól elverhesse őket. Sohasem volt egyfolytában huzamosabb ideig csend; üvöltöztek, káromkodtak és dolgozott a gumibot.

Így teltek a napok. A reménytelen egyformaságtól örökökévalónak tűnt a szenvedés. Abban bíztam csak, hogy a napi egyszeri étkezéssel – silány leves és szelet kenyér – olyan rohamosan leromlik mindenki, hogy huzamosabb ideig itt élve nem bírhatja ki. A leromlástól és a kínzástól jöttek a szívgör-

csök. Ezekkel úgy velejár a halálfélelem, mint az influenzával a fejfájás.

Soha észre nem vett apróságai az életnek milyen gyönyörűnek tűnnek most! Milyen elképzelhetetlenül távoli boldogság volt otthon egy jó vacsora után lefeküdni ágyba! Terített asztal, puha ágy, köröskörül szeretet...

És Lili most ment férjhez! Az az éjszaka, ami neki nászéjszakája volt, nekem az első állomás a halál felé vezető úton.

*

Valamikor büszke voltam... Mintha álruhás király lennék, aki elvegyült a nép közé. Jóindulatú elnézéssel voltam mások iránt, magamtól pedig valami csodálatosat és egyedülállót követeltem. Úgy éreztem: uralkodni vagyok hivatott.

...Hajóskapitány volt nagyon régen. Gyönyörű vitorlással suhant át viharos tengereken, biztos kézzel irányítva hajóját távoli célok felé. Legyőzte a természetet, parancsolt az embereknek. Ott állt a parancsnoki hídon egyedül, arcába vágott a szél. Lobogott a haja, keményen és kissé vadul nézett maga elé, fenéig kiélvezve a küzdelem férfias örömét. Távoli kikötőben várt félve és sóvárogva rá az aranyszőke, kicsi asszonya. Ha együtt voltak, a tenger viharzott a férfi erejében. Ha távol volt tengeren: az asszony hangja lágyan csendre intette a süvöltöző szeleket és szép szeme tekintete a viharos hullámokat végigsimította és úgy csendesítette meg.

Büszke, harcos férfi volt, uralomra termett. Vasfegyelmet tartott és sokat követelt meg. Egyszer aztán nagyon messze útra szánta el magát. Vihar tépte meg a hajót és fogytán volt az élelem. Fellázadt a legénység és elfogta a kapitányt. Megakarták gyilkolni, hogy soha többé ne láthassa aranyszőke asszonyát.

Hiába küzdött egyszerre százzal, földre tiporták a legerősebbet. Megrúgdosta, megköpdöste az, aki azelőtt remegve volt engedelmes őneki. Ott feküdt a fedélzeten, tehetetlenül összekötözve.

– Öljük meg őt, mert miatta nyomorgunk! Ő vezetett minket távoli földre, hogy selymet, meg bársonyt, meg drágakövet vigyen haza a nőnek. Az ő gyönyörűséges szép asszo-

nyáért minket is szívesen feláldozott. Öljük meg őt, haljon meg csak a nőért, mi pedig menjünk haza, ha lehet.

Ott feküdt összekötve, összeverve, sajgott a talpa, nyilalott a veséje és majd szétrobbant a feje. És így szólt a legénységhez:

– Ki meri megölni a kapitányát?!

És ahogy rájuk nézett, a matrózok a nyakukhoz nyúltak, mert úgy érezték, mintha már rátették volna a kötelet. Egy lépést hátráltak. Félték és nem merte megölni őt senki.

– Ölje meg a tenger! Feloldjuk a kötelét és elbúcsúzunk tőle. A hajón helye többé nincsen; vesse magát a tengerbe, vagy pedig mi dobjuk bele.

– Várjatok! – mondta egyikük. – Nélküle nehezebb lesz hazatérnünk. Igérje meg, hogy visszafordul és hazavezet minket és azután oldozzuk meg kötelét.

Ezt elfogadta a legénység és mint egyenrangú tárgyaló fél lépett a megkötözött kapitány elé. Mégis erősebb volt a kapitány.

– Nem térhetek vissza sikertelenül. Amit elkezdtem, azt be is fejezem.

– Kérünk téged, segíts rajtunk! Megölünk, ha nem teszed.

– Vagy én parancsolok, vagy ti. Alku köztünk nem lehet. Feloldották kötelét.

– Választhatsz. Hazatérsz, vagy meghalsz!?

A kapitány szó nélkül végigmérte őket, azután a tengerbe vetette magát.

...Lassanként eltűnt a hajó a láthatáron és ő a hullámokkal küzdött. Kiéheztetett és összevert roncs teste holtfáradtan harcolt a hideg tengerben. Hátha földet ér, vagy hátha jön egy bárka. Hátha csoda történik, mert aki bíz benne, megérdemli a csodát!

Jaj, ha haza tudna érni, rongyosan és éhesen!

Holtfáradtan leborulna, sovány fejét szőke kicsi asszonyának az ölébe furná és jól kisírná magát.

– Eddig a hősőd voltam és most olyan vagyok, mint egy kisgyerek. Simogass, mert összeverték, ölelj át, mert elfárad-

tam, csókolj meg, mert meghalok! Tőled kérem az erőt, tőled várom az életet...

*

– Nyolcas egyes! Nyolcas zárka egyes szám!

Felébredtem.

– Parancs!

Kinyílt a cellaajtó.

– Kihallgatásra. Nyomás fölfelé. szedje a lábát.

... – Na, gondolkoztál már? Észhez tértél? Tudsz mondani nekünk valamit?

– Igen. Az egyetemi szervezkedés egyetlen célja...

– Nem ez érdekel bennünket, tudod jól. Hanem az, hogy milyen imperialista szervezetektől és ügynököktől kaptál megbízást.

– Nem álltam kapcsolatban senkivel és nem kaptam semmiféle megbízást.

Erre a hadnagy úr levetette a zubbonyát, feltúrta az ingujját, az órát lecsatolta a karjáról, gondosan az íróasztalra tette.

– Te nem is tudod, hogy mekkora örömet szerzel nekem! – mondta.

A főhadnagy úr azonban közbeszólt:

– Hagyjad. Várj egy kicsit.

Ide figyelj kölyök. Még húsz éves sem vagy. Te még élni szeretnél. Vár az anyád otthon és biztosan van valami kislány is, akit még szeretnél az életben látni. Fiatal vagy és meggondolatlan, de bátor és értelmes és tudnál nekünk is segítségünkre lenni.

– Annyira meggondolatlan azért nem vagyok. (Kiszaladt a számon, ostobaság volt.)

– Mi értelme van annak, hogy mi agyonverjünk téged? Mert ha sokat okoskodsz, bizony agyonverünk. Nálunk egy emberélet nem számít. Elhiszed?...

– Elhiszem

– Nahát...

A főhadnagy úr az íróasztal fiókjából kenyeret, vaját, sajtot és sonkát szedett elő. Elkezdett tízóraizni.

– Éhes vagy?

– Nem.

– Pedig elég rosszul nézel ki. Nem hiszem, hogy egykét hétnél tovább bírjad... Mindenesetre még most a saját kezeden van a sorsod. Egy óra múlva – érted? – egy óra múlva, vagy látod újra az eget és szívod a friss levegőt, és betérsz egy vendéglőbe, hogy azt egyél, amit akarsz, mert tele vagy pénzzel; vagy pedig a hadnagy úr vesz téged újra kezelésbe. Érted? Egy óra múlva. Egy óra múlva szabad lehetsz. Ha okosan viselkedsz és megadsz nekünk bizonyos felvilágosításokat.

– Azt hiszed, hogy nekünk te vagy a fontos? Dehogya is te; azok a fejesek, akik csak baleknek használják fel a hozzád hasonló fiatal gyerekeket. Akik ülnek az irodákban és beszélik a nagy pénzt azért, amiért ti feláldoztatok magatokat... Beszélj, fiam, mentsd meg az életedet, előtted még nagy jövő állhat! Egy óra múlva szabad lehetsz... Ha nem beszélsz, a hadnagy úr, amilyen türelmetlen ma, félek, hogy még agyonver. És ha nem is ver talán agyon; az biztos, hogy a mai kezelés után te többé az életben férfi nem leszel. Nem lehetnek gyerekeid és nem fogsz tudni szeretni... Választhatsz: akarsz hazamenni?

Amilyen hülye voltam akkor, elhittem, hogy ha vallanék, esetleg tényleg hazaengednének. Szerencse, hogy a fogság első napjaiban egész nap tanultam és besúlykoltam a hazugságokat úgy, hogy még félőrülden is gépiesen mindig ugyanazt vallottam. Végül még én is elhittem azt, amit vallottam.

– Na beszélj fiam.

– Nincs semmi új mondanivalóm. Elmondtam már mindent, amit tudok.

– Te hülye. Meg akarsz halni. Olyanokért, akik éppen olyan kevésbé törődnek az életeddel, mint mi. Sőt, még kevésbé, mert én szeretnék megmenteni. Kapsz huszonnégy órai gondolkozási időt. Aztán fölteszem neked a kérdést megegyszer, utoljára. És a főhadnagyi rangomra mondom neked, hogy holnap vallani fogsz. Vagy magadtól a szabadságodért, vagy összetörve és beleőrülve a fájdalmaidba. Nincs

ember, aki kibírja azt, amit veled fogunk csinálni. Mit gondolsz: Ha Mindszenty vallott, úgy, ahogy mi akartuk, majd pont te leszel az, aki erősebb és nem ismer be semmit? (Atyaisten, Mindszentyt is lefógták és vallomásra kényszerítették?!) Meghalni könnyű, de vannak nagyon csúnya halálnemek. Minden embernek van idegrendszere. Voltak nők, anyák, akik azt mondták, hogy inkább még tízszer szülnének ikreket a világra, mintsem hogy még egyszer el kelljen viselniük egy olyan félórát, amilyent mi csináltunk nekik. Pedig azok tört részét sem szenvedték át annak, amit te fogsz...

De hát tőled függ. Ahogy akarod. Most visszamész a celába és holnap újra felteszem neked a kérdést.

– Előbb azonban még majd én beszélek vele egy kicsit – szólt közbe a hadnagy.

– Csak vigyázz, hogy agyon ne verd. Nagyon gyenge már, még képes felfordulni.

A következő félórában sérült meg a vesém, ezzel még mindig nyavalygok. Aztán visszavittek a sötét zárkába, egy nap pihenésre.

*

Úgy éreztem, hogy a könnyem folyammá dagad. A folyam partján a lelkem csónakra akad; kievez a csendes éjben, a fájdalom mély vizében vitorlát bont s áldott széllel elvitorlázik a Fénybe, miközben a szívem végre mégis megszakad.

...Milyen jó az, hogy az ember félálomból ájulásba tud hullani.

Lehet, hogy ez az utolsó napja az életnek. Az az álom, hogy zuhanok le a mélybe, a szívverés kihagyását kíséri. És fáj a szívem, állandóan, minden dobbanását külön érzem.

Úgy kavargok minden! a múlt képei a vágyakban. Az utolsó pillanatokban újraélt élet... Nem kell már semmi más, csak az kell, ami szép volt. Ha csoda történnék és élhetnék tovább, akkor sem tudna már a jövő érdekelni, csak a múltat keresném újra. Összegyűjteném az emlékeimet. Felkeresném azokat a helyeket, ahol valaha boldog voltam. Megnézném ősszel azt a tájat, ahol a tavasszal voltam szerelmes...

Lehet-e még más szépsége az életnek, mint a fájdalom? Az emlékezés és a vágy arra, ami eltűnt már? Anna és Lili... Gesztenyebarna haj, zöld szem és szőke haj, kék szem... Lili most ment férhez. Én meghalok és ő megfogamzik. Ott áll a nászágyánál a kísértetem. Hátha kilenc hónap múlva megszületek újra, mint az ő gyereke? Miért ne lehetne az anyám, hiszen nem volt a szerelmem? Az anyám! Ha holnap meghalok és vele szemben már semmit sem tehetek jóvá... Menekültem tőle mindig, könyvekhez, vagy kalandba, vagy szerelembe. Most tudom csak, hogy mennyire szeretett és én őt hogy szerettem. Ha meghalok: ő fog fájni, hogyha élek: Ilonka. Érzi-e most Ilonka, ha van még valahogy valahol, hogy én is lassan megyek már? De nem látom a folytatást. A semmibe hullok bele. A fáradtságban szétfoszlik a gondolat, az emlékezetből minden elsuhan, nem sikerül az ima sem és hitem sincsen már. Nem túlvilági élet, hanem megsemmisülés. És fáj, fáj meghalni így, amikor annyi minden volt és annyi minden lehetett volna még! Nagyon szeretek! Szeretem Ilonkát, szeretem Lilit, és szeretem Annát! És szeretnék Annától egy gyereket! Valakit, aki folytassa az én harcomat. De eltűnők nyomtalanul. És újra rügyeznek a fák, akkor is, ha nem láthatom őket és szép lesz az élet. Lili talán kísétál egyszer a gyerekével a síromhoz. Fog egy kicsit könnyezni a temetőben és direkt felfrissülés lesz a házassága lapos boldogságában ez a kis tiszta fájdalom. A sráca pedig majd megkérdi: – Mondd anyu, ki volt az a Sanyi bácsi? Anna pedig vénlány lesz sajnos, de a szeme öreg korára is ilyen szép lesz és ha egyszer könnyezve ül a padon és messzire néz; a fiatalok összesűgnak: vajon mire gondol most? Lesz valaki, aki majd megmagyarázza, hogy: – Volt neki fiatal korában valakije, valami kalandor, akit a bolsevizmus éveiben halálra kínoztak, mert összeesküdött és kémkedett...

Tiszta marhaság ez az önmagam fölött való elérzékenyülés! Degeneráltság, ha az ember nem tud mást csinálni, mint a múltján nyavalyogni. De én már nem tudok szégyenkezni és nincsen semmi önérzetem sem. Nem is érnék sokat vele, most a halálom előtt. Mi más van most, mint a múlt? A jövő

csak a szenvedés. Rövid, de végtelennek tűnő szenvedés, a halálig.

Vajon nem ez az élet legigazibb tartalma? A szeretet és a szenvedés?... Lehet-e szebbet csinálni az életben, mint szépen meghalni? Igen, szépen élni, szeretettel megragadni, szenvedéssel elszakadni, megtisztulni, feljebb lépni tisztább szeretetre, mélyebb szenvedésre... Vajon a végtelenségig tart ez az út? A halállal sem ér véget, mert megszűnik minden, csak a fájdalom örök... Lesz-e valaha megnyugvás, pihenés? A pihenés és a fájdalom halála: az Isten?

Teremtő szeretet és pusztító szenvedés. Szenvedésben pusztul a világ és szeretetben születik az új. Most a szeretetem nem teremt még, csak sirat. Ha minden kiég: vajon fel szabadul, vagy pedig elpusztul már ő is?

...Alkonyat van újra. Alkony lehet odakint is és alkonyat van lent a pince mindig egyformán sötét zárkájában. A nap utolsó sugaraitól tüzes és színes az élet. A búcsú fénye áldja meg a tájat, ahol éltem és szerettem. Fáj az alkony, fáj a búcsú, örjítő, hogy elfed lassan, véglegesen mindent ez a növekedő éjszakai sötétség.

Ez az igazi halál; a vágyak halála. Színét, értelmét, szépségét veszti minden.

A szenvedéstől színes lett az élet, a fáradságtól minden szürkévé lett. Efféle lehet az aggkori végelgyengülés. Húsz éves koromban szenilisen halni meg. Szép volt a viking fejedelmek halála: meggyújtott hajóval elvitorlázni és önkéntes tűzhalál egyedül a messze tengeren, még mielőtt olyan tehetetlen trotlivá lettek volna, amilyen most én vagyok. A népe a parton siratta, dalok és legendák születtek róla, és ahogyan az életből a mítoszokba távolodott: a hősből isten lett. Inkább egy kínhalál még fiatalon, mint az elbutulás vénen. „Korán hal meg, akit az istenek szeretnek.”

Szép volt ez a kis élet. Nem értem rá megúnni. És fáj minden szépsége. Csak megtarthatnám a fájdalomban egészen a halálig! De leteper a fáradság. Fizikailag fáj a szívem és szédülök. Pedig tiszta fejjel, éberén és teljesen tudatosan akarok a halálba menni. Utóvégre egy életben csak egyszer hal meg

az ember, ki kell használni ezt az egy alkalmat. Miért szürkül el minden? Miért vész el a tartalma, ha megmarad a fájdalom? Szeretném az élet minden emlékét összecsomagolni és magammal vinni, beleüríteni a halálba, hogy hátha lesz ott valami belőle, vagy hátha kapok valamit cserébe. Össze is szedtem mindent, de már útközben hullik széjjel. Mire odaérek: üres lesz a csomagom és széjjelhullok magam is, a megsemmisülésbe. Emésztő tűz az Isten, felfal és megemészt engem. Szeretem az életet és fáj, hogy pusztul bennem. De soha az élet nem volt elég nekem, valami többet kerestem és most, amikor mindent elhagyok: azt a többet sehol sem találom. Az Istenre szoruló ember sóvárgó vágya... Az élet pusztulásának ezt a szenvedését keresték a szentek az Isten kedvéért? Az egy igaziért odaadni mindent: a szerelmes ember életstílusa. De odaadni az életet önként a megsemmisülésért? Elveszteni mindent és még semmit sem kapni helyette, behullani a bizonytalanságba...

Sötét van már egészen. Eltűntek az emlékek. Beleringat a szédülés egy fél-öntudatlanságba. Jobb lett volna, hogyha agyonlőnek. Küzdelem közben a haláltól nem lehet félni. Undorító ez a görcsös halálfélelem. De ha kiirtom, az már a beleegyezés, egyenlő egy öngyilkossággal. Addig tart az élet, amíg fáj. Szétesem a semmibe, ha elmosódik a szenvedés. Szétesem a semmibe, igen, hiába, sötét éjszaka van, már semmit sem látok. Álmatlan éjszaka? Örökre? Hiszen beleegyeztem, nem küzdök és nem félek és nem fáj már... Utolsó éjszaka, álomtalanul üres, reménytelenül sötét...

Miért nem tör át legalább a holdvilág a felhőkön? Szomjas vagyok a fényre. A fény nekem az élet.

Az öntudatlanságból feltör mégis az életre eszmélésnek egy kis sugara, mint a felhők között kibukkanó holdvilág. Álomszerű és csendes, mégis az élet fénye.

A holdfény ráhull egy fehér ruhára. Kísérteties fényben olyan ismerős emberi alak és olyan természetes, hogy itt van!

– Lilikém édes!

Te vagy velem. Pedig Anna volt a szerelem.

– Nem látod a holdvilágot? Telihold van és én leszédültem melléd.

– A holdsugárban születted meg. Idevetített téged a fénye, életet vetített ide nekem. Lili, te a Hold leánya, áttörted a sötét éjszakát.

Messziről jöttél?

– Nem. Te akartál messzire menni. Kialudt az élet napja, de a napfényt a hold tovább tükrözi le rá.

Anna volt az élet. Én az életednél több vagyok. Az élettől már elszakadtál. Éntőlem még nem. És nem hagyom, hogy elraboljon önmagának az Isten.

– Szép vagy Lili, de az Ismeretlen szebb nálad ezerszer.

– Az Ismeretlen engem küldött önmaga helyett. Tudom, hogy nem lehetek elég neked, de azért egy kicsit velem maradhatnál.

– Lilikém, tündérkém, megpihenek nálad. Legyünk együtt a tiszta csendben. Olyan ez, mintha megfürdene a lelkem...

Lilikém édes, hogy kerültünk ide?

– Sokat szenvedtünk és túl vagyunk már rajta. A szenvedés megtanít a boldogságra. A boldogság a szenvedés hiánya. Tehát minél nagyobb volt a szenvedés, annál mélyebb lesz a boldogság.

– Pihenés a boldogság egy nagyobb szenvedésre?

– Utazás a szenvedés egy nagyobb boldogságra.

– Te vagy az életem legszebb pihenése.

– Bárcsak te lennél a szenvedésem útitársa. Veled könnyebb lenne. Veled elmennék a világ végére is, a legnagyobb útra, a legmélyebb szenvedésre.

– Most nem fáj semmi. Olyan nyugodt és olyan csendes minden. Te túlvilági szép vagy, én pedig vágytalan.

– Mégis: vissza fogsz kerülni a világba. Újra meg kell tened az utat, amíg újra eljutsz hozzám. Újra kell a szenvedés.

– És ha elértelek téged, tovább kell majd mennem. Nagyobb szenvedések árán vár rám még az az éjszaka, amelyben nincs holdvilág.

*

- Nyolcas! Nyolcas zárka!
  - Parancs!
  - Nyomás kihallgatásra! Szedd a lábad, az anyád ...!
Kezdődött újra.
  - Na, mit választottál? Beszélsz, vagy nem beszélsz.
  - Nem tudok semmi újabbat mondani.
A két nyomozó egymásra nézett.
  - Mit szólsz ehhez a kölyökhöz? Fanatikus bolond, mi?
  - Ne lopjuk tovább az időt.
  - Tényleg nem érdemes. Végezz vele.
A hadnagy elővette pisztolyát.
  - Fordulj a fal felé. Van még egy perced. Imádkozz, ha akarsz.
  - Bemocskolod vele a szobát.
  - Na és? Majd a következő csavargóval kihallgatás előtt feltöröltetem a vért.
  - Fejbe lödd, az biztosabb.
  - Bízd rám.
  - Várjál csak, hátha akar még valamit mondani.
  - Hé! Fordulj meg!
- Megfordultam. A hadnagy leeresztette a pisztolyt. Most kellene nekirohanni, harcolni az életért. Utolsó alkalom. Ütni, elvenni a fegyvert, löni, kitörni az épületből, ki a városból, ki az országból. De olyan fáradt és gyenge voltam, hogy megmozdulni sem tudtam. Közömbösen vártam, hogy mi fog történni.
- Nézz oda: megdöglik ez magától is, kár bele a patron.
  - Azért én már csak rászánom. Kíváncsi vagyok, hogy milyen lesz az arca...
  - Hallod-e, nem akarsz még valamit mondani? Hátha nem késő. Ha nem, hát nem, meghalsz egy perc múlva.
  - Igazán kedves, hogy nem kínoznak tovább.
  - Na, hátra arc. Vége a dumának. Lépj a falhoz. Egy lépést jobbra lépj.
- Ahogy jobbra léptem, éppen szemmagasságban a falban egy lyukat láttam. Golyónyom. Vajon kit lőttek itt agyon? Vajon nem félt az sem és az sem bánt meg semmit?

Kellene valamit mondani ezeknek a barmoknak. Valami szépet és fölényeset. Érezzék, hogy nem ők a győztesek. Hogy jobb áldozatnak lenni, mint hóhérnak. Ugyan, hülyeség, úgysem értenék meg és csak nem fogok az utolsó percben is pedagógiával foglalkozni.

Miért nem félek most, amikor már itt van a halál? Túl vagyok már mindenen? Az igazi halál az volt, amin tegnap mentem át. Most már csak a formaság van hátra. Mindig úntam a formaságokat. Álmos vagyok, jó lesz majd pihenni...

– Hé, nahát! Fordult meg! Mit csinálsz? Az ... ennek a disznónak! Odanézz: ásított!

– Azt a szentségit! Únod már, mit? Ásítottál?

– Ásított. Jól kilökött velem. Fene belé: szétlövöm azt az únott pofáját!

A hadnagy fölemelte a karját és lőtt.

A golyó elsüvített a fülem mellett.

Két lépésről csak szándékosan lehet valakit elhibázni.

A hadnagy és a főhadnagy egymásra nézett és röhögött.

– Takarodj vissza a zárkádba. Ott fogsz elrohadni.

...Ez volt az utolsó kihallgatásom.

*

Micsoda boldogság internáló táborba kerülni!

Öröletes zsúfoltság van. Egy személynek 40 cm széles hely jut lefekvéskor. És ez a rengeteg ember mind kedves ahhoz, aki kiéhezve, tönkrevérve újonnan érkezik a vizsgálati fogságból. Hízlalják az újoncokat. Kedves szavak és evés egész nap. És minden hónapban öt percig beszélni lehet a családtagok közül eggyel. Beküldhetnek heti 5 kg élelmet. És kap az ember ezenfelül még kincstári ellátást is, napi 25 dkg kenyeret, babot, vagy paradicsomlevest, vagy káposztát, sőt, néha még egyebet is. És aki olyan szerencsés, hogy munkás lehet, azt a családtagjaival való, hetenkénti teljes egynegyed-órás beszélő kedvezményével fizetik.

Süt a nap és néha ki lehet menni az udvarra! Micsoda gyönyörűség a szellőt érezni, az eget látni!

És általában véve, szerencsés esetben nem is nagyon szokás itt már megverni az embert.

Újra kezdődik itt az élet. Ez a feltámadás boldogsága!

*

Esténként elhallatszik a másik szobából az internált papok éneklése:

Angyaloknak királynéja, tiszta szűz!
Kérd meg a te szent Fiadat érettünk
Ékes virágszál, Hozzád esdeklünk
Szép Szűz Mária, könyörögj értünk!

*

A visszakapott élet ragyogó boldogságába hamar belenyilallott a teljes szabadság utáni fájdalmas vágyakozás.

Új táborba költöztettek át, (persze nem tudtuk, nem Oroszországba visznek-e bennünket) és az új tábor már nem az volt, ami az államvédelmiről megszabadulás boldogságát jelentette. Ez már berendezkedés volt a hosszú rabságra.

A tábor magas falkerítésén túl van néhány kertes családi ház, azután pedig az út és a HÉV-pálya; robognak a kocsik, behallatszik a zörgésük. Sokszor elnézegettem őket a rácsos ablakon keresztül és újra feszült bennem az erő és úgy szerettem volna menni én is!

Akkoriban legalább még nézegethettem, mert nem voltak még befestve és lezárva az ablakok.

*

Ismerkedéssel, beszélgetéssel és olvasással teltek a napok.

Érdekesen sokféle ember volt együtt internálva, a legkülönbözőbb okokból. Például: élelmiszerhalmozásért valaki, aki a boltban egyszerre 10 kg cukrot mert vásárolni. Szabotázsért egy munkás, mert elromlott a gépe. Izgatásért valaki, aki ittás állapotban a politikai félisteneknek szidta az anyjuk keservét. Annak a testvére, aki akkor ugyan részegen aludt a kocsmaasztalra borulva, de a véghatározat szerint „feltételezhető”, hogy ha ébren van, ő is elköveti a demokráciaellenes izgatás bűncselekményét. Egy munkás, akiről „feltételezhető”, hogy az üzemi WC falára a nyilaskeresztet ő rajzolta föl”. Majdnem mindenki „feltételezhető”, ezért internálták és nem vitték bíróság elé. Párttitkárverésért az, aki azért verte

meg a párttitkárt, mert a feleségével erőszakoskodott. Államellenes szervezkedésért egy 16 éves iskolágyerek. Sofőr, aki kocsijával, a miniszter kocsijával karambolozott. Hittanár, aki az iskolában a materializmust cáfolgatta. Kereskedő, aki pechjére egy nyomozónak mondta, amikor az venni akart nála valamit, ami nem volt, hogy ebben a nyomorúságos világban egyre nagyobb áruhiány van, maholnap semmit sem lehet már kapni. Volt egy cipésmester, akinek dikicselés közben sokat járt a szája olyasmiről, amiről hallgatni szokás és ezért aztán hűtlenséggel vádolva letartóztatták. Meggyőző módszerekkel annyit hangoztatták bűnösségét, hogy végül maga is elhitte. Megtörtén és bűnbánóan egyszercsak felsóhajtott: – Minek is kellett nekem két nagyhatalom dolgába beavatkoznom!... És azoknak a szerencsétleneknek a tömegében, akik nem követtek el semmit, volt elszórtan egy-két komoly „bűnös”, olyan, aki legális politikai harcot folytatott a kommunizmus ellen, amíg lehetett, sőt olyan is, aki illegálisan is megpróbált a törvénytípró erőszakkal szembeszállni. Összeesküvők és kémek, akikre azonban rábizonyítani nem lehetett semmit, hogy felköthessék vagy igen hosszú időre elítélhessék őket, rohadtak itt, az internáló táborban, mindig csak hat hónapra, hogy a hat hónap elteltével újabb hat hónapra kapjanak egy határozatot, aztán megint hatra, a végtelenségig.

Képviselve volt itt a leigázott társadalom minden rétege. Parasztok, akik „szabotáltak”, ha megdöglött a saját disznójuk, vagy ha rossz volt a termés; munkások, mint fasiszták, vagy „elhajlók”, kisiparosok és kiskereskedők, akik a tulajdonukhoz túlságosan ragaszkodtak. És néhány kalandor, aki élete kockáztatásával addig közlekedett a határon át, amíg végül is fennakadt a vasfüggönyben.

Érdekes emberek voltak ezek a határjárók. Ember, aki itthon van mindenütt és nincsen otthona. Szerelmes és nincsen asszonya. Mindig fél és mindig vakmerő. Rengeteg pénzt keres és rengeteget nélkülöz. Nevetve tűri el, ha nincs semmije. Nem érzi jól magát, ha megvan mindene. Nem tudja elviselni a nyugalmat. Veszélyekben a félelem még nagyobb

veszélyekbe hajtja. Sebzett lélek örökös menekülése a rombolt életében. Gyökértelen emberek örökmozgása. Volt bennük valami vágy a nyugalomra, de nem tudták volna a nyugalmat elviselni és nem tudtak megállni a kis bizonytalanságban, inkább belerohantak a komolyabb veszélybe.

Azért én nem vagyok kalandor, remélem. A kalandokban hányódás között is tudom a háttérben csendesen építeni a jövőt. Ez nem életformám, csak önként vállalt szenvedés, fizetés a jövőért. Tudnék nyugodtan élni Annával egy kis falusi házban, vagy az erdőszlakban, gyermekkorom otthonában... Csendes falusi élet, szép időben munka, rossz időben olvasás...

Eleinte még szabad volt olvasni. Sokan tanultunk reggeltől estig, hogy kárba ne vesszen teljesen az internáló táborban eltöltött idő. Aztán elvették a könyveket és csak bolsi propaganda-maszlagot adtak olvasásra. Megszűnt a munka is és megszűntek a tábor területén belüli csavargások. Az igazságügyminisztériumtól és a rendőrségtől a belügyminisztérium és az államvédelmi hatóság vette át a tábort. Ezzel megszűntek a táborból a szabadulások. Mindenki be volt zárva a szobájába és be lettek festve az ablakok, hogy ne lehessen kinézegetni. Ahogy múltak a hónapok, a csukott ablakok mögötti bűdös levegőben egyre többen kaptak tüdőbajt.

*

Ez már nem az újrakezdődő élet. Sokan nem bírták ki az állandó, újabb szigorításokat és korlátozásokat, vadul kitörték valahogyan szitkozódással, parancsmegtagadással, verekedéssel, vagy éhségstrájkjal, amiért azután lekerültek hetekre a fogdába, sok-sok éhezésre – másodnaponként kaptak csak enni a fogadások – sok-sok verésre, gúzsbakötésre, kurtavasra és más egyébre. Amikor végre visszakerültek a többiek közé, megint boldogságnak tűnt a tábor lépten-nyomon korlátozott, de mégis csak nyugalmasabb élete, s néhány hónapig megint tudtak nyugton maradni, amíg a reménytelen egyformaság és kilátástalanság megint bele nem hajszolta őket valamibe.

*

– Egy-kettő-egy! Egy-kettő-egy! Mindenki az előtte menő lábát nézze! Lépést tarts!

Hátratett kézzel, lesütött szemmel kellett sétálnunk körbe-körbe a tábor udvarán. Eleinte naponként, később hetenként egyszer sétáltunk egy félórát. Jó lenne felnézni közben az égre, messzire látni! De nem szabad. Ilyesmi fegyelmezetlenségnek, vagy parancsmegtagadásnak számít, fogda jár érte, koplalással, éhezéssel – helyesebben még nagyobb éhezéssel – és elvonják a havonkénti beszélő és levélírás kedvezményét, akkor pedig a hozzátartozók egy hónapig izgulnak, hogy mi történt.

Mélyen lélegzettünk, hogy a fejfájdítóan bűdös szobalevegő után egy kissé kiszellőzzék a tüdőnk.

– Egy-kettő-egy! Egy-kettő-egy! Szemüveges ott: ügyeljen a lépésre!

Tavaszkodott. Enyhe szellő fujdogált.

Két öreg fa állott az udvar közepén.

Az internáló táborban virágoztak a cseresznyefák.

*

Földszag van. Eső utáni friss földszag. Mintha az élet szaga volna. Mit lehet itt csinálni, az életből kizárva? Egyedül csak az élet utáni vágyakozás nem lehet az élet tartalma. Hiányzik a változás, a cselekmény, a benyomások tarkasága. Légyeres tér ez. Program nélkül élni nem érdemes. Az élet benyomásainak sokféleségétől sokan önként is elzárták magukat. Kolostorokba vonuló szerzetesek, akik a cellájuk négy falával kirekesztik a világot. De kirekesztik vágyaikból is. Nem szabad, hogy a vágyakozás tartsa bennem az életet. Szerzetesi cella magányában mélyebb és értékeesebb életet lehet élni, mint akár szabadon csavarogva a nagyvilágban. Hány ember tudott lemondani az élet gyönyörű lehetőségeiről, valami élet-feletti kedvéért! Sok felesleges benyomástól szabadon, nem kötődve ahhoz, aminél már magasabban vagyunk, milyen könnyű lehet az ember, hogy feljebb szállhasson! Na igen, de hová? Felfedezőik új utakon csak utólag mondhatják meg azt, hogy hová mentek. Először könnyűvé kell tenni, nyüzsgéstől, vágyak rabságától, össze-vissza ugrándozó gon-

dolatoktól, érzéki hentergéstől és a szomorúság örökös visszatérésre fordító erejétől megszabadulva várni, hogy elragadjon egy könnyű szél ismeretlen messzeségbe... Könnyűnek is érzem magam ezzel a sok koplalással. A középkori mágusok is halott, vagy szellemidézések előtt nyolc nap teljes koplalást tartottak. Kíchezett képzeletnek minden lehetséges. És miért ne legyen valósággá, ami előttem lehetséges? Ha nem vagyok leláncolva: miért ne történhessenek csodák? Könnyű széllel elröpülni át a tábor kerítésén azokhoz, akikkel tényleg tartozom. Az ávósoknak tátva maradna a szájuk. A szellem erejével elrepülni... Tessék: máris a fekete mágia. Mihelyt a csodáknak kissé alkalmasabb légköre van nálam: máris mutatványozni szeretnék. Hiúság és fölösleges vágyak. Elront minden kedves könnyűséget. A szellemi világban meghitt otthonosság helyébe az önámításra következő bosszankodást csempészni. Mágia: a szellem érzékisége. Misztika: a szellem szerelme. És szerelem nélkül érzékien élve megölhetjük a szerelem lehetőségét is. Tehát térjünk vissza abba a könnyűségbe...

– Mondja maga ott a harmadik sorban: miért nem ügyel a lépésre? Nem tudja, hogy melyik a jobb és melyik a bal lába. Majd én megtanítom magának!... És ne nézzen rajtam keresztül, mintha levegő volnék, hallja! Mit gondol, kivel áll szemben?! Engem maga ne mosolyogjon le! Majd ha jól meg-rúgom, nem fog ilyen megvető pofákat vágni! Ertette?!

– Én a maga helyében inkább nem rugdalódnék.

– Ne pofázzon vissza, mert szétverem a pofáját!

– Maga nem fog hozzám nyúlni. Kevesebb ereje és több esze van annál – pedig az nagy szó.

Csendesen, lassan, mosolyogva beszéltem. A nacsalnik annál vadabbul ordított.

– Micsoda? Mit mondott? Majd a felügyelő úr előtt megfogja ismételni! Tizedes úr! Tizedes úr!

Rohant oda jelentést tenni.

– Tizedes úr alázatosan jelentem, ez az internált megtagadta az engedelmességet és lázító beszédekkel mondott és megfenyegetett engem, amikor rendreutasítottam és figyel-

meztettem a jó modorra, a táborparancsnok úr rendelkezéseinek betartására, ami kötelessége és nem volt hajlandó szabályosan sétálni, hanem megfenyegetett engem, amikor figyelmeztettem, ami mint naposnak kötelességem volt...

Kifulladásig hallgatott el. A tizedes örült a zsákmánynak. Kéjes vigyorral mért végig és nekifogott, hogy a hatalmát módszeresen gyakorolja.

– Tehát megtagadta a parancsot. Megfenyegette a feljebbvalóját. Tudja mi ez? Tudja mi ez?

– Ez hazugság, tizedes úr.

– Ne pofázzon vissza, mert kitaposom a beleit! Még most is járhatja a pofáját? Hogy áll itt előttem?! Ne vágjon olyan fölényes pofát Nagyságos úr, mintha valami nem tetszenék! Nem tetszik magának valami? Mi? Szóljon, ha valami nem tetszik. Megtagadni a parancsot! Megfenyegetni a feljebbvalóját! Szemtelenül viselkedni velem! Tudja mi ez? Ez lázítás! Lázítás! Majd még a fogdán elbeszélgetünk! Indíts előre a fogdára! Nyomás! –

...A többiek némán, lehorgasztott fejjel, hátratett kézzel sétáltak tovább. Gyors lélegzettel nagyokat szívtam a friss tavaszi levegőből.

– Egy-kettő-egy! Egy-kettő-egy!

*

Hála Istennek magánzárka! Lehet nyugodtan gondolkozni.

Mennyire elmúlik minden nyugtalanság, ha az embert jól össze-vissza verték! És jó a fölény érzése a teljes kiszolgáltatottságban, amikor az áldozat csak megvető és a kínzója végül legbelül szégyenkezik.

Most már csend van mindenütt köröskörül. Üres falak, üres gyomor, üres lélek. Tiszta ez az üresség, jó, hogy üres minden. Nem is gyűlölöm azokat a bolondokat, akik így élvezik a hatalmukat. Csak undorítanak egy kissé. Messze vannak most már, nem is léteznek számomra. Semmi érzés, semmi vágy, semmi gondolat. Teljes nyugalom. Az a könnyűség, ami miatt és amiért ide kerültem.

Talán, ha megszűnt a világ, megjelenik az Isten...

Aztán elmúlt ez is. Jöttek megint a rabság szürkébb napjai, őrijítő egyformasággal, vagy tompa egyformasággal, mikor hogy bírta az ember. Megígérték nekünk, hogy munkatáborba kerülünk és azután szabadulni fogunk. Ha a szabadulás nem is, de a kényszermunka valószínűnek látszott. Mit bánom én, akármi jön, csak valami új legyen.

Az évek gyorsan elszaladtak, csak a napok nem. Nem emlékszem az elmúlt évekre, mert minden nap egyforma volt és kihullott az emlékezetemből. Néha mintha tegnap szabad lettem volna; néha mintha nem is volna más világ a szobánk falain kívül és mintha nem is létezne más ember, mint a száztíz szobatárs. Azok is unalmasak, elfásultak, tárgyak, vagy díszletek csupán.

Aztán odafönt valami nagyhatalmú félisten megkeverte a paklit, mozgásba hozott minket és új sorsot osztott nekünk.

Egy reggel szagot kaptunk, délben a feszültség tetőfokra hágott és estére elvittek bennünket.

Bejött a szobába egy csomó ávós.

– Aki a nevét hallja: összes cuccával az udvaron sorakozó!

Rajta voltam a listán. Boldogan hajigáltam mindent a pokrócomba és rohantam le sorakozásra. Rengeteg névolvasás és létszám következik. Utána egy rövid beszéd.

– Maguk most dolgozni mennek. A munkájukkal tehetik jóvá azt, amit ellenünk vétettek. A munkájuk szerint szabadulni fognak. Ki három hónapra, ki hat hónapra. De karácsonyra mindannyian otthon lesznek. A szocialista társadalom annyira megerősödött, hogy szabadon engedhetjük magukat.

(Akadt közülünk sok olyan, aki mindezt elhitte. Csak azért remél mindenki, mert annyira rászorul.)

Kaptunk fejenként kétnapi kenyeret. Átöltözés a beszélő-épületben. Csíkosra festett katona ruhákba és kurta csizmákba bújtunk.

– Mindenki csomagolja össze a holmiját és lássa el névcédulákkal!

Vajon utánunk fogják küldeni? Vagy elküldik a hozzátartozóinknak haza?

Éppen csak arra nem gondoltunk, ami pedig a legvalószínűbb volt, hogy az összes holminkat egészen egyszerűen ellopják. Tudtuk, hogy az állam szisztematikusan gyilkol, hogy tőkét és ingatlanokat koboz el, de hogy ruháinkat is egészen egyszerűen ellopja: az akkor még nem jutott az eszünkbe.

Annyi ávós kísért minket a pár száz lépésre lévő vasútig, hogy szinte egymásba ért a géppisztolyok csöve. Külön kis marhakocsis szerelvény várakozott ránk. (Nem tudtuk még akkor, hogy újabban a civil lakosság is nagyrészt marhakocsikban utazik.) Bezúfolódtunk a vagonokba, utazni a bizonytalanba, örülve, félve és izgatottan. Senki sem tudta: hová megyünk, mi lesz velünk.

Sajnos, bent, köztünk a vagonokban is ült egy csomó ávós. Különben fel lehetett volna szedni a padlódeszkákat, leereszteni a robogó vonat alá és megszökni.

A kétnapi kenyeret mindenestre együltő helyben megettük. Biztos, ami biztos.

– Te, nekem nem tetszik ez a kétnapi kenyér! Lehet, hogy két napig fogunk utazni. És Magyarországon nincs olyan hely, ahová két napig tartana az út...

Hajnal felé kiszállás. Elhagyatott állomás: Recsk-Parád. Civil sehol senki, viszont egész fegyveres embergyűrű vesz körül bennünket. (– Ne próbáljanak szökni, mert figyelmeztetés nélkül, azonnal lövünk. Megértették?) Megindul a menet, fel a hegyekbe. Csikorog a hó a csizmám alatt. Állandó, éves szobafogság után remek ez a hasító friss téli levegő. Gyorsan kell menni, kifulladás. Kell tartani az iramot, mert a lemaradók hátán már csattog a puskatus.

Fények tűnnek fel körben a hegy oldalán. Az őrtornyok lámpái, körben a tábor közül. Tehát ott fogunk élni ezután.

*

Első dolguk volt motozni és elszedni minden, még magunkkal hozott apróságot: családi fényképeket, fogkefét, fogpasztát, gyufát, cigarettatárcát, szappant, törülközőt stb. Hetenként lesz fehérnemű csere, havonta kapunk egy mosó-

szappant ketten. (Fogat faszénnel vagy cigarettahamuval és ujjainkkal mosunk.) Beosztottak minket brigádokba, foglalkozás és származás szerint. (A nagy sietségben minden második ember nyugodtan letagadja az igazi foglalkozását és szükség esetén származását. Én szakácsot diktálok foglalkozásnak, hátha a konyhára tesznek. Persze hiú remény.) Durvábbak, mint Kistarcsán voltak és Buda-Délen. Pofoznak, rugdosnak és gumibottal vernek.

Itt van már a táborban egy csomó ismerős, akit pár hónappal ezelőtt hoztak ide. Nagy öröm újra viszontlátni őket.

A barakokban gyalulatlan fából összerótt emeletes priccsek. Kapunk hozzá szalmazsákokat és az udvaron havas szalmával megtömjük őket.

Pár nap alatt majd csak kialakul minden.

*

– Ébresztő, fel! Nyomás, ki az ágyból, az anyád ... te csavargó, mert szétrúgom a hasadat.

Ezzel a hangos jóreggelttel köszöntöttek minket minden nap. Siettünk a pokrócokat megigazítani és belebújni a csizmákba. Aztán, ha volt víz és volt idő, néhányan egy kicsit mosakodtunk, ha nem volt, akkor nem. Úgyis fagyott a barakban, mert a padlás még nem volt ledeszkázva és lesározva, csak egy cserépfedél volt a fejünk felett, itt-ott hiányosan, ahol beesett a hó, vagy beragyogott egy-egy csillag.

Hozták a rántott-levest. Az jó forró volt. Kenyeret is kaptunk. Ezek voltak a boldog percek. Én nem is tudtam azelőtt, hogy milyen remek étel a rántott-leves!

Még be sem fejeztük, már üvöltöttek, hogy sorakozó, nyomás! Megszámláltak bennünket és kihajtottak munkára. Eleje ne rohanjon, vége ne másszon! Gyorsabban az egész, mert még elalszunk útközben! Nem volt jó a végére maradni, mert ott sokszor megrugdosták az embert. Útközben vételeztünk szerszámot. A brigádvezetők és az ávosok rekedtre kiabálták magukat.

A hegyoldalban ronda szél fújt. Reggeli után félórával konstatálta az ember, hogy éhes. Munkakezdés előtt, már a

menetelésben hegynek felfelé konstatálta az ember, hogy fáradt.

– Laci, hány óra lehet?

– Máris kérdezed? Még csak most kezdtünk dolgozni.

Laci percre pontosan tudta az időt saccolni. Ha ő azt mondta, hogy negyedtizenegy van, akkor pár perc múlva láthattuk a völgyben Parád felől a Tizhuszas vonat hosszú hernyóját elhúzni.

Az ember igyekezett egyensúlyban tartani a fázást és a fáradtságot. Ha nagyon fáradt voltam, elmentem a latrinára, letoltam a nadrágot és pihentem. Amikor nagyon átfáztam: felhúztam a nadrágot és dolgoztam tovább. Az éhség a fázást is, meg a fáradtságot is megsokszorozta. Aztán rájöttek a latrina-trükkre és azontúl engedélyt kellett kérni a brigádvezetőtől, ha oda akart menni az ember és egy nap csak egyszer kapott engedélyt. Pontosán kartotékkolták, hogy ki, mikor volt latrinán. Egy ideig sikerült még minden alkalommal más brigádvezetőtől engedélyt kérni, de ez már kockázatos volt: hát ha egyszer összehasonlítják a kartotékjaikat. Később kezdték azt is ellenőrizni, hogy tényleg végzett-e ott valamit az ember. Valakit, aki besúgásaival érdemessé tette magát a könnyű munkára, a bizalomra és a megtiszteltetésre: beosztották latrinafelelősnek, jegyezni, hogy ült-e a latrinán valaki, aki semmit sem végzett.

A munka állandó ideges kapkodás volt. Eleinte olyan sürűn dolgoztunk, hogy nem fértünk egymástól. Már most, ha valaki nem fért hozzá és egy pillanatig állt, hamar elkapták, hogy miért nem dolgozik. Akkor megverték, vagy letették egy éjszakára a bunkerba. A bunker kis földbevált fogdaheyliség volt, bokáig érő vízzel, ami télen sem fagyott be soha, mert általában mindig toporgott benne valaki. Külön őrszem volt kirendelve a bunker mellé éjszakára, aki fázott és unatkozott, tehát általában a szerencsétlen fogdással szórakozott: verte, meg énekelte, esetleg gyalázatos, ízléstelen disznóságokat csináltatott vele. Én tudom, hogy inkább agyonverettem volna magamat, mintsem hogy olyan gyalázatos parancsnak engedelmeskedjek. Különösen jól szórakozott az őrség,

ha két ember volt egyszerre a bunkerben és elő lehetett venni adatni valamilyen módon azt, amihez hasonlóan ők a katonaelet folytán némi hiányosságokat szenvedtek.

Szóval azért volt az ideges kapkodás, mert rettegett mindenki a bunkertől. Különösen nagy volt az izgalom, ha ott ette a fene közöttünk a sapkás hadnagyot, vagy a Borzást, ezt a két szadista gazembert. Ha valaki a kapcáját igazította, vagy ha eltörött egy rossz csákánynyél, rögtön üvöltöztek, hogy szabotázs. Elképesztő volt, bögni tudtam volna, látva, hogy száz és száz embert milyen rémületben tart és milyen megalázkodásra kényszerít ez a két bandita. Alig volt egy-két nyugodt és megmozdíthatatlan ember, akinek ugyan üvöltözhettek, fenyegethették, verhették őket, akkor sem voltak hajlandók serény igyekezettel ugrálni, hanem tempósan, nyugodtan, közömbösen dolgoztak. Én nem tartoztam ezek közé, de azért rémült sem voltam és igyekeztem minden feltűnés nélkül elvegyülni a sűrűjében, úgy, hogy elég keveset szókoztak velem.

Csak ezt a telet bírjam ki! És ezzel a nappal is rövidebb lesz a tél. Pár nap múlva február, utána március, melegedő idő, napsütés... majd újra megerősödöm.

És valahogyan talán szabadulok.

Ha nem, akkor megszokom.

Ha nem sikerül: meghalok.

De ez így nem mehet tovább.

*

Boldogság volt a takarodó.

Ruhástól feküdtük. Ketten egy, vagy hárman két szalmazákon. Mivel a legtöbb zsákban rothadt, lucskos volt a szalma: kellett egy pokróc alulra is. Egy embernek két pokróca volt. Legpraktikusabb kettőnek közösen takarózni: a legsilányabb pokrócot alulra, egyet-egyet magunkra és egyet közösen keresztbe. Teljesen felöltözve aludtunk, a sapkát a fülünkre húzva, a pokrócot föl a fejünk tetejére, a zubbonyt visszont a lábunkra húzva és gombolva és a köpenyt is a lábunkra terítve. Így, ha fagyott is a szobában, éjszaka nem fázott az ember. Nekem két elég jó pokróc jutott és a szomszédoknak

is, de az a hólyag a maga jó pokrócait elcserélte két silány vékonyra, meg egy féladag kenyérre. – Majd ezt a rongyosat becserélem a raktárban és akkor tiszta haszon volt a kenyér! – dicsekedett. Na, de mikor lesz pokróccsere? Talán tavasszal. A két rossz pokrócot tettük alul és felül keresztbe és a jókat magunkra. Aztán egyszer ez a szemétbánya elcserélte a maradék két jó pokrócot is – az én pokrócaimat vacakabra, egy kis kenyérért. Persze a kenyérből nem adott egy falatot sem. Megérdemelte volna, hogy pofonvágjam, de olyan kétségbeesve nézett rám, hogy majdnem bőgött. Még én vigasztaltam.

*

– Csináltatok majd egy jó zsíros, tepertős tejfeles túrócsuszát, egy kiló kéttojásos tésztából kifőzve: az megdagad és tele lesz vele legalább egy kétliteres lábos. Szalonnát is sütök rá és tojást is verek rá bőven. Aztán leülök melléje és addig eszem, míg jól nem laktam. Ez lesz a szabadulás utáni első ebédem.

– Te mit ennél szívesebben: paradicsomlevest és túrócsuszát, vagy bablevest és lekvárostésztát?

– Egyik nap ezt, a másik nap azt.

– Mivel laknál jól legszívesebben?

– Egy zsíros és egy édes étellel...

– De ha csak egyfélével lehetne?

– Káposztáskockával. Vagy tejberizzsel, vagy rakott palacsintával. Vagy pirított kenyérrel és sült szalonnával.

– Inkább nem sült szalonnával, mert a sültből kevesebbet tud enni az ember.

– Mit gondolsz, hány decis kanállal fogják osztani az ebédet?

– Fogjátok már be a szátokat az örökös főzőcskétekkel! Örökké a kajáról beszéltek! Annál éhesebbek lesztek! –

Megint felzaklattak ezek a bolondok a dumájukkal. Örül az ember, ha egy kicsit el tudja felejteni ezt az állati éhséget. Igaz, hogy most már úgys hamarosan jön az ebéd. (Persze nem mintha azzal jóllakna az ember. Szerda van: tegnap délből bab volt, este borsó, tehát ma vagy grízestészta lesz, vagy káposzta, vagy marharépa. Bár grízestészta lenne! Az ínyn-

cek adnak egy adag grízestésztaért féladag kenyeret. Az legalább 200 kalóriával több. Bár lehet, hogy nem lesz szívem odaadni a tésztámat. Persze, hogy nem! Cserénél valakinek rosszul kell járnia: minek járjak én rosszul, vagy minek károsítsak meg valaki mászt?...

Különben is lehet, hogy marharépa lesz.

– Ne rohanj úgy a tróglival. Nincs itt senki. Mehetünk egy kicsit lassan, nyugodtan. Ugyis megint nagy köveket pakolnak fel nekünk. Mentünk kényelmesen. Néztük, hogy jönnek-e már az ebéddel a kondérosok.

Goromba szél fúj. Jó lenne egy forró kávé, vagy tea. Vagy forralt bor, sok cukorral. Állati ez a hideg! Menni fáradt az ember, állni fázik.

Én fogom elől a tróglit. Imre hátul. Az első diktálja a tempót. Imre most huzatja magát. Hátranézek: majdnem bőg. Kétségbeesett vágyakozással felsóhajt.

– Rumos tea! Angol vécé!

Azzal tényleg elbőgi magát.

*

– Gyerekek, szakács a láthatáron.

Igen, most bukkant ki az erdőből az első szakács. Úgy nézem, a hétdecis merőkanalat lóbálja kezében. Már látszanak a kondérosok is. Még egy jó negyedóra, mire ideérnek, aztán kezdik osztani az ebédet. Addig még lehet menetközben valami máson gondolkozni, vagy lehet imádkozni egyet.

...Te Deum, laudamus, Te Dominum confitemur...

*

Bevonulás sötétedéskor, vacsora, utána hamarosan létszámhoz sorakozó. Állunk soká, néha órákhosszat, amíg a létszámellenőrzés megtörténik. A leghátsó sorban állnak az ügyes helyezkedők, akik közben az „ágyak”-ra észrevétlenül leülhetnek pihenni. Első sorban állnak főleg azok, akik azt akarják, hogy a brigádhoz beosztott ávós észrevegye őket. (Hátha nem osztották ki pontosan a vacsorát és lesz valami dupla.)

Idővel bejön az ávósunk. Ez a mostani jóindulatúak közé tartozik, nem úgy, mint a szomszéd barakban a Szépfüü,

aki üti, veri, rúgja az embereket. Csak buta szegény, kétségbeesztően. A cipőm egyetemi tanár hozzá képest.

Ez az ávós minden este hosszú szentbeszédet tart nekünk. Valószínűleg ez az előírás.

– Emberek! Nehogy azt higgyék, hogy én nem ismerem magukat! Mer igenis, hogy ismerem. Ismerem magukat. Tudom, hogy mit gondolnak magukban rólam. Hogy csak beszész, beszész, hogy beszéjj. Pedig én tudom. Mer hogy meg lehet ismerni mindenkit. Az én egyszerű, józan eszemmel megismerem magukat. Tudják miből? Na miből? Hát a munkájukból. Meglátszik, ki hogyan dolgozik, olyan ember. Mer hogy mindenkinek olyan a munkája, amilyen. Én nézem magukat egész nap, amikor dolgoznak. Akkor is nézem, amikor azt hiszik, hogy nem. Akkor is. Mert van olyan, hogy elbújok, mert én ravasz vagyok és úgy nézem, hogy akkor ki mit csinál. Erre persze nem is gondolnak, mi? (Nem a fenét, hülye állat, mindig tudjuk, hogy hol leskelődsz!) És akkor látom, amit látnak. Például maga... hol is van... például maga ott öreg!

– Én, felügyelő úr?

– Igenis, hogy maga. Mi volt maga civilben?

– Nyugalmazott postatisztviselő.

– Nahát, meg is látszik magán. Úgy áll a kezében a lapát, mint a tehénen a gatyá. (– Hehehe! – nevetnek az alázatos igyekvők.) Mit csinált maga délelőtt, amikor én nem voltam ott?

– Dolgoztam, felügyelő úr!

– Dolgozott, az igaz. De hogy dolgozott?!

– Fáradt voltam, felügyelő úr! 62 éves vagyok.

– És persze nem szokta a munkát. Derogált magának a csákány és a lapát, mi? Inkább az íróasztalnál, de azért legalább most igyekezhetne egy kicsit... És csak dolgozott, mást nem csinált?

– Nem, felügyelő úr!

– Nem, a fenét nem csinált. Leült, lehúzta a bakancsát és megigazította a kapcáját. Így van, vagy nem így van?

– Biztosan így van, ha a felügyelő úr mondja. Biztosan félrecsúszott a kapcám, mert három számmal nagyobb a csiz-

mám, mint a lábam. Fel is van törve a lábam, meg is mutathatom.

– Nekem maga ne mutogassa a maga retkes lábát. Az rendben van, hogy megigazította a kapcáját. De tudja, hogy mennyi ideig igazította? Mértem az órámon. Hat percig! Hat teljes percig! Ha én egy perc alatt meg nem csinálom, akkor rohadjon le a kezem.

Szóval, ennek nem lesz jó vége emberek! Ennek nem lesz jó vége. Miért nem tudnak úgy dolgozni, mint a Fuszek? Mi? Hol van Fuszek? Álljon elő Fuszek!

Alázatos boldogsággal vigyorg. Szerencséje van...: észrevették. Kinéz neki holnapra egy dupla babfőzelék.

– Mi volt maga civilben, Fuszek?

– Pincér.

– Na látják. Ő sem csákánnyal dolgozott. De igyekszik. Van benne akarat. Meglátszik, hogy kiben van akarat. Ne hagyják el magukat emberek! Jól van, Fuszek leléphet. Szóval: egy kicsit több igyekezetet, több lelkesedést! (Lelkesedést, te barom állat, amikor összeesünk a fáradtságtól és az éhségtől!) Higgyék el, hogy a maguk érdekében mondom. Mert én is tehetnék úgy, ahogy a tizedes úr a szomszéd barakkal. A tizedes úr ma is leküldött két embert a bunkerba. (De még meg is verte őket előzőleg.) Biztosan meg is érdevelték. Mért nem dolgoznak jobban, nem akarnak szabadulni? Mindenkinek van családja, vagy valakije. Mégis csak jobb otthon, mint itt, nem? Majd fogják mondani, akik most lúgták, majd egy fél év múlva, amikor azok jól dolgoztak már mind hazamentek: miért is nem hallgattunk a felügyelő úrra, most már mink is otthon lennénk!...

Áhítatos csendben hallgatjuk a magasröptű előadást, mindennap újra, meg újra. Úgy tesz, mindenki, mintha érdekes lenne és mintha elhinne mindent. Akárcsak országszerte az üzemi értekezleteken, szemináriumokon. Akad egy-két marha, aki el is hiszi, hogy a munkája szerint szabadulni fog.

*

Munkaversenyben áll az egész ország. Miért pont egy ilyen kis koncentrációs-táborfélében ne legyen munkaverseny? Megszervezték a versenyt nálunk is.

Verseny-brigádok a fejtésen!

Verseny-talicskások a szállításon!

Verseny-kőtörők a bányaplaccon!

Nagy a jutalom: márciusban az első hónapok verseny-legjobbjai egy levelet írhatnak haza.

Gazdag fizetés, mert legalább megtudják belőle az otthoniak, hogy még élünk és még Magyarországon vagyunk, nem a Nagy hazában.

Voltak azonban szkeptikusok. A dadogós Bence például, a kőtörő. Mikor közölték vele, hogy hány köbméter követ kell megtörnie naponta márciusig ahhoz, hogy levelet írhasson, megkérdezte:

– És a f-f-feleségemnek hány k-köbmétert kell megtörnie, hogy válaszolhasson?

Nem volt válasz. Blöff volt az egész. Az engedélyezett jutalomlevelek örömmel íródtak, de a címzettek nem kapták meg őket soha.

A versenyzők azonban jól jártak. Egyik részük szakács, vagy műhelyes, vagy más efféle lett jutalomból, a többiek javarészt teljesen lerömolva kórházba kerültek pihenésre. Pedig állandóan dupla kosztal tömték őket és az ő teljesítményükre hivatkozva hajtották a többieket.

*

A kórház-barakba kerülni volt az elképzelhető legnagyobb szerencse. Irigykedve néztük, ha valaki lábát, vagy karját törte: ez már kihúzza a telet! Ez már a tavaszig pihenhet!

Esténként néha beálltam a gyengélkedők hosszú sorába. Legtöbb járóbeteg a furunkulusait pucoltatta. Nagyon elszaporodtak a furunkulusok a hiányos tisztálkodás és a vitaminhiány következtében. A tarkóján majdnem mindenki növesztett egyet. Én is tenyésztettem vagy egy tucatot, egymás után, itt is, ott is, átlag diónyi nagyságban. Mire egyik kitisztult, érett néhány másik. Egyszersmind a kirepedezett kezemet is felmutattam és kértem rá faggyút. A faggyút azonban az em-

ber nem a kezére, hanem a kenyérére kente, vagy a főzelékbe tette, aminek az remek ízt adott.

A gyengélkedőn büntetőbrigádos és más brigádbeli néha összekeveredhetett egy-két percre beszélni, ha a brigádvezető, vagy valami vamzer nem volt éppen a közelben.

Jó volt az internált orvosokat fehér köpenyben dolgozni látni. Bajtársak, akik mégis a maguk munkáját végzik, mintha szabadok lennének. Nem zavarta az illúziót a köpeny alatt kilátszó csíkos nadrág sem.

Amikor közeledtek és nyitották az ajtót, egy-egy pillanatra belestem a kórterembe. Ott feküdtek kisimult, nyugodt arccal azok a szerencsések, akiket valami baleset ért. Fekvés, csend, nyugalom, meleg szoba, pihenés, soha egy hangos szó... gyönyörű dolog volt a kórház.

Még az átlagnál is jobban le voltam romolva.

– Hé, sovány! – szólítottak meg néha az ávósok. Nem csuktam be egészen a számat és az arcbőrömet behúztam a fogaim közé, hogy még rosszabbul nézzek ki, s jobban békén hagyjanak. A szívem fájt állandóan, néha éjszaka is felébredtem rá, de az orvosok azt mondták, hogy nincsen semmi baj, csak szív táji reuma. Kezdem már szédelegni néha.

Aztán jött a csoda, a megváltás! Egyik reggel azt veszem észre, hogy nem tudom hajlítani a térdemet, állatian fáj és valami daganat van rajta. Előző este alig látszott valami. Hála Istennek, teljesen képtelen vagyok ma dolgozni! Engedélyt kértem soronkívül gyengélkedőre menni és két tag támogatásával levánszorogtam a kórházba.

– Tályog. Hospitalizálni kellene.

Hurrá, befekszem a kórházba! Fel fogják vágni a lábamat!

Ragyogtam a boldogságtól, de féltem, hogy nem lesz igaz, valami még közbejön. Siettem leadni a szerelést és belebújni a kórházpizsamába. Aztán jött az ávósunk és a brigádvezetőnk. – K... Sándor itt van? Hallom, hogy az orvos jelentést tesz. – De tegnap még dolgozott, semmi baja nem volt. Hadd lássam a lábát!

Jönnek be. Szenvedő arccal fekszem. Megnézik a lábamat. Mind a két nadrágszárat felhúzzom, hogy a csontos mel-

lett a daganattól kipárnázott feltűnőbb legyen. Elég meggyőzően hat.

– De maga még tegnap dolgozott! Mióta fáj?

– Tegnap már fáj nagyon, de gondoltam, hogy elmúlik, azért nem szóltam.

– Kemény gyerek.

...Hány ember életének nagy eseménye, ha ezt a dícsérő szót kapja! A tizedes úrtól, személyesen! Mert nagyon eltolódtak a perspektívák...

Még aznap reggel felvágta a tályogot, valami feketés sűrű vért nyomtak ki belőle, bekötözték és lefektettek. Meglazítottam a kötést és egy kis szipkaszutykot csempésztam a sebhez. Csak észre ne vegyék. Hátha sikerül orbáncot kapni és még vagy egy hétig feküdhettek.

Egész délelőtt imádkoztam, hálásan, boldogan. Napokig szinte automatikusan imádkoztam, mert tele voltam hálával és boldogsággal, mert feküdtem és fáradt voltam gondolkodni. Újra és újra elmondtam a Te Deumot. A leggyönyörűbb ima. Az imákban nem volt mit kérnem, mert megvolt mindelem.

Deus, cuius misericordiae non est numerus et bonitatis infinitus est thesaurus, piisimae maiestati tuae pro collatis donis gratias agimus tuam semper clementiam exorantes, ut qui petentibus postulata concedis, eosdem non deserens ad praemia futura disponas. Per Christum, Dominum nostrum. Amen.

*

Harmadnap kiraktak a kórházból, mert kevés volt a hely. A lábam viszont olyan remekül bedagadt, hogy dolgozni még nem hajtottak ki. Fetrengtem tehát a barakban, rengeteget aludtam és pucoltam krumplit, vagy válogattam babot a többi gyengélkedővel. Öreg ember volt a legtöbbször, száraz mellhártyagyulladás, tüdőgyulladás után közvetlenül, ízületi nyavalyákkal, lábficammal, inhuvelygyulladással és más egyébvel. Körülültünk egy nagy kondért, abba pucoltunk. Egy valaki közben mindig mesélt. Az életéből, a szakmájáról, bármiről. Távoli volt és érdekes, mint egy egzotikus regény:

a mi életünk, a transzcendessé lett külvilág... Fájt megint minden, minden emlékezés, minden asszociálás. Fájt a mese, mert vágyakat keltett, de szükség volt erre a fájdalomra, hogy egészen barmokká ne legyünk. Az a mi világunk, ami hiányzik, nem ez: a hány köbméter földteljesítmény, hány decis kannállal osztja a szakács az ebédet, hány óráig dolgozunk vasárnap, sorra kerülök-e a jövő héten valamiből duplára és kit dícsér meg, kit ver meg a tizedes úr stb., stb. Fájjon a külvilág emléke, mert ez a fájdalom köt az élethez. Hogy a fenébe is ne fájna az egész élet, amíg nem pótolhat nekünk a táborparancsnokság egy képviselőházat, nem pótolhatja a brigádvezető a családfőt, a bajtárs a testvért, az ávós tizedes az egyetemi professzort, (a régi professzorokra gondolok) a parancshirdetés a kultúréletet, a kifüggesztett táborrend az irodalmat, a káromkodás az Ave Maria-t és a gumibot a csókot. Így, a betegállományban ráér fájni az ember szíve. Mert boldogság lenne a Semmi, amikor miénk a Fáradság, a Fázás, az Éhség, a Félelem, de mihelyt ezek eltompulnak, elkezd a semmiben fájni az, ami volt és nincs és hiányzik.

...Anna mit csinál most vajon?

*

Kiseger – nem is tudom az igazi nevét – egy kicsi öreg emberke, nagyon rokonszenves, kedves, szelíd, szintén ott ül közöttünk krumplipucolásnál a törött lábával. Mondták, hogy szokott néha jósolni, de nem szívesen. Igyekeztem megbarátkozni vele, és néhány nap múlva megkértem, hogy jósoljon nekem is. Nem nagyon akart, azt mondta, fárasztaná még nagyon, de azért csak mondott egyet-mást. Rámnézett és aztán, mintha túlnézett volna rajtam, kezdett beszélni:

– Nem leszel boldog soha. Vagy elérhetetlen az, amiért küzdesz, vagy amikor elérted, nem ér neked semmit. Gazdag lehetnél, de nem leszel, sikereid lehetnének, de nem lesznek, mert nem tudod a munkád eredményét önmagadnak kihasználni. Idősebb korban – ha megéred – a zene lesz az egyetlen vígasztalásod. Egyedül leszel egész életedben. Két nőt is látok melletted, de szomorú mind a kettő. Az egyik elhalványul a messzeségben, a másikkal kínlódni fogsz, mert más világból

valók vagytok. Ha egy nőnek otthon kell, nem bírja ki örökös-
sen fellegekben járó férfi mellett...

Fáradt vagyok, nem tudok most sokat mondani.

– Mégis: két nő? Hogy-hogy kettő?

– Nem tudom. De te rengeteget fogsz kínlódni féltékeny-
ségtől.

Ezt az utolsó mondatot nevetségesnek találtam. Biztos,
hogy én soha nem leszek féltékeny. Vagy hozzám tartozik egy
nő, vagy nem. Ha hozzám tartozik, nincs oka a féltékenysé-
nek, ha nem, akkor meg nincs értelme. Nem igaz?

*

A hosszú pihenőtől megerősödtem és elkezdtek az
agyamban is újra forogni a kerekék. Mint egy kisgyereknek:
olyan érdekes lett a világ. Sütött a nap és ittam be a napfényt,
esett az eső és élveztem a tavaszi földszagot. Nagyon szeret-
tem az ibolyát, a hóvirágot, a kipattanó rügyeket. Sötét szen-
vedésre mindig duplán ragyogóan jön a boldogság. Igen, haj-
sza, verések és éhezések ellenére boldog voltam. Enyhébb
idő, jobb kondíció, könnyebb munka, regenerálódó értelem:
annyival jobb volt minden, mint a télen és annyival erősebb-
nek éreztem magamat. Az elégedettség pedig relatív ténye-
zőktől függ. Csak meg kell nézni például ezeket a normáso-
kat, brigádvezetőket és egyéb szemét külön jó kosztos, jó be-
osztásos besúgókat: kövérebbek, mint valaha is a szabad élet-
ben voltak, és sugárzik róluk az öntelt elégedettség.

Szóval mégis szép az élet. Huszon... éves koromban, ami-
kor még előttem áll minden, örömet okoz, ami van és nem
kell semmi, ami nincsen.

Néha azt szerettem, hogy élek. Hogy az élet még itt is
szép.

Máskor azt szerettem, hogy alvilági ez az élet és a szen-
vedésen és a Semmin keresztül itt vezet az utam az élet fölé,
Istenhez.

„A lemondásban talál a lélek nyugalmat és békét. Mivel
nem vágyódik semmi után, semmi nem vonzza föl, és nem ta-
szítja lefelé. Megmarad alázatossága központjában. Mert
amíg vágyódik valami után: szenvedni fog.”

(Keresztes Szent János a legkedvesebb szentem.)

Nem tudok semmit.

Nem ragaszkodom semmihez.

Nincsen semmim.

Nem vagyok semmi.

Ezért nem köt semmi.

Tehát szabad vagyok!

(Hányszor sóvárogtam vissza később, szabadulás után ezt a szabadságot a recski táborban!)

*

Néha mégis le kellett szállnom a régiókból és szívendőtek a primitív materiális szükségletek. Egyszer például leküldtek a bányából a szerszámraktárba, pótlólag vételezni valamit és visszafelé letértem az útról és az erdőn mentem keresztül, mert szerettem az erdőben egyedül járni. A disznóalak felé kellett mennem és láttam, hogy éppen hozzák két vödörben a disznóknak a moslékot. Bele volt keverve a moslékba az ávos-konyha maradéka, messziről láttam: paprikás krumpli, szelet szalonnák, nagy darab kenyerek. Összefutott a nyál a számban. Odaköszöntem a sovány lódoktornak, aki az állatokat gondozta és szándékosan lassabban mentem, hogy lássam: mi fog történni. Hát nem beleöntötte az a marha a két vödör tartalmát cakumpak a vályúba és ráengedte a disznókat! Amikor majd megvész éhen az ember!... Szóltam a többieknek, hogy beszélni kell ezzel a hülye lódoktorral, hogy a moslék színe-javát ellopjuk a disznók elől. Azok utánajártak és kiderült, hogy ez már régen meg van szervezve, legyen nyugodt, nem kapnak azok a disznók emberileg ehető ételt, nem is fognak meghízni soha, csakhogy én ott voltam a múltkor etetéskor és a lódoktor nem ismert engem, félt, hogy besúgó lehetek és ezért ürítette oda kivételesen az egész mindenséget a disznóknak. Különben ő és a barátai öten-hatan rendszeresen kiegészítik az ellátásukat a disznók kosztjával. Hogy milyen szerencsés helyzetben vannak egyesek!

Az ávoslélek mélyebb rejtelseibe engedett bepillantást a következő kis eset:

Találtunk a kövek között egy szalamandrát. Helyes, kicsi, tehetetlen állat, lassan totyogva jár, nem tud menekülni. Bizalommal végigtotyogott a tenyeremen és a karomon. Vittem volna vissza valahová a kövek közé, hogy elbújjon és éljen, de mivel néhányan bámészkodni megálltak, feltűnt az ávósunknak is, hogy ott valami érdekes lehet. Elzavart mindenkit a munkájára és megtalálta a szalamandrát. Elkezdett játszani vele. Nézte, hogy fel tud-e állni, ha a hátára fekteti, aztán megvizsgálta, hogy hogyan érzi magát az állat fejjel lefelé fordítva. Kíváncsi volt, hogy tud-e egy ilyen állat szédülni és ezért egy párszor megpörgette. Aztán letette és hagyta, hogy a kis állat másszon egy kicsit. Aztán az ácsszekercével, amivel az előbb játszott, gondos precizitással sújtva, lemetszette az állat egyik lábát. Szegény kis szalamandra próbált három lábon vonagolva menekülni. Akkor levágta ugyanazon az oldalon az állat másik lábát is.

Éppen akkor toltam el mellette a talicskát. Az ávós felnézett rám, ahogy ott kuporgott és mosolygott. Gyengéden, szeretettel, kedvesen mosolygott. És mosolygott a megcsonkított szalamandrára és amikor eldobta a kínlódó, tehetetlen kis állatot, úgy nézett utána, mintha a szerelmesétől búcsúzna el.

Aznap szinte kedves volt hozzánk. Nem volt senkihez egy durva szava sem. Kiélte már magát...

*

Álakultak a dolgok, kiépült a tábor. Befejezték a barakjainkat, utak épültek a térdig érő sárban, felépült egy igen nagy befogadóképességű fogdaépület (meg is telt nemsokára) és épült már a zuhanyozó fürdő, ami nyár végére állítólag készen lesz. (Egy évvel később lett készen.)

...Az erdőirtás volt a legkedvesebb munka. Más a zöldben dolgozni, mint a kőbányában és könnyebb fűrészelni, mint csákányozni, vagy követ törni. Találhatott az ember egy csomó gombát, vagy valami más ehetőt is. (Vadhagymát, vagy meztelen csigát például. A gombákkal viszont vigyázni kellett, mert amióta volt néhány, majdnem halálos végű gombamérgezés, a gombázásért fogda járt. Persze, ha vigyázott az

ember, nehezen kapták rajta, mert általában nyersen, ott helyben ettük meg a gombát.

Csákányoztam, vagy lapátoltam egész nap. Lapátolni volt a legkönnyebb. Legszívesebben talicskáztam, mert ahhoz nem kellett odafigyelni és közben elgondolkozhattam. Elég kevés úton szokott járkalni az értelem. Nagy fáradtság és elbutulás esetén voltak a típus-vágyképek. Így például, hogy ül az ember egy óceánjáró hajó első osztályú éttermében, azokkal, akik hozzá tartoznak, eszik minden jót és megy Amerikába, a szabad világ felé. Vagy ott volt a szabadulás, a hazatérés pillanatának százszor, újra megálmodott képe. (Vajon kihez megyek haza?! Él-e anyám és megvárt-e Anna?... Nem mehetett férjhez. Éreznie kell, hogy azért élek, azért fogok mindent kibírni, hogy Hozzá visszatérjek. Most megszenvedek generációkra visszamenőleg az őseim gondtalan életéért és fizetek a gyermekeim boldogságáért. Megkeményít a munka és a nélkülözés és amire már nekem alkalmam nem lesz, azt kivívja a fiam és az unokám.) Ha pedig nem annyira fáradt az ember, akkor elmennek a gondolatok, nem sokfelé, hanem mélyre, mert nem szórja széjjel őket semmi, sokféle benyomás.

Milyen egyszerű az élet! Nincs múlt és nincs jövő, mert minden nap egyforma. Az esemény, hogy süt a nap, vagy esik az eső, hogy fázom, vagy hogy izzadok. Enni kap az ember, hogy meg ne álljon a gépezet és megverik az embert, mert ez az élet rendje. Semmi sem változott a piramisépítő rabszolgák óta. Szép: a napsütés, a hajnal, a naplemente, a csillagok, a hold, a felhők, az illatok, a színek. Jó: a pihenés, a meleg, az erő. Rossz: a fáradtság, a hideg, az éhség. Csúnya: a szadista hóhéraink eltorzult, durva arca, a bajtársak ijedt remegése és ételosztásnál az egymást megkárosítani igyekvő mohóság. Értelmetlen a kérdés, hogy mi értelme van mindennek.

– Gyurka, lassíts egy kicsit, a következő talicskafordulónál beérlek és akkor mondd el Tóth Árpád „Alkony” című versét.

*

A JuPo-k és KaPo-k megfelelői voltak a brigádvezetők: Bagarus: öreg bőgőmajom. Talján: fiatal bőgőmajom, nagyon gyáva és nagyon kegyetlen. Kerekes: szenvtelen, eszes hóhér. Fekete és Konc: egészen emberi. Érthetetlen, hogy még nem váltják le őket. Tamás Dezső: szisztematikusan gyilkol. Végül Pellack Kornél: a legvadabb gazember az összes között. A brigádvezető cugehőrije a brigádvezető-helyettes és a normás. Megesett, hogy a brigádvezető és a normás – Solymosi és Golda – megverték valakit, hogy szimulál és nem akar dolgozni. Másnap az illető meghalt. („Defatigáció”. Úgy látszik, mégsem szimulált.)

Ezeket a közülünk kiemelt, dagadtra zabált és nem dolgozó árulókat jobban gyűlöltük, mint az ávosokat.

Idővel a magánszórakozásbóli verések ritkábbak lettek és helyükbe lépett a szervezett kegyetlenség. Az új fogda már száz embert is be tudott fogadni. A csizmát és a gumibotot majdnem kiszorította a gúzsbakötés.

*

Május 1. volt az első egész napi munkaszünetünk. Reggel még nem tudtuk, hogy lesz-e kivonulás. Aztán beszéltek a barakokba, hogy ki vállalkozik önként dekorációk készítésére. Elmentek egy csomóan, a dupla ebéd reményében, papírosból vörös csillagot készíteni, Sztálin és Rákosi-képeket kiragasztani és hasonló gusztustalan dolgokat csinálni. Mi, többiek, kezdtünk reménykedni: talán ha rendesen kivonulnánk dolgozni, nem hívnának közülünk el effélékre senkit. És ha nekünk nem is akarnak egy pihenő napot ajándékozni, de ők mind foglalkozáson vannak, ünnepelnek, mindenféle unalmas beszédeket hallgatnak május 1. alkalmából, akkor nincsen őrség a külső körre és nincs hozzánk kísérő személyzet. Tényleg nem is vonultunk ki.

Sütött a nap. Ráértünk megmosakodni, aludni még néhány órát, kiülni a napra tisztán, felkeresni a más barakokban és más brigádokban lévő barátainkat beszélgetni... Nyugalom és boldogság volt egész nap.

Hogy lehet az, hogy egyes szabad emberek unatkoznak, ha nincs mit csinálniuk?

Nem emlékszem már pontosan, azt hiszem, hogy vasárnap volt egyszer:

– Munka befejezve! Nyomás, mindenki be a barakokba!

Mi a fene van? Még csak délelőtt 11 óra. Történt valami? Csak nem szabadulás? Vagy jönnek az amerikaiak?

– Létszámhoz sorakozó! Nyomás!

Sokszor megszámlolnak és utána nincs „oszolj!”.

Nem szabadulás lesz, az már biztos, mert akkor nem rugdosnának bennünket olyan vadul. Talán visznek bennünket tovább Oroszországba?... Hátha akkor lehet szökni!

Feszült hangulatban állunk tovább, létszámhoz sorakozva. Nálunk nem hiányzik senki. Szinte percenként bejön egy ávós megszámlolni minket. Durvák mind és idegesek. Hátha...

Nagy forgalom van fönt, a törzsépület előtt. Autók, teherautók katonákkal. Beérkeznek, nyilván eligazítást kapnak és elrobognak.

Gyerekek, hátha egy félóra múlva itt az első Shermann-páncélos?

...De nem. Úgy hallik: a szomszéd barakból hiányzik valaki. Szökés volt.

Csak legalább sikerüljön!

– Vigyázz!

A táborparancsnok. A nyomozó hadnagyok. A körletparancsnok. A szolgálatban lévő ávósok. Mindenki.

– Most azután maguknak köszönhetik emberek, amit kapni fognak! Vért fognak izzadni! Voltak maguk között olyan elvetemedett gazemberek, akik szökni próbáltak! Ahelyett, hogy bűnbánóan várták volna, amíg kiérdemlik a szabadulást! Hát most majd meglátják, hogy mi lesz. Köszönhetik azoknak a csirkefogóknak! Túl jók voltunk eddig magukhoz, de ezentúl majd máshogy lesz. Vért fognak izzadni! –

Elmentek. Ránkzárják az ajtót. Oszolj!

Pihenünk egy napot, az is valami. Ma már aligha lesz munka. Csak ebédet adjanak.

És hátha valakinek sikerül kijutnia, túl a vasfüggönyön és hírt vinni arról, hogy mi folyik itt!

...Az ebédet pár óra késéssel kiosztják. Kevesebbet adnak, mint máskor. Kollektív büntetés, nyilván. A kenyéradag is kisebb. Vajon holnap már minden a régi lesz?

(Nem. Holnap is, holnapután is, azután is: még kevesebbet kapunk mindenkől. Az élelmiszeradagokat leszállították.)

Zörög megint a zár. Egész csomó ávos jön.

– Vigyázz!

Sorakozó a barak egyik oldalán.

Másik oldalon megvadulva nekiesnek az „ágyaink”-nak és feltúrnak mindent. „Hipis”.

– Százhármass ágy! Ki fekszik a százhármass ágyon?

– Parancs!

– Jöjjön ide!

Odamegy. Öreg bácsi, szociáldemokrata volt, 25 éve szervezett munkás. Egész életét a munkáspártnak és a szakszervezetnek szentelte. A kommunistákkal való „egyesülés”-kor tartóztatták le.

– Magáé ez a kés?

Szögből kikalapált kést mutatnak, amilyent a legtöbben gyártottunk magunknak. Ezeknek a „kés”-eknek a használata hallgatólagosan engedélyezett volt, hiszen 7–8 ember együtt kapta meg a kenyérét és azt el kellett valahogy osztani.

– Igen.

– Minek kés magának?

– Kenyeret vágni.

– Kenyeret vágni. Igen?

– Kap egy nagy pofont, hogy megtántorodik. Egy másik ávos szolgálatkészzen megfogja a gallérjánál fogva, hogy el ne essen, amíg kapja a többit.

– Szobaparancsnok, írja fel a nevét!

... – Száznegyvenhatos ágy! ...Száznegyvenhatos ágy!!! ki lakik a száznegyvenhatos ágyon?!

– Miért nem jelentkezett rögtön, mi?!

Ketten-hárman verik.

– Magáé ez a fogpaszta?

– Nem. (Hülye, most már igazán elvállalhatta volna.)

– Hát kié?
– Parancs. Száznegyvenötös.
– Magáé? Miért tartja a holmiját a szomszédja fejrésze alatt? ...Van magának engedélye fogpasztára?
– Nem tudtam, hogy külön engedély kell rá.
– Úgy, nem tudta? Hát a többieknek akkor miért nincsen?

Egy tucát pofon. Végül felrúgják.
– Hogy maradt magánál ez a fogpaszta? Elrejtette?
– Motozásnál az őrmester úr visszaadta, amikor megmutattam.

– Visszaadta, igen? Én is adok magának valamit.
Még egy ideig verik. Aztán:
Ez én vagyok. Csak nem anyám fényképét találták meg?!
– Mi ez a rongy itt, mi?
– Harisnya. A kezemre húzom télen kesztyűnek.
– Igen? Kesztyű kell magának?

Elég sokáig pofoztak. Nyilván érdemesnek tartották, mert fiatal vagyok. („Úgy néztél rájuk, hogy gyilkolni tudtál volna a szemeddel. Azért vertek annyit”, magyarázta meg később a szomszédom.)

Találtak még egy pár rongyot, nadrágot és más effélét. Szétosztottak egy csomó pofont. A kések tulajdonosainak a nevét felírták. (Azok estére mennek fogdára, gúzsba.)

– Szobaparancsnok! Összes derékszíjakat leadni! Öt perc múlva teljes szobarend! Jövök ellenőrizni. Ha nincs rend: megnézhetik magukat!

Ezzel elmentek. Otthagyták a barakot teljesen feldúlva. Szalma a zsákokból kiborítva, pokrócok a sáros földön stb.

Mégis jobb lett volna dolgozni ma...

*

Pár nappal később tudtuk meg, hogy hogyan történt a szökés.

A szabóműhelyben loptak egy javításra leadott ávősegyenruhát. Derékszíja volt egy katonatisztnek. (Ezért kellett hát a derékszíjakat leadni!) Az asztalosműhelyben csináltak egy géppisztolyt. Persze csak fából volt a csöve is, de befes-

tették feketére. Egyik fiú felöltözött ávósnek. Akkoriban „megbízhatóbb” internáltakat kísérték ki ávósok a tábor területén kívül a közelben valami ciszternánál dolgozni. Az ávósnek öltözött kísérte a többieket. A dupla drótnál fel-fütyentett az őrtoronyba: – Viszem ki a csavargókat a ciszternához dolgozni. – Az őr únta lemászni a parancsot megnezni, csak bólintott. Ezek pedig kísértáltak a táborból.

Mozgósítva volt az egész államvédelmi, a rendőrség, a határőrség, a környéken lévő katonaság. Milliókat költött az állam, hogy senki ebből a táborból ki ne tudjon jutni.

*

Napi 3 cigarettát adtak. Harmadába vágva szívtuk általában, szipkából. Erős dohányosok és falánk lelkiismeretlenek között kifejlődött a cigaretta és élelem élénk csereberéje. Általánosan alkalmazott és a legenyhébb büntetés volt a cigaretta elvonása. Szökés után az egész tábor nem kapott cigarettát. Ekkor a leggazdagabb emberek voltak az öreg törzstakarítók, akik összeszedhették az ávós-csikketek. Volt egyszer egy vasárnap délutáni kőhordásunk, a kőbányából le, át a törzsepülethez valami útkövezésre és a legjobb munkásoknak cigarettát ígértek. Száz lestrapált ember hordta versengve a nagyobb-nagyobb köveket, hogy túltegyen a többiekén és ő kapja a pompás jutalmat. Volt, aki fele úton összeesett, mert akkorát cipelt, hogy nem bírta tovább. Egyiküknek kiújult a séreve. De megvolt a jutalom is: összesen 12 cigarettát osztottak ki a brigádnak! Amikor a boldog győztesek ledöglöttek a szalmazsákjukra és rágyújtottak: úgy érezték, hogy megérte.

A rágyújtáshoz saját készítményű szerszámot használtunk, mert gyufánk nem volt. A pompás szerszám a következő: talált üres cipőpasztás dobozba valami meggyújtott és hirtelen eloltott megfeketedett, de nem hamuvá égett vékony rongyot tettünk. Talált vasdarabbal és kettétört kavicssal szikrát vertünk beléje. A szikrától a rongy felparázslott és arról rá lehetett gyújtani.

A cigaretta tompította az éhséget. Ha vacsorára káposzta, vagy marharépa volt: elszívтам egy arra az alkalomra félretett

fél cigarettát és annak már a tudata is – hogy este nem sokat fogok enni, de utána lesz mit szívni – vigaszt jelentett előre az éhesebb napokra.

Hanem a kosztcsökkentés óta a társaság kezdett rohamosan leromlani. Hozzá a kilátások: nyár vége, jönnek az őszi esők és jön a tél, szabadulás nincsen; ki fogjuk-e bírni?!

Laci úgy fogalmazta meg helyzetünket: – Olyan körülmények között élünk, hogy bele lehet pusztulni, de az nem szükségszerű. Akinek nincs szervi baja, csak akkor hal meg, ha elhagyja magát.

Mindenesetre, egyesek már belehaltak. Láttuk, amikor konyhai papírszakokkal letakarva elvitték a holttesteket a kórházból. Az orvosok azonban parancsra azt hazudták nekünk, hogy elvitték őket a pesti rabkórházba.

*

Akinek a teljesítménye elér bizonyos százalékot – és ez a bizonyos százalék igen rugalmasan változott – az havonta vásárolhat magának bizonyos összegért élelmiszert és cigarettát, meg WC-papírt (mohát, vagy falevelet használtunk ti.). Eleinte csak lekvárt lehetett venni, de most állítólag lehet majd kenyeret is, meg cukrot, és mindenféle egyebet. De csak nem lesz bolond valaki is mást vásárolni, amikor egy kg cukor áráért négy kg kenyeret lehet venni, ami kétszer annyi kalória? Csak legyen rá pénz, rendelünk egy hónapra 20 kg kenyeret és akkor minden rendben lesz! ...Persze ebből nem lett semmi, 4 kg lett a havonta engedélyezett kenyérrendelés. Mindenesetre, most már érdemes volt dolgozni: ha nagyon nyomta az ember, hónap végére keresett 4 kg kenyeret és száz cigarettát! esetleg még cukorra és olajra is jut pénz. Hajtottuk mi magunkat, nem kellett, hogy ők vaduljanak. (Azt most már csak szórakozásból tették, nem a teljesítmények növelése érdekében) – egy hónapig munka, ahogy bírjuk, szinte a beledöglésig és a hónap végén lesz előttünk 4 kg kenyér és akkor pukkadásig jóllakunk. Ugyan milyen érzés lesz: egyszer nem éhesnek lenni?

Fanatikus igyekezettel csákányoztam én is, vertem a fagyos földet, vagy bontottam a kőfalat és szemem előtt a két

szép nagy vekni kenyér lebegett. Ha csak egyetlen egy nap is rosszabb a teljesítményem: lerontja az egész havit és akkor fuccs a két vekni kenyérnek.

Ott dolgozott mellettem Pista, egy sovány, fiatal fiú, csendes, szelid, gyenge, mindig mosolygott. Ő csak rázta a fejét: én úgyse bírok annyit csinálni, hogy a kenyérem meglegyen. A brigádvezető rászállt éktelen üvöltözéssel:

– Fiatal kölyök vagy, mért nem dolgozol jobban? Szabotálsz, mi? Mit képzelsz, majd eltűröm, hogy öreg emberek többet csináljanak, mint te?! Vagy dolgozol rendesen, vagy jelentést teszek a felügyelő úrnak és mész a fogdára! Nekem ne rontsd itt a brigádátlagot!

Pista lekerült a fogdára egy hétre. Az első gúzsbakötésnél elájult és az orvos a további gúzsokat eltiltotta. – „Szívbjos, nem vállalom a felelősséget az életéért!” Ha gúzsbakötni szívbjost nem is lehet, verni azért lehet nyugodtan, igaz? Sokat verték Pistát a fogdán. Amikor egy hét múlva kijött, még gyengébben, még soványabban, a brigádvezető azzal fogadta.

– Hónap eleje van. A múlthavi speizolásodat már elrontottad, de ebben a hónapban száz százalékon felül fogsz teljesíteni, vagy én verlek meg és mész megint a fogdára. Nekem te ne beszélj, hogy szívbjos vagy, ilyen erős, egészséges, fiatal fiú! Ha dolgozol, lesz 4 kg kenyered, ha viszont nyavalyogsz, akkor vagy itt fogsz megdőglenni a kezem alatt, vagy a fogdán, arról én majd gondoskodom!

És Pista nekiállt dolgozni. Összeszorította a fogait és az erőlködéstől szinte sírva ütötte-verte a csákánnyal a kőfalat. Úgy dolgozott, mintha az életéért dolgozna. Amikor nem látta senki, néha segítettünk neki. Sokszor megállt egy-két percre és levegőért kapkodott. Ilyenkor tüstént megjelent a brigádvezető.

– Már megint komédiázol! Gyerünk, nyomás, munkára! Ha megint lekerülsz a fogdára alacsony teljesítményért, akkor félholtra vernek, az biztos. De majd először még én foglak megverni! Hogy fogod azt a csákányt? Nyomás! Majd én megmutatom, hogy munkást nevelek belőled!

Hát megmutatta. Pista csikorgatva dolgozott, de munka után, bevonuláskor, amikor a napi teljesítményét már szám-bavették, újra mosolygott, mint mindig. Támolygott a fáradtságtól, úgy támogattuk lefelé a meredek bányauton és köszönte nekünk, olyan kedvesen és finoman, mint egy idős hölgy, ha tesznek neki egy szivességet. Pista soha sem káromkodott, soha egy rossz szava sem volt senkihez, és még a brigádvezetőkre sem tudott haragudni. Odaadta volna az utolsó szelet kenyerét a saját gyilkosának is és ha kivégeznék, biztosan sajnálná a hóhérját, ha annak fáj a feje. Mindig mosolygott, amikor éppen nem erőlködött. A hónap végére elérte a 101%-ot, tehát ő is vehetett kenyeret! Jutott a keresetéből 4 kg kenyérre, 1 kg cukorra. – Majd akkor megadom neked, amit most kaptam! – sietett közölni. – Adod a fenét! Olyan sovány vagy, hogy már félek rád nézni. Lesz különben nekem is. – Munka után kőhordás le a bányából a tábori utak kikövezéséhez és a tizedes úr személyesen tünteti ki megszólításával Pistát.

– Hol is az az ürge? M... István! Maga most jól dolgozott, mutassa meg, hogy milyen fenegyerek: ezt a követ vigye le a táborba! –

Az átlagnál nagyobb, kiadós, ha nem is a rekordnagyságúak közül való kőre mutat. Pista mosolyogva odamegy, fölveszi és viszi, örült erőlködéssel viszi, nem dobja el, elviszi végig. A brigádvezető is észrevette, megdicséri:

– Jól van, kemény kölyök.

És ott áll Pista, elérte, hogy életében először megdicsérte a brigádvezető, sőt, a tizedes úrnak is volt egy jó szava! Áll és mosolyog, boldogan, üdvözülten.

Aztán összeesik.

Meghalt.

Alighanem mégiscsak rossz volt a szíve.

*

Mellettem feküdt a brigádvezetőnk kedvence. Nyurga, fiatal fiú volt, lányos képpel, gyengéd, nőiesen finom és odaadó természettel. Ifjú korának ártatlan szüziessége és tekintetének lágy odaadása ellenállhatatlan hatást gyakorolt a bri-

gádvezető szőrös szívére, annál is inkább, mert a brigádvezetők jól táplálkoztak, dagadtra zabálhatták magukat és a hangszálaik megerőltetésén kívül semmiféle fizikai munkát nem végeztek. Távolról se volt ez reménytelen és kilátástalan szerelem, mert ha „asszonyán” bizonyos női kellékek hiányoztak is, azokat némi ötletességgel pótolni lehetett.

Az egész brigád várta, hogy a brigádvezető ezentúl gyengébb formában fogja kiélni aktivitását, de ez hiú reménynek bizonyult: még fokozottabb kéjjel és durvasággal kínozott meg másokat ifjú szerelmese jelenlétében. A fáradt, gyenge, az összeesés szélén álló emberek látása mindig is ellenállhatatlan erővel kényszerítette megvadulásra. Kegyencnőjéből pedig valami segéd-felügyelőfélét csinált, aki mint úrnő ügyelt fel ránk az ura távollétében és jelentést tett, ha valami ellen kifogása volt.

Szóval ez a kegyencnő mellettem feküdt. Este sokszor kihívták és olyankor csak létszámra jött vissza, egy csajka babbal, vagy mással a kezében. Ezeknek a látogatásoknak a következtében arcbőre asszonyosan kifinomodott. De nem az arcbőre és nem is egyebe zavart bennünket, hanem azok a csajka babok.

Takarodó után, amikor lefeküdtünk aludni, ő elkezdett mellettem táplálkozni. Teljes a csend, nem mocorog a közelben senki, egyetlen hang: a Kegyencnő eszik! Lassan eszik, nem mohón, hiszen ő már régen nincs kiéhezve, rendszeresen kapja a külön kosztját, hogy jobban tudjon a brigádvezető rendelkezésére állni. Karcsú, lányos alakja már asszonyosan kikerekedett.

A Kegyencnő eszik és körülötte az éhségtől nem tud aludni senki.

*

Mindent megpróbáltunk, hogy egy kis külön élelemhez jussunk. Ha éjszaka közepén lemásztam az ágyról, hogy az ávóskonyhán kidobott és általam sikeresen ellopott pacalt megfőzzem a barak közepén lévő kályhában egy szemétneszedett konzervdobozban, hát ha nem vigyáztam, könnyen kiboríthattam például a más ember éppen sülő verebét. A

csontokat kikapartuk a szemétből, hogy a velőt kiszedjük és a rothadt húst lerágjuk róla. A vételezők a teherautóktól a konyháig szállítás közben zabálták a nyers káposztaleveleket. Ha az istállóból sikerült néha korpát lopni, azt belekevertük a levesünkbe és így pompás, sűrű masszív étel lett belőle.

Nagyarányú és igen ügyes korpalapást hajtott végre a büntetőbrigád. Szállították a korpát a régi istállóból az új raktárba. Erős őrizet mellett ment a szállítás, mert mindenki tudta, hogy ha az éhes internáltak hozzájutnak az abrakhoz: a lovaknak nem marad semmi. Egy brigádvezető a fölpackolás helyén, egy kísérte a menetet és ott állt egy a lerakodásnál. Azonban hosszú volt az út. Meg kellett állni pihenni. A pihenőt egy kis fahídon tartották, lerakva a zsákokat és szusszantva egy percig. A híd alatt a patakban állva pedig már előre elbújt valaki, üres zsákkal a kezében. A teli zsákokat a hídon ügyesen a deszkarepedésekre, lyukakra tették, így alulról ki lehetett bökní a zsákok fenekét és ami lefolyt az alátartott üres zsákba, az volt a tiszta haszon. Aznap a brigádunkban senki sem maradt éhesen. Estére azonban vitték az egész társaságot a fogdára. Valakinek eljárt a szája. A fogdán pedig sokat verték az embert és naponta egyszer adtak enni.

*

A tél vége felé már sok haláleset volt. Nem volt nap, hogy össze ne estek volna egypáran, akiket sokszor csak munka végeztével vittünk be a kórházba. Vagy sikerült még megmenteni őket, vagy végelgyengüléstől, „defatigáció”-ban, vagy szívgyengeségtől meghaltak. Úgy látszik, ez a szabadulás egyetlen módja. Előre látni lehetett az arcán, a szemén annak, aki már nem fogja sokáig bírni. Fáradtan leeső áll, lárvaszerű, élettelen arc, üvegesen néző szem, teljesen értelmetlen arckifejezés; a tekintet a stuporon kívül néha valami állati félelmet és iszonyatot tükrözött üveges merevséggel. És a végkimerült embereket életük utolsó napjáig, néha utolsó órájáig hajszolta a munkába a rémület.

Kerekes, a hideg gyilkos brigádvezető jelentést tett az ávosnak:

– Felügyelő úr, van itt egy internált, aki nem hajlandó dolgozni.

Csánya volt az, fiatal fiú. Nem hogy nem akart, nem tudott dolgozni. Csak állt és remegett.

Jött az ávós és a brigádvezető. Üvöltöztek, hajszozták. Ütötték, akkor összeesett. Rúgdosták vadul, együtt az ávós és az internált. Hiába. Abbahagyták.

– Na menjen le az orvoshoz, majd az megvizsgálja magát és jaj magának, ha szimulál!

De Csánya menni sem tudott. Röhögve utánakötötték egy szekérnek, hogy így majd kénytelen lesz menni. A félholt embert úgy vonszolta a szekér a földön, végig a bányaszinten. Százan is láttuk. Senki sem szólt semmit.

Előbb-utóbb ez lesz mindannyiunk sorsa.

És ezeknek a gyilkosoknak, a bajtársaim gyilkosainak, és az én leendő gyilkosaimnak ugye nem fog megfizetni gaszágukért soha senki?!

*

Hét végén volt a Hangos Heti Híradó. Parancshirdetéshez sorakozó az egész tábornak az udvar közepén barakok szerint. Aztán felolvasták:

Internáltak részére utasítás: (például) XY-t szalamandra-sütésért és evésért 3 napi fogdára ítélem. XZ-t, mert a brigádvezetőjével szemben tiszteletlenül viselkedett, kétheti fogdára és háromszori gúzsra ítélem. NN-t, mert bemászott a kutyaólba és a rendőrkutyák elől megette az élelmüket: 5 nap fogdára és kétszeri gúzsra ítélem. Stb. Stb. Aláírva: táborparancsnok.

Így értesültünk mindig a hét legfontosabb eseményeiről.

*

Közeledett 1951 karácsonya. Sokan reménykedtek még: hátha valami csoda folytán otthon tölthetjük az ünnepeket! Mások felkészültek jóelőre, hogy legalább karácsony napján ne éhezzenek: Mindennap egy-egy papírvékonyaságú szelet kenyeret félretettek, az egy hónap alatt 30 szelet – ha ugyan a szomszédok el nem lopják – ahhoz még a karácsony előtti utolsó két vasárnapi kenyéradagot is félreteszik, úgy, hogy ha

lesz egy munkaszünnap: nem fognak nagyon éhezni és megpróbálnak karácsonyi hangulatot teremteni. A karácsonyi hangulat – pár fogságban töltött karácsonyom tapasztalata alapján – az, hogy mindenki szentimentálisan érzékenyedik, egy kicsit meghatott és nagyon-nagyon szomorú lesz. Pedig örömnep kellene, hogy legyen a karácsony, még itt is, a családtól távol is, nem az elhagyatottság kétszeres érzése, hanem az isteni gondviselés tudata, meg minden... Én nem tettem félre kenyereket, de szedtem néhány kilónyi makkot, azt fogom majd karácsonyra megsütni magamnak. A makk, ha jól átsült – de csak ha teljesen átsült és kiszikkadt – elveszti a borzalmas tanninsav ízét és olyan élelemmé lesz, ami más híján nagyon megfelel a gyomor kisámfázására. De nagyon alaposan meg kell sütögetni a makkot. Szóval ennyi volt az én ünnepi előkészületem és ez is hiába, mert kezdték a makksütést is fogdával büntetni, úgyhogy örültem, amikor egy éjszaka észrevétlenül ki tudtam csempészni az egész makk-készletemet a latrinára... Jött az ünnep és fájt, de ünnep volt mégis; imáink az alvilágból keresték a túlvilágot és a teljes kiszolgáltatottságban valahol az élet apró rondaságai felett nagy erőnk volt a mindenható Isten és sikerült egy napig inkább Krisztus önfeláldozó szeretetére gondolni az ávóterror és szadizmus helyett.

*

Aki megérte a tavaszt, az már talán túljutott a nehezén.

Jött valami bizottság. Reggel az orvos megvizsgál mindenkit a barakban. Sorbaállítás és egyenként meztelenül odamen-ni hozzá. Nézeget és sorban megtapogatja a fenekünket, hogy van-e benne még hús, vagy csak csont és bőr az egész. Ez volt az élenjáró szovjet módszer a hadifoglyok szortírozására. A legjobban leromlottakról egy listát írnak össze. Ezek dupla kosztot kapnak, felmentik őket a munka alól és külön is költöztetik őket egy külön barakba, az „üdülő”-be. Hírlik, hogy az egész tábor kosztemelést kap. Úgy látszik, megso-kallták már a haláleseteket. Annyira megjavítják a kosztot, hogy csodálkozunk. Bevetés előtti dupla adagok? Visznek Oroszországba? Vagy sürgős a bánya teljesüzemű megnyitása

és rájöttek, hogy csak jóltáplált emberek tudnak teljesíteni? Ez nem valószínű, akkor inkább hajtánának és majd hoznának újakat az elhullottak helyébe. Vagy mégiscsak szabadulás lesz?

Persze lehet, hogy csak átmeneti az egész kosztjavítás. Ki kell használni: megenni mindent, amit csak lehet. Két hónap alatt 25 kg-ot hízom és nincs rajtam fölösleges zsiradék semmi.

75 kg az 50 helyett: mindjárt másképp tud az ember gondolkozni. Újabban van esténként egy kis szabadidőnk is. Heti 48 órát dolgozunk már csak, meg alig valami vasárnapi különmunkát. Újra ébrednek a kulturális igények. Most már nem menekülés ez egy más világba, hanem az egészséges ember növekedése. Estéken a másik barakban a priccságyakon 25 előadás hangzott el Medici Lorenzoról. Vannak filozófusaink, történészeink, irodalmáraink és jogászaink, közgazdászaink, akik szívesen veszik maguknak a fáradságot, hogy megóvják agyunkat a teljes elgyepesedéstől. Matematikai tanfolyamok indulnak, az iskola padjaiból elhurcolt gyerekeknek és a félbemaradt műszaki egyetemi hallgatóknak a továbbképzését végzi néhány mérnök és tanár. Vannak még persze mesélők, akik szerényebb igényű bajtársaknak regényeket, vagy filmeket mesélnek el. Vannak itt megszülető regények is. – ...Elöl ment Bill, utána Dorothy, utánuk a professzor. Leghátul következett Bruce, akinek a szerepét később fogom ismertetni. Órák óta járták már a dzsungelt étlen-szomjan. Órák óta. De jó volna már egy kis babfőzelék, úgy egy jó csajkára való fejenként! – sóhajtotta Bill, aztán gyengéden nézett Dorothyra. Az is valami. Végül megálltak pihenni. – Gyújtsunk rá! – mondta a professzor. (Itt a mesélő szünetet tartott és kérdően nézett rám. – Nem, Pali, sajnos nekem sincsen cigarettám!) És megy tovább a mese, megtudjuk, hogy mi történt az expedícióval, mit ettek, mit ittak, hogy szerette Bill Dorothyt, amikor a professzor nem nézett oda, és mit csinált Bruce, akinek a szerepét később fogják ismertetni.

Elkészült a fürdő is és letussoltunk minden héten. Mosakodni is lehetett már mindennap, mert vízcsapok voltak a le-

betonozott mosdóhelyiségben. Akinek eltörött a szemüvege: irathatott magának újat és azt mondták, hogy a kórházban idővel fogászat is lesz, nem csak húzni, hanem majd tömni is fogják a fogakat. Ebből azért persze nem lett semmi. Kissé drága mulatság lenne az államnak minden ezerkétszáz rabnak külön fogászatot berendezni. Gyógyszerekben is hiány volt: megesett, hogy egy öregúr meghalt, mert nem volt penicilin, amivel még meg lehetett volna menteni, mert az utolsó párszázezer egységet szigorú parancsra egyik megbetegedett rendőrökutyának kellett beadni.

*

Minél kevesebb történik velünk nappal, annál színesebbek éjszaka az álmok. Mintha kárpótolni akarnának. Pompás ménen ülök korbáccsal a kézben, felvonuló kommunista csapatokba gázolok és verem őket széjjel. Ülök otthon, vacsorázom anyámmal, de felkelek és búcsúzó, mert sietnem kell, hogy létszámra a táborba visszaérjek. Szökésben vagyok, üldöznek és tűzharcot vívunk a határon. És az egy, amit el nem felejték, az a szörnyű fájó álom: Hegyek között rohanok és félek, hogy lekésem valamiről örökre. Az életemért szaladok egy idegen világból. Lent az úton a völgyben a kanyarnál egy kocsit látok. Ül a kocsin Lili, a két gyerek és a férje. Rohanok a kocsi után és kiáltok: – Lili, Lili, várj meg! – Lili hátranéz, de továbbrobog a kocsin én lemaradok és tudom: a kocsin volt az Élet. (Jaj, csak igaz ne legyen!) Még egy álmom volt Liliről és nagyon szégyenkeztem érte. Ketten voltunk bent a szobájában. Lili feküdt az ágyon és hívott: – Sanyikám, gyere, szükségem van rád! – Én mentem és mondtam: – Lili, Lili, nem szabad! – Sanyikám, nem érzed, hogy szeretlek? Kellesz nekem és jogunk van élni! ...Olyan kicsi volt és olyan összetört és én úgy szerettem, mint gyerekkorban, régen... (Évekig kísértett és bántott ez az álom, míg valósággá nem lett, hogy helyette majd a valóság emléke bántson. Fájt és kínozott, szégyelltem, de gyönyörű volt mégis.)

*

Egészen eltolódtak a perspektíváink. Más élet, más díszletek, új problémák, ambíciók és vágyak, a havi jutalom 4 kg

kenyértől, a megálmodott új magyar kormány megalakításáig. A legtöbben valahogy így gondolkodtak: A világpolitika egyik súlypontja a Távolkelet, a másik Európa sorsának kérdése. Európában középponti a német kérdés és a keleteurópai országok. A keleteurópai államok közül legjelentősebb az angolszászoknak Magyarország, mert a magyar nép nem szláv és nem germán. Mármint: a nyugati közvéleményt elsősorban foglalkoztatja az emberi jogok, szabadságjogok lábbaltiprása. Ez vonatkozik elsősorban a politikai üldözöttekre és letartóztatottakra. Első helyen áll az országban a recski tábor, 1200 bírói ítélet nélkül fogvatartott és megkínzott politikai üldözöttjével. A recski táborban is a legérdekesebb a büntetőbrigád. A büntetőbrigádban pedig az a legfontosabb probléma, hogy hány decis merőkanállal osztják az ebédet. Hol ez a tábori élet volt egyedül a világunk, hol pedig amiben élünk, nem jelentett nekünk semmit. Kosztjavítás előtt a kimerült éhezők szemében pokolbeli hatalmak, alvilági félistenek voltak a brigádvezetők és az ávosok. Egészségesen és erősen már csak közönséges beteges kis szadista gazembereknek láttuk őket. Az az ember, aki a kórházban halálra dokló bajtársától elkérte a kenyeret: – Add nekem, hiszen neked már úgysem lesz rá szükséged! – most nem a halott kenyérére, hanem a közéletben majd elérhető szerepére, tisztességére gondol. Aki harminc kilót lefogy, békés és alázatos lesz. Az egészség sóvársága, az erők irigylése sok emberben az erők tiszteletévé változott. Kialakult az az emberfajta, aki, ha pofont kapott, dícsérően nyilatkozott a pompás pofon nagyságáról; ha fenéken rúgták, őszinte csodálattal, alázatos mosollyal azt mondta: – Hü-ha brigádvezető úr, de nagyszerűen fenékbe tetszettek engem rúgni! – És talán büszke is volt rá, hogy ő volt az, akit a brigádvezető ilyen remekül fenéken rúgott és talán a sikerért, melyhez ő sovány fenéke odatartásával járult hozzá, még szeretni is fogják egy kicsit. Így tenyészték a talpnyalók és a mazochisták. Bezzeg most az egyik régi stílussal próbálkozó brigádvezető úgy kapta vissza a pofont, hogy fölhemperedett, ha százszor is fogda járt érte! ...Hányan boldogok voltak, ha egy dícsérő szót kaptak a bri-

gádvezetőtől! A bitang nacsálnikoknak elismerő mosolyáért a szó szoros értelmében beledolgozta magát nem egy emberke a halálba. Magasrangú tisztviselőnek, vagy volt katonatisztnek az élete nagy eseménye volt, ha észre méltóztatott venni őt egy őrzető ávos sutyerák. De azért általános volt a végtelen megvetés és a féktelen gyűlölet. Mikor aztán egy bő fél-évig komoly kosztot kaptunk, megszűnt az alázatosság és tompult a gyűlölet. Új események kötötték le a figyelmet és megint remélt mindenki.

*

Érkezett egy rakomány ávótsiszt és kihallgattak mindenkít. Évek óta először hallgatnak ki bennünket újra! Miért érdekes még, hogy elköveztünk-e valamit? Bíróság elé akarnak annyi idő után állítani mégis, vagy szabadítani fognak? Vagy viszik ki a tábor nagy részét Oroszországba?

Mindegy, hogy mi lesz; foglalkoznak velünk és évek óta ez az első komoly kilátás arra, hogy történik majd velünk valami. Most talán egy kicsit újra a saját kezünkben van a sorsunk. Visszavonom mindazt a kicsit is, amit 48-ban elismertem. Hiába fenyegetődznek, elég sokaknak sikerül visszavonni a régi vallomást. Nem veszik be az új jegyzőkönyvekbe azokat a kényszer alatt tett és kínokban kitalált vallomásokat, hogy például valaki Walter Raleigh CIC-ügynök megbízásából kémkedett. Egy kis történelmet talán tanultak az ávótsisztek, de más konkrét eredménye a felülvizsgálatoknak egyelőre nem igen látszott. Ahogy jöttek, úgy el is tűntek, egyik napról a másikra lassan-lassan elfoszló reménykedéseket hagyva maguk után. Szabadulás semmi. Hiszen még ez az ember is itt maradt köztünk, akiről a felülvizsgálat során hivatalosan megállapították, hogy három évvel ezelőtt tévedésből, azonos nevű, más valaki helyett tartóztatták le. Már elcsitulak a szabadulási láz hullámai, amikor viszonylagosan kiegyensúlyozott nyugalomba egyszerre belerobbantak a hírek a külvilágról.

*

Évekig nem tudtunk szinte semmiről. Véletlenül az erdőben ávosok által alantas célokra felhasznált újságpapírron-

gyokat találtunk néha, nagy ritkán, ezekből tudtuk, hogy van Koreában valami háború és csodálkoztunk, hogy még mindig nem ért ide. Hogy a külpolitikai helyzet mikor mennyire feszült, arra a velünk való durvulás fokozatairól igyekeztünk következtetni. Most pedig visszatértek közénk azok, akiket a szökés után, mint bűntársakat a bíróság elé állítottak és már azóta leülték a kiszabott büntetésüket. Irigyelte őket mindenki, hiszen a legnehezebb időket börtönben vészelték át. A szobaélethez viszonyítva elég jól el voltak látva és volt bizonyos érintkezésük a külvilággal, még újsághoz is hozzájutottak néha. Tehát volt mit mesélniük arról a két évről, amiről mi nem tudtunk semmit. Elmondták, az olimpiai játékok eredményeit: – Első természetesen a nagy Szovjetunió 25 győzelemmel és második az Egyesül Államok 40 győzelemmel – nagy derűtség – harmadik Magyarország 16 győzelemmel – kitörő öröm. Érdekes, hogy még itt is hogy tudunk ennek örülni. Eisenhower az új elnök, végre egy katonaember! ...Budapestről és az ország nagyobb városaiból rengeteg családot kitelepítettek. A rendszer számára megbízhatatlan elemektől akarták a városokat megtisztítani, ami persze illuzórikus, mert ma már mindenki megbízhatatlan a rendszer számára. A fiatal deportáltak kolhozokban dolgoznak nyomorogva, a tehetetlen öregek legnagyobbbrészt elpusztultak. (Hányan izgultunk, hogy mi van hozzátartozóinkkal!) Nagyobb a nyomor, mint amikor kint voltunk; most szüntetik csak meg az időközben bevezetett jegyrendszert. Gyűlöli a kommunistákat mindenki és a munkások már olyan nyíltan szitkozódnak, hogy öröm hallgatni. A budapesti rádiót nem hallgatja senki, legfeljebb a zenét, mert létezik az úgynevezett Szabad Európa Rádiója, mindenki azt hallgatja. Mindenről tudnak, ami itt történik. Megesik például, hogy a rádió figyelmezteti teszem a Viola utca 3. számú ház lakóit, vigyázzanak, mert a házmaster ávós besúgó. Fekete listákat közölnek azokról, akik itthon mindenféle gázságokat elkövetnek. A recski táborral is sokat foglalkoznak. A szökők közül Miklaynak sikerült kijutnia és beszélt a rádióban. Nagy öröm, mert nekünk hivatalosan kihírdették, hogy Miklayt agyonlőt-

ték. Azóta is többször beszéltek rólunk, közölték az itthoni viszonyokat, a nagyobb disznóságokat és a meghaltak listáját. Név szerint beolvasták a fekete listán a szadista gazembereket. Pelach Kornélt, Tamás Dezsőt... téged is Szulok, figyeld meg, tavaszra föl fogunk akasztani!...

Persze, ezek a pompás előadók estére már lent voltak a fogdán. Ott maradtak egész télen, pokróc nélkül a fűtetlen cellában, napi egyszeri étkezéssel. Hanem a tábor fel volt vilanyozva!

Tudják, és számontartják azt, ami itt történik! Nem pusztíthatnak el minket észrevétlenül! Figyelnek minket, törődnek velünk!... És ki tudja: az az ávós fenevad, aki nemrég még ütött-vert-rúgott bennünket és most egyszerre úgy megszelidült: hátha a Szabad Európát hallgatta és onnan kapott egy figyelmeztetést, hogy jó lesz észhez térni?! Egy falusi származású ávósna a Szabad Európa feketelistájára kerülni kész tragédia, mert a falujában rádiót hallgat mindenki és nem fog vele szóbaállni többé senki sem.

*

1953: még egyszer a nekivadulás, még egyszer az ávósteror, a koplalás és verések, a büntetőbrigád és az éjszakai ébresztők és kegyetlenkedések... még egyszer, hogy el ne felejtsük, csináltak néhány olyan hónapot, amilyen az első két év volt. De ez már a vége és a tábor erősebb és egészségesebb, mint akkor volt. Meglátzott, egyre jobban mutatkozott a magatartásunkon, hogy nemcsak szerencsétlen emberek vannak a táborba összehordva, hanem politikai foglyok. És a Sztálin halála utáni bizonytalanságban következtetett terrorhullám nem tartott már sokáig.

Eljött a Nagy Imre-korszak, másfél évig tartó kis fellélegzés az egész országnak, intervallum az első és a második terrorhullám között. Ez az átmeneti idő szabadított minket.

900 embert, aki ellen semmi vádat nem tudtak emelni, „amnesztiával” szabadítottak, 250-et bíróság elé állítottak, hogy legalább utólag valami ürüggyel ráhúzzanak annyi évet, amennyit már letöltött, de lehetőleg többet. 150-ről pedig közölték az érdeklődő hozzátartozókkal, hogy meghaltak.

Kiéhezve, erős ínsorvadással és frissen, nagy reményekkel siettek a szabadulók haza, legtöbben Budapestről kitiltva, megkeresni hozzátartozóikat, otthon vagy szanaszét az országban, a kitelepítésben. Eltűntek nyomtalanul a rabságban eltöltött évek. De közben elveszett a régi élet is. Keresték az asszonyt, aki annyi évig azt sem tudta, hogy élünk-e, ugyan vajon mit csinált; megpróbálták azt, ami eltört, összeragasztani.

...Úgy reméltem én is, hogy megvársz engem Anna! Úgy szerettem volna hozzád hazatérni! Éreztem és énekeltem boldog reménységgel, hogy a tavaszi szél visszahoz majd újra, az égből a kék szemed rámnevet, – a napsugár is mintha rám simulna – a szellő Tőled szálló üzenet: hogy vár az Élet és Te vagy az Élet és majd ha végre véget ér a tél, visszaadja az életet és Tőled az enyhülést hozó nyugati szél... És felkapott tényleg a nyugati szél, de Anna már nem volt sehol.

Még egy fejezet jött: ítélet és börtön, a börtönből bánya, ahol már jobb volt az élet, mert rablókkal, gyilkosokkal voltunk összekeverve mi, „politikai bűnözők” és itt kevésbé voltak durvák velünk. Különben is: ha egy őr gorombán viselkedett, hamar beomlott egy tárna maga alá temette a szén és ugyan ki tehetett róla...

Aztán szabadultam. Csíkosra festett kincstári ruhában, egyhetes szakállal, pár évi munkáért néhány száz forinttal és minden reménnyel. Mentem volna haza...

Anyám meghalt a kitelepítésben. Anna nincs többé. Nem maradt senki.

Lili? Lilivel próbáltuk összeszedni az emlékeinket, a múltat, a gyerekkort, kínzó gyönyörűséggel, de a megváltoztathatatlan zsarnok jelen reménytelen keserűségbe fojtott mindent. Pokol a jelen, mert nincsen út tovább és nem lehet soha visszatérni. Vágyom mégis vissza, hiába, az elveszített ifjúságot, Lilit és a gyerekkort, Annát és a szerelmet; rajtuk kívül nem volt nő és nem volt szerelem. És nincs anyám, akinél gyerek lennék újra. Mi marad nekem?

A bajtársak! Ezer helyett tízmillió, férfiak helyett családok, asszonyok, öregek, gyerekek. A kízás tompább, de ál-

landóbb, a tehetetlenség fájóbb és ebből a fogságból nincs szabadulás.

Köszönöm, Úristen, a hat év rabságot, mert olyan undorító ez a „szabad” élet!

Megpróbáltam harcolni, de semmi sem sikerült magamra hagyottan! Elhagytam az országot, ami börtön volt nekem. Megkerestem azokat, akik talán segítenek, segítenek visszatérni, újra otthon, szabad emberek között élni!

De ki érti meg a kiszolgáltatottság kínját?! Hogy nyelni, hódolni, tapsolni kell a mindennapi szűkös zsíros kenyerekért! Ki érzi a mi megaláztatásunkat? Ki él velünk örök bizonytalanságban, nem tudva, hogy mit csinálnak velünk holnap?! Bizonytalan az állásunk, bizonytalan az otthonunk, a megmaradt csöpp szabadságunk és az életünk. Kinek fáj úgy, mint nekünk, ha kommunistát nevelnek a nyomorúságban felnövő, mesterségesen elbutított gyerekeinkből, akik nem is tudják már, hogy mi a szabad élet?!

Bécsi kislány, Te, aki szereted az életet, megérted, hogy mi húz engem a pokolba vissza?

Eléd táltam a sorsomat, és vele együtt a vasfüggöny mögött szenvedő embermilliók segélykiáltását.

Vajon meg fogja-e hallani valaki?...

*

Néhány napja érkeztem csak, át az aknazáron, a dróton, a határon. Szerencsém volt, itt vagyok, megismertelek Tőged... Talán még minden rendbejöhethetne, hogyha önmagammal el tudnám intézni, de kísért a múlt és soká viaskodtam, míg eldőlt a sorsom:

Éjjel megint bíróság előtt álltam. De ez komoly bíróság volt, nem népbíróság, hanem Lelkiismereti Törvényszék.

A tanácselnök hasonlított rám, csak fiatalabb volt, erősebb és tisztább, nagyobb és hatalmasabb, Félő tisztelettel, büntudatos szégyenkezéssel álltam előtte és éreztem, hogy az ítéletét el fogom fogadni. Megérdemlem azt a sorsot, amire ez az ember fog ítélni. Ember, vagy szellem: nem is tudom.

Az ügyész a Szent Inkvizíció képviselője volt, szerzetesi ruhában, fekete csuklyáján a nyakából függő nagy fehér ke-

reszttel. Sovány arca, hajlott orra, mélytűző szeme volt. Megremegtem a tekintetétől.

A védő kellemesen barátságos benyomást tett, az arca kövérkés, kedélyes, szellemes, ruhája remekbeszabott galambszürke, mosolya megértő, mindent megbocsátó. De egy kicsit szégyenkeztem, mikor cinkosan rámnézett.

Furcsa, hogy az elnök is, az ügyész is, a védő is úgy hasonlítottak rám!...

És ott álltak a tanúk. A vád tanúi hosszú sorban. Elöl Pali, kezében a vasrúddal, amellyel a rendőrt leütöttem. Imre, akit elfogtak, amikor röpcédulákat osztottunk széjjel. András, akivel az üldözött papot rejtegettük. Árpád, akivel egy törvényes gyilkosságért törvénytelenül bosszút álltunk. Rudi, akit kémkedésért tartóztattak le. És ott álltak a recski bajtársak, Pista, a szelid mosolyával és mind a többiek, akik a kínzásokba belehaltak.

A védelemnek egy tanúja volt: Franciska, maga volt ott egyedül, emlékszik?

Kezdődött a tárgyalás és én lassan megsemmisültem. Jöttek a vád tanúi, a bajtársak, megvetően néztek rám és vallo-mást tettek:

– Cserbenhagyt minket!

Jöttek a halott bajtársak és ők nem szóltak egy szót sem, csak néztek szomorúan és szemrehányóan. Pista megint csak mosolygott, mosolygott rám elnézően, megbocsátóan, mint a brigádvezetőkre és az ávósokra mosolygott! Úgy bocsátott meg nekem is, mint azoknak a bitangoknak!...

És végül megjelent Lili két apró gyereke. Nem szóltak hozzám, nem is láttak engem, valahova máshova néztek. A kislány sírt, és a nagyobbik, a kisfiú félve kérdezte:

– Anya, megint csak kenyér lesz vacsorára?...

És ott feküdt újra Ilonka a ravatalon, kisimult szép arcát újra eltorzította az iszonyat és nem hallottam a szavait, de éreztem:

– Hát te is elhagysz engem?! Nem fizet meg értem és a múltért a jövőnek soha senki?! –

És akkor maga, Franciska, kiáltott:

– Nem! Ne kínozzák!... Joga van élni!... Szeretem! Engedjék!

És süket csendbe hullott bele a kétségbeesett kiáltás.

Aztán elhangzott a vádbeszéd hosszasan, fájoan, földresújtón. Egyetlenegy vád volt, a legsúlyosabb vád: – Árulás!

Aztán felszólalt a védő, tehetetlenül kifordított tenyerekkel:

– Élni akar, hagyják élni, fiatal még!...

És erre a beszédre még én is csak undort éreztem.

Eltűntek a tanúk, eltűnt Maga is és kivezettek engem. A bíróság ítéletet hozott.

Behívtak és odatámolyogtam a bírói emelvény elé. Lenézett rám az elnök:

– A Lelkiismeret nevében!

...Kimondta a szörnyű ítéletet.

Lehajtottam a fejemet és belenyugodtam. Nem szabadulhatok, csak amikor mindenért megfizettem.

Megyek ki. Franciska vár. Látja rajtam, hogy elítéltek. Mélyebb fájdalom van a szemében, mint amilyenre én még képes lennék.

– Mire ítélték?... 2 évre?... 5 évre?... 10 évre? Börtönre?... Fegyházra?...

– Életfogytiglanra... Magyarországra....

*

Isten veled, édes. Holnap éjszaka már megint az alvilágban leszek.

JANUS-ARC

Versek a büntetőtáborból

Ezt a „Janus-arc” sorozatot emlékezetből írta le bátyám Recskről való szabadulása után. Recsken nem volt szabad sem írni, sem olvasni.

(Mikor a recski foglyok szabadultak, Elemér még a Markó utcába került és 3 havi ottani fogság, tárgyalás után szabadult csak végleg. Ez alatt a 3 hónap alatt sem tudtunk róla, még akkor sem tudtuk, hazajön-e valaha?!)

A „Janus-arc” verseit számozta, csak néhány versnek adott utólag címet.

Ide tartozik az 54. vers: „Miatyánk a börtönben” címmel és a 74. vers: „Máriának” címmel.

Több versnél csak a cím szerepel. Hazatérte után három napon keresztül írta le emlékezetből verseit, melyekre nem teljesen emlékezett, nem írta le akkor, nem akart vele időt veszíteni, azt mondta: „Meg kell szabaduljak ezektől a versektől, a többit később írom le.”

Később már nem volt rá ideje...

(Gurovits Józsefné
sz. Földváry-Boér Mária)

Aki lekerül az alvilágba, vágyakozva néz vissza az életre, a változatosságra, élményekre, gyönyörökre és vágyakozva néz fel valami életfeletti felé, a csend és nyugalom tiszta örökkévalóságára. Az alvilágból vágyik az életre és vágyik a halálra.

Nagy megrázkódásokkal és viharokkal lekerülhet mindenki a társadalom és a lélek alvilágába. És mindenkinek meg kell tennie azt az utat, amely az életből a halál felé vezet. És az átmenetben kétfelé tekint az ember vágyakozva, és úgy érzi, hogy a fájdalomban meg kell szakadnia.

1.

Rózsaszínű...

2.

A fájdalom együtt jár a szépséggel,
Mint szeretettel a szomorúság.
Vágyik a lélek kízó ürességgel:
Isten után sóvárog a világ.

3.

Szép lesz...

4.

Siessünk élni: Most még süt a nap.
Siessünk élni, végső pillanat:
Még miránk szórja drága sugarát,
Aztán leszáll, sötét lesz, nincs tovább,
Jó éjszakát.

Ábrándozzunk. Hogy elmúlik az élet
A szépség szebbé, sejtelmesebbé lett.
Kis boldogság és borzongás és bánat
Ad írt az alkonyat hangulatának.

Emlékezzünk. Most, hogy bíbor az ég
Emlékezzünk a kék színekre még,
Mert szürke lesz, bíbor, kék, aransárga
És átmegy a fekete éjszakába.

Mindegy most már. Hiszen minden sötét
És más világ az a csillagos ég.
Eltűntek a nappali színek, vágynak.
Távolibb álma van az éjszakának.

5.

Embertelenség az emberfölöttire vágni
Magasabb érték az ember, mint egyéb akármi.
Nem Istenért, vagy eszméért adatott az élet,
A cél: boldogabbá lenni az emberiségnek.

Szürkíti az életet az örök élet vágya,
Arany fényt hint az életre a mulandósága.
Szép csak örök változással ez a pernyi élet
Változás az elmúlással adja a szépséget.

6.

Szeretem a tovatűnő percnak
Soha visszatérő örömét,
Szeretem minden megszületettnek
Halálra ítélt kis életét.

Szeretem, mert elmúlik az élet.
Minden múlik, jön mindég a más.
Meg sem álmodom az öröklétet,
Mert nem szépíti az elmúlás.

7.

Simogat és éget a vágy napsugara. Szomjazom.
A szenvedés üdítő friss forrásvizéből iszom
és megfürdöm az alázat csendes, tiszta tavában;
Égethet a vágy napfénye, mely megölne magában.

8.

Fáradt volt és önként ment a kínhalálba,
mert kevés volt, szürke volt neki az élet
és nem érzett már elég erőt magában.
Utálta a fáradságot, gyengeséget.
Gyenge teste kínok között porráégett.
Hamvába halt lassan a lobogó máglya
És a Phoenix poraiból újra éledt.
Gyengeségét levetkőzte a halálba.
Megölték a mulandót a szenvedések.
Új testet ölt, új életet él a lélek.

9.

Szenvedésben megedzett,
megtisztított szeretet
ragyogja át égi fénnnyel
fényre szomjas lelkemet.

10.

Nem mehetek...

11.

Álmatlan szárazság volt régen
Most végre alszik a világ:
Szemét lehunyta, fönt az égen
Fényét felhők fátyolozzák.

És hull az eső. Drága álom,
Üdítő alvás: Friss szagok.
Ha a napfény talán az élet
Ezek álom-hangulatok.

Illatok boldog álmodása.
Friss levegő, gyors gondolat.
Lesz zöldellés, új fakadás, ha
Az álom-felhő felszakad.

12.

Lassan minden...

13.

Kirohan a lelkem éhesen az éjbe
Szívfacsaró jajjal ordít fel a holdra.
Korbácsolva űzte nem-elégedése,
Soha-nem nyugvása örületbe hajtja.

Nem kell az érzékek lapos boldogsága,
Nem kellett, a lélek nagy dolgokra vágyott.
Inkább elcserélte sok nagy szenvedésre
A túl kicsi és túl kevés boldogságot.

Nem él már csak éjjel. Elrejtőzik nappal.
Égeti az élet. Még a hold is bántja.
Síró szenvedéssel és mély alázattal
A teljes csendet és sötétséget várja.

Kirohan a lelkem éhesen az éjbe
Nincs már ami fénnnyel, örömmel táplálja.
Rejtse szenvedését az ég sötétsége,
Üdvöztse majd a hajnal hasadása.

14.

Végtelenül...

15.

Gyönyörök közt fakad a forrása,
Szenvedésben születik az élet.
Az érzések változással pusztításba sodró árja
Az egyik út a halálba
Másik út a másik véglet:
Az érzékek tapadása, tisztulása, pusztulása.

16.

Ha nem kell semmi, mi marad?
Ha nem kell, nem is kérdezem,
hanem átadom magamat.
De kinek? Nem is ismerem
az Istent.
Isten megragad
Ha eléállok üresen.
Hát nem kell semmi, semmi sem.

17.

Enni...

18.

Van-e nagyobb boldogság, mint együtt lenni
Együtt lenni és egymás mellett pihenni,
Új boldogság otthon, együtt minden este
Örök boldogság egymás mellé temetve.

19.

...Megalázó dolog éhezőnek lenni.
Szomorúvá tesz a vágy.
De nem lehet boldog vágytalanul senki
Míg a tűzön nem megy át...

20.

Eltorzult arc a szenvedőé.
Vagy sírásra görbülő szájjal,
vagy hasító, vad fájdalomtól
görcsös, vonagló rángatással,
vagy pityergő és tehetetlen
elkeseredett bambasággal.
A fogamat csikorgatva
küzködve és kétkedve kérdem:
a hősök és mártírok arca
nem torzul el a szenvedésben?

Eltorzult arc a szenvedőé
De meg kell ezt az arcot nézni!
és az unottnak, a léhának
el kell a torzságát mesélni.

A szenvedés megtanít élni.
A fölösleges elég benne.
Ez a tisztuló öröm ára,
ez nevelés a szeretetre,
a nyugodt, boldog szabadságra
– és lehullásra a halálba.

21.

Tavasszal...

22.

Új élménynek, új szépségnek ára a volt elmúlása.
Ködbevész a múlt, ha felkődlik a jövő láthatára.
Minden gyönyörért valami szenvedéssel kell fizetni
Pihenésnek fáradtságban,
nyugalomnak háborgásban kell szenvedve megszületni.
Az életnek a halál, a halálnak az élet az ára
Jól venni és jól fizetni: ez az élet boldogsága.

23.

?

24.

Ízletlenné lett már az élet, unottá minden változása.
Bosszantóan értelmetlenné lett a gondolat ugrándoazása.
Kívánom már a csendességet! Fáradtan várom és hiába.
Elsodorták az események.
A változások sodródásában úszni kell, nem lehet pihenni.
Meredek parton, hullámozásban nem mászhatik fel
[soha senki.
Úszunk az élet folyamában, ha nem akarunk elsüllyedni
mélyremerülni a halálban.

Úszunk már évmilliók óta.

És egyre messzebb hajt az élet könyörtelen zsarnok
[folyója.

A nyugalomba mikor ér el?

A tengernek már nincs sodrása és messze nézhet
[rajta széjjel.

Aki vágyik a távolságra.

S hátha fölszállhatni föléje, életmegváltó változásra

Fölszállni, nem le a halálba...

25.

Alkony van.

Csend van.

A vágytalanság tisztul légkörében
sejtelmek ébrednek halkán, csendesen,
pókháló-finoman.

Elmúlt a láza a nap ritmusának,
elmosódtak gondolatok és tárgyak,
egymásba hullva, mintha meghalnának
a mindent elsimító alkonyatban.

De a nyugalmon átérzik az élet:

Álomszerű, halvány sejtesek járnak

a tiszta, pontos gondolat helyett

bizonytalan, kétséges messzeségek.

Egy karosszékre süppedne az ember

és kényelmében megdöbbenve érzi,

Az alkony tele van veszedelmekkel

az éjjel a szellemeket idézi.

Meg kell húzódní. Nem látok, ne lásson

engem se senki. Mint valaha régen

bújtam erdőben, bokorban, barlangban;

úgy most a süppedékeny karosszékre.

Átérzik azonossága a csendnek.

Sokezeréves titkok remegtetnek

és újra megragad a tűz varázsa,

hogya rágyújtok egy cigarettára.

Csoda a tűz! Szent csoda, mint az élet.

Az Isten adta valamikor régen
viharban sújtva villámját az égből
mennydörgő morajlás kíséretében.
Én gyújtom meg, ha akarom, azóta,
enyém a tűz, védelmezőm, cselédem,
parancsolok már a tűz szellemének.
De azért félve, csodálattal nézem,
Az éjszakában megnyugtat a fénye,
védelmező a veszedelmek ellen,
nem tör be semmi a tűz bűvkörébe,
pihenhetek mellette és melegszen.
S most, hogy elmúltak a régi veszélyek,
mert lélegzés és étkezés az élet
rágyújtok este egy cigarettára
merengve várok a tűz parancsára
és lassan szívok a füstjéből mélyet.
Enyém a tűz. A tűzön az unalmam
győzelem az életen és nyugalmam.
A cigaretta paraszára nézek,
az emlékekben megszépül az élet.
Most óra ütött valahol néhányat
hírért adta az idő múlásának.
Jaj, a cigarettám is végigégett...
és új titkokat suttog már az este, –
felidéződnek az ősi veszélyek
S bizonytalanul, halkán, megremegve
egyedül indulok a sötétségnek...

26.

Sivatagban visz az utam.
Sehol semmi, üres ez a végtelen.
Feljön a hold, bizonytalan
fénye vezet. Céltalan az életem.
Menni kell csak, menni mégis
hátha egyszer véget ér a sivatag,
vagy hátha az üres élet
ürességtől ürességnek megszakad.

Álmomban
 Az anyám ágya szélén ültem,
 ő beteg volt és fáradt.
 A kezét fogtam. Elmerülten
 csak néztem az anyámat.
 Az arcán elsímult a bánat.

Kint hűvös őszi szellők fújtak,
 hulltak az esőcseppek
 és borongósan elmúlásos
 íze lett az életnek,
 mert vége volt a nyárnak.

De mintha kiderülne mégis
 a hideg őszi este
 egy kissé fájt és nagyon szép volt
 a színes naplemente.
 A beteg rámmosolygott.

Nemzeti Széchenyi Könyvtár

Az ablakon kinéztem. Láttam:
 a haláltól fázott az élet,
 bár fürdött még a napsugárban.
 Én az anyám szeretetének
 fényében születtem és élek.
 Csak ő lehetne boldog!

Kint hideg őszi szelek fújtak
 mi együtt megremegtünk
 és egy vággyal a napsugárra
 egymásra tekintettünk.
 De távoli, szép álom!

Reászorulón, kegyelettel
egy feszületre néztem
és az anyámnak szeretettel
új tavaszcól meséltem,
hol újra megtalálom őt és
újra virít az élet
s felhő fényét nem fátyolozza
Isten szeretetének.

28.

Száz év múlva mindegy lesz már, hogy boldog vagyok-e?
De miért is számítgatok száz esztendő előre?
Száz év múlva én sem vagyok, ezért semmi az nekem.
Ma vagyok, tehát a mát, a pillanatot szeretem.
De:
Ezer év nem csak Istennek, nekem is egy pillanat
Ezer évet élhetek meg csak egy pillanat alatt.
A kicsi és múló mögött rejtőzik a végtelen
Egy világos percben tágul örökké az életem.

29.

Ezüstös ősz...

Országos Széchényi Könyvtár

30.

Az égen mintha...

31.

Emlékszem milyen...

32.

Kigyullad ezer áldozati máglya.
Ez lesz majd az isteni lakoma!
Ezer ember készül fel a máglyára
Önmagát adni kínokban oda.

Százezer más a máglyát körülállja.
Lázadva néz-e a tüzekre fel?
Érte van az áldozat szertartása
Őerte hal meg az a más ezer.

A szenvedés a gyönyörnek az ára.
Szenvedni kell, mert gyönyörködni kell.

A szenvedések fűtik a kazánt, hogy
Roboghassunk új örömök felé.
Nagyobb az ára, hogyha szebb az élet,
Csak legyen, aki az emberiségnek
Megfizeti az útját fölfelé.

33.

Mit a sz...

34.

Kárpázatos szép színekkel hasadott fel bennem ma a [hajnal.
Szín pompával övezette felhőiben fürödhettem a [napsugárnak.
Csendes, békés boldogság volt felettem a lelkem tiszta [kékje.
Friss jókedvvel lüktetett a természetben az élet a szívem [ütemére.

35.

Köd feküdt rám és nem látok önmagamba sehol semmit [semerre.
Vágyom a napra, a fényre, Istenre, a felhőtlen végtelenre.
Fénye tegye szélesebbé, melegebbé a nyirkos hideg [életet.
Melegítse meg remegve dideregve fázó szürke lelkemet...

36.

Zordon...

37.

Egy pillanat és az övék az élet teljessége
Egy pillanat a csúcson ragyogó fényben állnak.
Pillanat és lehullanak az örvényes mélységbe,
Szétfoszlanak a sötét seholjába a halálnak
A megsemmisülésnek.

Egy pillanatig káprázatos szép a pogány élet.
Az elmúlás a titka és az ára a szépségnek.

Ha véletlenül létrejött az ember és az élet
végre sok-sok ezer évi küzdelem után
A szenvedés inkább jelent már gyönyörűséget:
Önmagáért a gyönyörért mer élni a pogány,
És nyugodt derűvel fogadja, hogyha jön, a véget
A vágyával a nyugalom oldása után.

38.

Mi kezd fájni az embernek, mikor szép az élete?
Mért lesz szomorú az ember, mihelyt megvan mindene?

Gyönyörű az élet néha. Mért fáj hát a boldogság?
Mért a szépség okozza az ember tisztább fájdalmát?

Mikor mindenünk megvolna, megvallhatjuk Istennek;
„Nyugtalan a lelkünk, amíg meg nem nyugszik
[Tebenned.]”

39.

Jobban kell a szeretet a csikorgó hidegben.
Jobban fázik az ember, ha nincs, akit szeressen.
A didergő testtel együtt didereg a lélek,
Ha híján van a tűz s a szeretet melegének.

Éhes vagyok és hideg van. De jó lenne enni.
Paplan alá bújni, kandallónál melegedni,
Jóltápláltan nekifeszülni a hideg télnek,
meleg otthonban megbújni, ha dermeszt az élet,

Kandalló tűzénél tavaszi napfényre vágni –
Egymást szeretve Istent szeretni és imádni...

40.

Nagyon sz...

41.

Nem fogok már stoikusan megvető arcokat vágva
Lenézni az élet ezerféle ösztönére gyáva
félelemmel, mivel egyszer úgylis elmúlik az élet,
Hanem örömmel fogadok minden jót és minden szépet –
Nem törhet meg életkedvet az élet mulandósága.

Múló örömek átadják helyüket új csodáknak.
Kopasz fák a rügyezőknek, zöld lombok a hervadásnak.
S ha a halállal kihullott a lelkemből a természet,
Az Isten megmarad benne, több maradt meg, mint az élet.

42.

S –

43.

Sz n

44.

Szenvedéssel kezdődött az életem
Azért lett az élet csupa küzdelem.
A szenvedés vívta ki az örömet
Az örömet és a gyönyört betetőzi, szélesíti teljessé a [szeretet,
hogyan szenvedésben szülhessünk új életet.

45.

Űz a szenvedés és hajt a félelem
Vonz a gyönyörűség, hív a szeretet.
A szeretet megöli a félelmet és szenvedésben
megtisztítva felragadja az isteni örömek felé a lelkemet.

46.

Végezek...

47.

Görög harmónia

48.

Nem tudom, hogy létezik-e.
Teljesen rászorulok.
Léte titok és nemléte
esetén semmi vagyok.
Nem tudom, szeret-e engem?
Én őt nagyon szeretem.
Nem tudom, hogy hív és vár, de
sóvárogva kerestem.
Mintha tőle kaptam volna
valahogy az életet,
vágynom neki adni érte
teljesen a lelkemet
Mintha tőle jöttem volna
lelkem vágódik haza
és nem tudja: szülője-ő
lelkemnek, vagy otthona?

49.

Friss hajnalban, nyugodt csendben
lelkem új életre ébred,
hálátelten, szeretetben
siet köszönteni Tëged,
Istenem, fogadj el engem!
(Boldog vagyok, szép az élet.)
Adj a napi küzdelemhez
elég erőt, vidámságot,
kérek hozzá szemlélődést,
csendességet, imádságot.
Szereteted sugározzon
lelkemre és a világra

Egymást szeretni és Téged
legyen a ma boldogsága.

50.

Üres hideg, éjszakában
szennyel takaródzom.
A dermesztő hideg ellen
didergő testem és lelkem
szennytakaró alatt óvom:
romlatlanná meg ne fagyjon,
takarom nem hideg hóval,
de melegebb takaróval:
vággyal, szennyel, az étellel.
Nagy kegyetlen tél van bennem
és én mégis élni vágyom,
mikor pedig nem fakadnak
sehol rügyek és virágok.
Remegnek a fagyhaláltól,
rémít a tél éjszakája,
nem akarok leszállni a
dermedt, sivár alvilágba.
Szép a fehér világ, mégis
nem az én kedves világom.
Romolhatatlanná lenni
megfagyás árán nem vágyom.
Félig megölt már a fagy, és félig éltetnek a vágyak
testem áldozata félig
fágnak, félig rothadásnak.
Lélekben is, úgy mint testben
megfagyva és megrohadva
hideg téli éjben vágyom
a meleg tavaszi napra.

51.

Mikor betegen feküdtem az ágyban,
mely apám ágya volt valaha régen
s a betegségtől álmatlan, fáradtan,

virrasztva a plafonra hosszan néztem,
hová halvány fénycsíkot szűrt az ablak
ha ott kint halkan autók elhaladtak
félálomban furcsán gondoltam Pestre
az otthonra, a világra, Istenre,
apámra és a halálra, remegve
húztam a puha paplant a fülemre
és elfogott valami furcsa bánat:
egyedül voltam, hívtam az anyámat;
ő jött szegény, leült az ágy szélére
kezét talán a homlokomra téve
megkérdezte: mi bajom van, mit érzek?
én nem vallottam be neki, hogy félek,
csak arra kértem, hogy maradjon nálam,
míg szeretetének az oltalmában
lassan mégiscsak elnyomott az álom:
most újra, éppúgy az anyámra vágyom.

Mint gyermeknek, bizonytalan az élet
és beteg vagyok, álmatlan és fáradt
és menekülő, kapaszkodó vággyal
keresem, jaj, régóta az anyámat.
A szeretete ad erőt, nyugalmat.
Szép lesz a halál felé vivő álom.
– De hátha, ha a lelkem csendben alhat
Reggelre csoda lesz: a gyógyulásom?...

52.

Merj pogányul élni, tudj pogányul halni!
Az életből minden szépet kicsikarni
Elmenéskor tudni, hogy mindennek vége:
Bátran belenézni a semmisülésbe.

53.

Bár jönne egy fuvallatnyi halálfélelem
Hogy az élet szebb legyen és boldogabb legyen!
Jöjjön már a hosszú napra bíbor alkonyat.
Vággal égjen még az élet, s menjen le a nap.

Hűvös szellő borzongassa fáradt testemet,
Fázó lelkem megsirassa a mulandóságban szépült színes
[életet.

Körülöttem tenger legyen, végtelen magány
Mikor majd az alkony sötétsége hull le rám.
Égessen a fájdalom, hogy egyedül vagyok
Megborzadva, félve érezzem, hogy meghalok.
A halál mellett szeressem meg az életet
Hátha megvált az életnek
A haláltól, félelemtől és magánytól valahogy a szeretet.

54-es vers: „Miatyánk a börtönben”

54.

Most mindég legelőször kérem,
hogy adjál nekem kenyeret.
Csak azután volna véleményem:
Szenteltessék meg a neved.

Mohón és türelmetlen szóltam:
Könnyíts rajtam, segíts nekem!
Soha őszintén nem gondoltam:
A Te akaratod legyen.

Éhes gyomor és éhes lélek
kínlódva szól, hogy adj *nekem*;
Szebb szenvedést és békét kérek:
Engem fogadj el, Istenem.

55.

Túl kevés a kenyér, több kenyér kell nekem.
Ízetlen a kenyér, majd kalácsot eszem.
Ízetlen a kalács, inkább ingyenkedem.
Az ingyencség sem elég, a mámort kergetem;
De hazudik a mámor, az sem elég nekem.
Alázattal kérem ismét a kenyeret
S az éltető kenyérrel valami egyebet
Az érzékek felett.

56.

Nekem az élet nem elég.
Csak a halál vezet feléd.
Te több vagy, mint az élet.
Pusztulásra ítéled azt,
aki vágyakozik reád
és nagyon szeret Téged.
Hosszú, nehéz úton vezet
az Érted égő szeretet,
lángoló szenvedésen át
és bizonytalanságon:
meghalni úgy, hogy adja át
a szétfoslással önmagát
s ne tudja még: van-e tovább
valami a halálon.
Idétlen minden, ami szép
és ízetlen az élet.
Nem kell ezer ajándék:
megkívánlak Téged.
Bár sajnálom magamat még
s a pusztulástól félek
borzadással tölt el a vég
és több életet kérek:
a szeretet ítéletét megértem
s életsírató alkonyi órára
úgy megyek a halálba, mint az ágyba
bár nem tudom, hogy lesz-e ébredésem.

57.

Fiam: szólt...

58.

Megköszönöm, Isten a legszebb csodákat:
Az életemet és az édesanyámat.
Hogy életemet a szeretetben adtad,

mikor szenvedését értem elfogadtad.
Hogy a szeretet, a Te alkotó kezéd
A szenvedésen át adta az életet.

Engedd, hogy anyámhoz újra visszatérjek
Fájó vággyal Vele imádjalak Téged.
Az Ő szenvedése, az én szenvedésem
porából a Te szereteted kezében
új anyag gyúródjon, új lélek szülessen,
mely Téged örökre, boldogan szeressen.

59.

A munka és a pihenő.
a napsütés és az eső,
az álom és az ébredés,
a gyönyör és a szenvedés,
az erő és az ifjúság,
az otthon és a nagyvilág,
a szépség és a szeretet,
a szülők és a gyerekek,
a testvér és a feleség:
mi kell még, ha ez sem elég!

60.

(kisámfáztam...)

61.

Szárnya vagy a végtelenbe szálló tiszta vágynak
Fényt Te adsz a messze-messze tekintő szempárnak.
Ragyogjon az élet
Tökéletessége
Messze néző, tiszta fénylő szemek tükörébe...

Szeretetben sugárzik szét lelkedből az élet
Szeretetben tükröződik vissza a szépséged.
Tőled kap fényt, hogy ragyogjon a világon minden.
Boldogság szeretni Téged, életadó Isten.

62.

Volt egy kicsi...

63.

Vergődve, félelemmel
°levegőért kiáltott,
míg nyögve és hörögve
az életért csatázott.

M. I. halálára.

Kínlódott és nagyon félt.
Meghalt és már nem látja,
Hogy milyen szép az ősszel
A természet halála.

64.

Így, mikor az őszi naptól áldott lesz az élet
Szomorúan elnézem a halványuló fákat,
Felszállva a nevető szép végtelen kék égnek,
Vágyaim a messzeségben mindég rádtalálnak.

Illatos avar a berkek ravatali ágya.
Csendes békességgel hal el ősszel a természet.
Megnyugodva tekintek a közeli halálra
De még látni és szeretni szeretnék Téged.

...

65.

Fehér halotti lepellel takarózik a természet,
Hull a hó és alvilági álmát álmodja az élet.
Meleg nyári napsugártól, zöldelléstől, virágzástól
én is messze távol estem.
Az első hó fehér fátyla hullott rá a halott tájra.
Hideg, fehér halott lettem.
Forró vággyal élt a nyár és halálsejtés jött az ősszel
Eljött a tél, a halál a hideg fehér szemfedővel.

Hideg széllel földrehulltak, falevéllal elpusztultak
a nyári remények, vágyak.
Kínzottja az üres lélek kemény fagynak, hideg szélnek,
talán teljes fagyhalálnak.

66.

Vajon mért kell...

67.

Sem emléikkel...

68.

Toll...

69.

Pirosban, fehérben:
Mossál meg a vérben,
Mossál meg a hóban.
Vágyban, lángolóban
Máglyatüzön égjek
S a vágytalanságban
hófehér halálban
Isten fürdessél meg.

70.

Mi kell neked az élettől?

71.

A tavaszi szél visszahoz majd újra
Az égből a kék szemed rámnevet,
A napsugár is mintha rám simulna
A szellő Tőled szálló üzenet

Hogy vár az élet, és Te vagy az élet
és majd, ha végre véget ér a tél,
visszaadja az életet és Téged
az enyhülést hozó nyugati szél...

72.

...Felrepültem szabadon, de lezuhantam,
mivel olyan boldog voltam a magasban.
A gyönyör a léleknek megtestedése:
visszahúzza alacsonyabb szenvedésre.

73.

Pince mélyén kincset őriz
együtt van vele elásva,
rohad, mint a kincsesláda.
Őriznie kell a kincset
nyirkos hideg börtönében
örök üres sötétségben
lenn a mélyben,
vágyódva a napsugárra.

Lenn az élet kincse mélyén
az alvilág rejtekében;
aki vágyik a fényére:
sötétségbe megy le érte.
Küzdvé, szédelegve, félve
indult és zuhant le mélyre,
elnyelte az alvilág.
Elvesztve szeme világát,
összetörve kezét-lábát
a kincsére rátalált.

Napsugaras koldus élet
alvilági kincsre vágyik:
ki a kincset megtalálta
nem jut fel a napvilágra.

Ott az élet koronája
messze túl az életen:
aki győz és megtalálja
nem jön vissza sohasem.

74.

Sötét középkor, titkos tudományok,
kínzókamrák, csodák és mágia...
Hátha magam is halottat idézek –
És Te idézel engem Mária,
hogy még a túlvilágról visszajárok,
hol másik testvéremet keresem,
mert úgy köt a szeretet tihozzátok,
mint őhozzá köt, túl az életen.

...Így ment a mágus, kemény lemondások
árán a Csend titkos útján tovább
nagy kalandra: látni egy más világot,
ha kihullt a lelkéből ez a világ:
s mentek a szentek, mindent elfeledve,
ami őket az élethez köti,
mentek a Semmin át is mentek egyre,
míg elérték azt, ami isteni.

Szűk kicsi cella, hosszas koplalások,
üres falak, elcsendesedett élet...
de betölti a kiürült világot,
hogy szeretem Őt és szeretlek Tőged.
A mágus útján megyek Ő feléje
s a szentek útján is lassan megyek,
de visszavonz az életbe idézve
a te rámsimuló szereteted.
Mély rabságomból feljebb emelkedve
egyik karommal átkarollak Tőged
s az Életen túl Őt is átölelve,

---

* Elemért a fogdán megint nagyon megverték (különösen szerették verni, mert dühítette az Ávo-sokat, hogy nem „törik be”), ez alkalommal szívverése kihagyott, azt hitte meg fog halni. Ebben az élet-halál közötti állapotban úgy érezte, hívja mindkét testvére: a halott és az élő. Győzött az én szeretetem.

együtt vagyunk mind a hárman testvérek
és leborulunk az Isten előtt:
az Élet és a Halál szerelmének
feloldódásában imádjuk Őt.

75.

Két istene van az antik világnak,
igaz isten, túl mithoszon, mesén:
az egyik az istene a Halálnak;
az alkonyat Ő hellas kék egén,
Karcsú, sudár ifjú, sötét szemekkel,
titkos vágyakban hódolnak neki,
és szabadságát a vágytalanságnak
nem ismerik, csak az ő hívei.
Van, aki éjjel éberén imádja,
más nyugalomban álmodik vele;
ez a titkok rejtelmes éjszakája,
az a teljes Csend mélyebb éjjele.

A megterhelt sorsától menekedve
itt üríti a mámor poharát
és aki már boldogabb nem lehetne
az Ő világába menti magát.
Szép isten volt. És mindenki szerette.
Csendben mindenre feloldást adott,
a szenvedésre és az örömökre
békés, szelíd mosolya ragyogott.
Rámosolygott az életre
a Halál istene.

...A másik istennő, gyönyörű szőke,
mélyen kék, ragyogó szép a szeme,
Ő az Életszeretet istennője,
a nap sugara a tekintete,
a lány szellő az Ő simogatása,
a hajnalban Ő mosolyog le rád,
illatát adja a mezők virága

s a fák lombjai súgják sóhaját.
Érte szenved az asszony, küzd a férfi
és vele játszadozik a gyerek
s bár a Haláltól összebújnak félni
a szerelmesek Vele győztesek...

Két istene van az antik világnak,
a boldogság két örök istene.
Nézd, gyengéd mosolya van a Halálnak
s az Életnek vágyó tekintete
amint mélyen egymás szemébe néznek
ők ketten az örök szerelmesek...
Az Élet és a Halál szerelmének
gyermekei a boldog emberek.

76.

Fiatalon az életbe kidobva
remegve, mohón vett lélegzetet
hogy egy apró dombra fölkapaszkodva
a tetejéről körülnézhetett.

– Mindent, vagy semmit! – mondta nagy merészen.
Az élet teljessége kell neki.
Szilaj vágyát aprópénzzel az élet
be nem csapja és ki nem fizeti.

Minden kell, amit az ember elérhet,
minden tudás és minden hatalom,
minden gyönyör és mind a szenvedések,
mind a küzdelem és a nyugalom.

Lelkében kavarogtak ezer évek,
a sors, az emberek története,
a milliók az ő lelkében éltek
és a jövő az ő képzelete.

– Mindent, vagy semmit! – semmi lett belőle.
A sors kis kőzárkába zárta be
és úgy szálltak el az évek fölötté,
hogy semmi nem történhetett vele.

Semmi... de mégis: mindent elgondolhat:
feltámad neki az egész világ,
gondolatában mélyebbre hatolhat,
mint tudományos akadémiák.

A lét minden kérdéséről vitázott,
felidézve a régi bölcsesket
s próbálta megragadni a világot,
ahogy a képzelettel meglehet.

Így elcsavargott mindenféle tájra.
A Szaharában süttött rá a nap.
Az őserdőt, a tengereket járta,
megpihent pálmaligetek alatt,
áthajózta az óceánokat
és megfürdött a tenger kék vizében,
lelkét őrizték üde fenyvesek;
elmerengett az örök hóvidéken...
Szerették mindenütt az emberek.

Előbb egy karcsú lány volt útitársa,
kísérte a búzamezőkön át;
haja szőke, mint a búza kalásza,
szeme kék volt, mint a búzavirág.

Majd egy gesztenyebarna lány vezette
erdős, dombos és hegyes részeken,
s lent délen egy kis fekete szerette
a napos tengerpartvidékeken.

Sokezeréves titkokat sugárzott
reá az indiai lány szeme
a hajába tűzött cseresznyevirágot
távolkeleti szép szerelmese...

– Aztán tömeget mozgatott szavával.
Kielte a hatalmi ösztönét
Épített és rombolt a hatalmával:
Önmagát építette és szórta szét.

Felnéztek rá tisztelettel, csodálva
és leköpdösték és verést kapott
mert hivatott volt az uralkodásra
megcsodálták és megaláztatott.

Mindent átélt, amit az ember megélhet.
Most semmije sincs s megvan mindene.
Szeme előtt fátyolát a szépségnek
élgette a szenvedés tüze.

– Mindent, vagy semmit! – Nincs már semmi vágya,
nem rohan az élet után vakon
és nem markol már bele a világba,
teljes benne a csend, a nyugalom.

Kis cellájában minden változatlan
miközben odakint zajlik az élet;
az évek múlnak, most megint tavasz van:
újult remények és új események.

A gondolatok is frissebben járnak,
a lélek a tavasztól megreteg.
Hevesek, türelmetlenek a vágyak
és bódultabbak a szerelmesek.

Ilyenkor százszor jobban kell az élet
és százszor jobban feszül az erő,
amikor a természet újra éled,
enyhe és illatos a levegő.

Újból ereje van a napsugárnak
az életet megfürdeti a fényben
ahogy a természetén végigárad,
úgy tükröződik az ember szívében.

Ő egykor akarta az Igazságot
és a Szépséget szomjasan kívánta;
– talán ezért is járta a világot –
az Igazságot ugyan nem találta.

De szép volt neki mindég a természet:
békességet és nyugalmat adott,
ha benne a szennyes személyes élet
személytelenné feloldódhatott.

Most, hogy a külvilágtól el van zárva
és sehol semmi szépséget nem láthat:
önmagában talán az igazságra
a belső képét nézve a világnak.

Az Igazság nem a szerencsét osztja,
hanem mélyebben emberi tétet
s az értékek rendjét megfordította,
aki túllépte az érzékiséget.

...Sötét, mindentől elzárt a cellája
de őbenne a fényes nap ragyog,
a kék ég békessége borul rája,
betöltik a tavaszi illatok.

Fagy dermesztette, hófüggöny takarta,
enyhe és tiszta eső mosta át;
most enyhülést adott az Isten napja,
virágok nyílnak, rügyeznek a fák:

a lelke kisugárzik a tavaszba:
benne van minden, az egész világ
minden szépsége belülről ragyog:
– Az élet és a világ: én vagyok.

77.

Szédítően...

78.

Soha át nem öleltelek, soha meg nem csókoltalak.
Éppen csak, hogy elbúcsúztam, mikor végleg elhagytalak.
Nem tudtam, hogy egy életre; de hiszen semmi az élet:
perce az egymáshoz tartozásunk örök idejének.

Szeretlek a valóságomban, szeretlek a halálomban.
Szerelem lemondásában türelem van, nyugalom van.
Csak az, aki a harcomat győztesen tovább harcolja
az a fiú fáj, akinek Të az anyja lettél volna.

79.

Téged ugyan semmi földi jóval nem terhel az élet.
Üres gyomorral repülhetsz minden titkok rejtekének;
leszállhatsz a mélységbe és felszállhatsz a magasságba
mert helyette nem mehetsz egy kellemes jó vacsorára.

Nem a mámor adja neked az egyhangú sivárságot,
hanem az üresség, hogy nincsen semmilyen világod,
az élet minden apró kis örömétől el van zárva
és így alkalmas vagy holmi mélyebb fajta boldogságra.

Kenyér nincs, hát kell helyette az élet minden szépsége
egyetemek helyett kéne minden titok megértése
s hogy pótolja az anyát és a testvért és a szerelmet
kellene a mindenható szeretete az Istennek.

Szárnyakat akar az, aki a lábain nem tud menni.
Istenülni akar, aki emberré nem tudott lenni.

Megszédült a képzelet, ha nincsen semmi akadály a
az érzékiség feletti csodálatos szabadsága
és a teljes szabadságban teljesen semmivé válhat,
ha nem tartja a szeretet számára meg az alázat.

80.

Telihold lesz, amikor megpillantalak Téged.
A lelkem úgy ragyog majd rád, mint a holdvilág:
teljesen átadja magát az isteni fénynek,
hogya nap fényét az éjben tükrözhesse rád.

Sötét titkok, mély rejtélyek éjjele az élet.
Nem lehetek nappalod, csak a holdas éjszakád.
Mérhetetlen messzeségből pici csillagfények
ránkszórják a valóság apró fénysugarát.

...

81.

Üres fehér lapokat kerestem,
az életemet megírhattam.
Elkezdttem színesen, mesének,
lett belőle szerelmi ének,
líra lett a legnagyobb része,
rímekben a vágyak zenéje:
tarka képe sokféle tájnak
s a lélek szabadságának.
Ha unalmassá lett az élet:
megváltották a szenvedések.
Az események gyors sodrása
kirepítik a nagyvilágba,
aztán egy robbanással vége
hősöm lehullt a sötétségbe.
Ott van még néhány halvány álma,
előlegként várt nagy csodákra,
aztán vágytalan lesz a lélek
ízetlen lesz számára minden;
tessék, itt van az üres élet:
ha tetszik, írja meg az Isten.

82.

A szél zúgása távoli tájakról szálló üzenet.
Felébresztik a vágyakat a messzi zúgó fenyvesek.

Magas hegyek hideg tele, sóvárgott tiszta tavasza
az élet fenn a csúcsokon, a fenyőerdő illata...
merengő tiszta fájdalom...

A lélek remek szárnyait az élet durván metszi meg:
repülni akar szabadon, mert repülésre alkotott,
repülni kell, de nem lehet.
Repülni kell, de nem lehet!

83.

Lerombolom a testemet, hogy végre véget érjen
a rabságomban folytatott tomboló küzdelem.
Felépítem a várromot újból a csatatéren;
egy templomot építek meg belőle csendesen.

Ellenségtől körülvéve, falaimba zárva
szenvadásban vívta testem a végső csatát
szomorúság nélkül mentem bele a végső halálba
– s most az ágyúk helyett szólnak már az orgonák...?

84.

– Mért dühödtél meg?
– Nézd odakint most
erdőben jár Ő
jár egyedül, míg
börtönbe zárva
itt rohadok. –
Csendes az erdő.
Fáj az Ő szíve.
Szép nyári tájon,
drága kislányom,
tudom, hiányzom
nagyon neked!
– Csendesedjél meg.
Az erdő csendje
hadd járja át a börtönödet.
Érzed a tájat?
Lelkeden áthat:

a fák lombjának
az árnyékában
Ő van veled.
– Fák árnyékában
jár most magában;
szomját nem oltják
az illatok;
színek és formák,
mind a természet,
mintha nem adna
semmi szépséget:
börtönben jár, a
cellámat látja,
rab lett, mióta
én rab vagyok.
– Rab lett, megosztja
Sorsomat velem.

85.

Gyilkos ez az éltető drága napsugár:
Túl sok az életerő. Megöl majd a nyár.
Mikor rámtűzi a nap remek melegét
minden tiszta gondolat foszlik szerteszét.

Mit akar a testemmel; Lustán elnyúlok.
Mit akar a szívemmel? Nehezen dobog.
Mit akar a lelkemmel? Alszik csendesen.
Beteljesedett a kék égi szerelem.

Érzéki és vágytalan, gyönyörű halál –
Megöl ez az éltető drága napsugár.

86.

Barnabőrű lánynak egyetlen ruhája
dús hajába tűzött szál fehér virág.
Könnyű mosolyának lágy hivatása
felidézi messzi Óceániát.

Déli tengeren szép sziget álmodása –
Gyermeki mesék, vagy isteni csodák –
Végső menedék a lélek oldódása:
Vágyak mithoszában vágytalan világ.

87.

A lángok helyett a Te csókotat kérem
Te áldott, Te drága, gyöngéd Napsugár!
A lelkem szerelmesen hal meg a fényben.
Sugárzik az Élet, a Fény, a halál.

88.

Mit akarsz az Istentől, mikor süt a nap?
Ez a boldogság megöl minden vágyakat.
Imádkozni nem valók, csak az éjszakák,
amikor nem nap ragyog, hanem holdvilág.
Istenhez vezetnek a messzi csillagok;
ha a nap ragyog:
meghal a vágy, a titok; én is meghalok.

89.

A nap volt a gyilkos, a Nap, mely az élet,
visszahajszolta őt a mély éjszakának,
a fénysugaraktól a lelke kiégett
s úgy él a halálban, mint éjben az árnyak.

90.

Hagyd el már az önmagába szerelmesek bamba bánatát!
Mosolyogj rá a világra! Az tud élni, aki nem szereti
[túlságosan önmagát,
nem kérdezi, nem keresi vágyakozva: mért az élet, mi a
[boldogság?
s átengedi az életnek, a végzetnek csendes tisztasággal
[önmagát.

91.

A repülés volt az ember álma már sokezer éve.
Győztes lett az akarása, megtanult repülni végre;
a győzelem boldogságát nem jelenti neki mégsem,
mert csak sebességért repül, nem *lebeg* a repülésben.

92.

Dala az éjszakának...

93.

Ostoba zsoltárok szent hangja...

94.

Menyasszonyom voltál...

95.

Janus-arccal, vágyakozva alvilágból felérve
a világra s a túlvilágra élni vágyott, halni
vágyott. Mélyre látva önmagába meglátta: a halálvágyak:
[életálmok, és az élet oldódást
vár a halálban. Alvilágban, szenvedésben
hasadt kétfelé a lélek. Mégis: egy az ember
útja: élni, harcolni és tenni; soha sehol
meg nem állva, semmit rabként nem kívánva
az élettől a halálra teljesen szabadnak lenni.

FÜGGELÉK

Ifjúkori írások*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

---

*

Ezeket a verseket és az elbeszéléseket bátyám 1945 karácsonyára ajándékozta édesanyámnak.

AZ ALVILÁGBAN

(Egy újságíró naplója)

Egyik nap semmiképp nem ment a munka. Nem fedeztem fel semmi szenzációt és nem is tudtam semmit kitalálni. Unottan üldögéltem a karosszékekben és loptam az időt.

Megvallom, nagyon jól esett végre a nyugalom az örökös hajsza után. Gondolataim szabadon csapongtak jobbra-balra. Emlékeim egymás után elevenedtek fel bennem. Néhány izgalmasabb riport, ... első újságcikkem, ... diákéveim, ... az érettségi, Vergilius...

Lágy összevisszaságban kavargtak a gondolatok; képzeletem állhatatlanul csavargott a múltban. Időközben este lett és elhatároztam, hogy korán fekszem.

És ekkor elkövetkezett életem legérdekesebb éjszakája.

Hogy, hogy nem: alig hunytam le a szememet, ismét Vergilius jelent meg előttem. És egyszerre felébredt bennem a vágy, hogy mint Aeneás, én is leszálljak az alvilágba. (Micsoda pompás cikket írok erről!)

Magamhoz vettem hát a ceruzámat, noteszemet, fényképezőgépet, és elindultam a nagy útra. Nem kerestem az avernusi aranyágat; naív dolog, anakronizmus lenne az ilyesmi. Tudtam, hogy a lejutáshoz nem aranyág kell, hanem protekció.

De kinek a protekcióját kérem?

Természetesen az ördögét. Nekünk, újságíróknak ő a legfőbb patrónusunk. Ha hívjuk, azonnal megjelenik és rendelkezésünkre áll. (Többek között ebben különbözik a szentektől.)

Csodálkozva fogadtam:

– Hát a szarvadat hol felejtetted?

– Egek ura! – kiáltotta rémült meggondolatlanságában az ördög, de rögtön a szájára csapott. Eltűnt és pár pillanat múlva megjelent újra, a szarvaival. Egész lever volt.

– Hiába, no. Szórakozott vagyok. Legközelebb a patáimat, vagy az egész álarcomat elfelejtem felölteni. Sok a dol-

gom. El sem képzeled, hogy mennyit dolgozom például a fiatal magyar demokráciáért.

– Nekem a csodálkozástól távra maradt a szám. Annyira meglepett a dolog, hogy egész elfelejtkeztem magamról és, szokásom ellenére, elárultam tudatlanságomat.

– Hát neked álarcod van?

– Persze.

– De miért?

– Hogy meg ne ismerjétek az igazi arcomat, amivel naponként járkálok köztetek.

– Emberi ábrázattal?

– Emberivel, ördögivel: gyakran egyre megy. Néha a te képedet viselem.

De térjünk a tárgyra. Látom, le akarsz szállni az alvilágba. Hát nem bánom. Induljunk.

– Ezzel karonfogott, és lesétáltunk valami sötét barlangba. Lejjebb, az alvilág bejáratánál nem volt semmiféle ízléstelen szobra a Betegségnek, Gondnak, Vétségnek és más ilyesminek. Nemes egyszerűség és töksötét volt mindenfelé.

Milyen jó lenne helyszíni közvetítést adni erről az utamról:

– 1950. november 13-át vörös betűkkel fogják beírni az emberiség történetébe. Ez az a nagy nap, amikor mindenre elszántan útnak indultunk, hogy felfedjük a rejtelmes alvilág szenzációs titkait. Éjjeli 1/2 12 óra van. Izgatottan lépdelünk a sötétségben. Az Archeon, Styx és Cocytos folyókhoz közeledünk. És lám, távolról valami rejtelmes vörös fény látszik: a Phlegeton lángfolyam, mely a borzalmas Tartarust övezi. Hej, de nem szeretnék azon belül lenni, ámbátor a magyar közélet számos volt kiválóságával találkozhatnék odabenn!...

– Valójában nincs semmi vörös fény, de szemem lassan hozzászokik a sötétséghez. Meglátom az alvilági folyókat – (minő magasztos pillanat!) – és kis pontokat veszek észre rajtuk. Megkérdem vezetőmet: mi legyen az?

– Azok a személyszállító gőzösök.

– Na ugye! Mindjárt tudtam, hogy Charon nem tudja egy ócska sajkával lebonyolítani azt a rettentő forgalmat.

Hamarosan odaértünk. Elvegyülve a halottak seregében, pompás, modern hajóóriásra szálltunk. Kicsit drukkoltam, hátha észreveszik, hogy potyautas került a lelkek közé, de az ördög megnyugtatót:

– Ne félj! A tulaj az én emberem.

Furcsa ember volt a tulajdonos. Jellegzetes arcával, két kis szőrpamaccsal az orra alatt nagyon ismerősnek tűnt. Látam, hogy sokan felemelt karral üdvözlík.

– Ez lenne Charon? – kérdeztem.

– Dehogy. Az öreget rég nyugdíjazták. Ez új ember; sokkal tehetségesebb. Milliókat juttatott az alvilágba. –

Partraszálltunkkor néhány felvételt akartam készíteni, és megdöbbenve vettem észre, hogy a magnéziumot otthon felejtettem. Pedig milyen érdekes lett volna lefényképezni a háromfejű Cerberust, az alvilág őrét. Mennyit vitázhatnának majd fölötte a természettudósok!... Igaz is, hol van ez a szörnyeteg?

– Cerberus, az nincs. – felelt gondolatomra az ördög.

– Hogyan, senki sem őrzi az alvilágot?

– De igen. Valami más szörny igyekszik távoltartani az embereket. Ezt azonban nem tudod szemeiddel meglátni.

– Mi az a szörny?

– A Halálfélelem. –

Hm. Ez elég valószínűnek hangzik.

...Ekkor az út kétfelé szakadt. Az ördög balra vezetett.

– Arra jobbra a mennyország van. Oda nincs belépési engedélyem, azt nem mutathatom meg. Igaz, hogy nem is akarom. –

Érthető. Fél, hogy megundorodnék őtőle.

De hát akkor miért mutatja meg a poklot? Nem fél, hogy visszarettenek?

Ekkor kételkedtem először az ördög eszességében. Siegett is tettét megmagyarázni:

– Hiú vagyok. Meg akarom mutatni a birodalmamat. Dicsekedni akarok vele.

– Te hiú vagy? Sohasem hittem volna. Hiszen a hiú embernek a mennyországban van a helye. Aki hiú, az szégyell

lopni, az bőkezűen adakozik, tüntetőleg segít a szegényeken, jótékonykodik és áldozatokra képes. –

Amíg ezeket mondtam, eszembe jutott az a másik fajta hiúság is, amely például a pompáért, fényűzésért mások érdekeit feláldozza. Mindenféle hiúság önzésből fakad, és mégis milyen különböző helyre lyukad ki. Lám, egyazon tulajdonság elvezethet bennünket a mennybe is, a pokolba is.

Az ördög megremegett mellettem:

– Nem szeretem az ilyesféle filozófálásokat – mondta. – Unszimpatikusak és amellett elvontak, semmi praktikus nincs bennük. Inkább foglalkozz Freud gondolataival. Az igen, az az én esetem. –

És csettintett hozzá a nyelvével. Hanem nekem szöget ütött a fejembe, hogy miért fél az ördög az elmélkedéstől. A bölcsesség biztos nem őt igazolja, a bölcsesség arra jobbra vezet, az igazi boldogság felé...

Az ördög csak nem nyugodott. Azon volt, hogy gondolatimat mindenáron másfelé terelje. Kecsegtetett a látványosságokkal. Meg kell adni, hogy remek dolgokat ígért:

– Meglátod majd Vas Zoltánt, aki a krumpli-ügyek miatt örökös hasmenésre van ítélve...

De nézd: látod azt a táblát: „Fényképezni Tilos!”? Ehhez tartsd magad. Nem szeretném, ha a tűz fényénél megörökölnéd mindazt, amit láatsz. Többet ártanál vele nekem, mint tíz liter szenteltvíz. –

Erre aztán ráförmedtem:

– Fogd be már a szádat, te! Nem neked akarok használni, hanem a köznek. Az újságíró elsősorban az emberiség szolgálja, csak másodsorban az ördögé. Megértetted?! –

Az ördög dühös lett és fenyegetődzött:

– Vigyázz magadra, hallod-e! Nem csak a politikusoknak van fenntartott helyük a pokolban, hanem az újságíróknak is. Ügyelj, ne hogy te is oda kerülj. –

Elnevettem magamat:

– Azt már nem hiteted el velem soha, hogy épp a veled való szakítás juttat oda. Én szabadulni akarok a gyötrelmek-

től, a félelemtől, szenvedésektől. Távozz hát tőlem! Menj a pokolba! –

És az ördög irtózatos káromkodások közepett odament.

Bennem azonban azt suttogta valami vagy valaki, hogy gyáva vagyok, nem merem véghezvinni azt, amire vállalkoztam. Egy kicsit megbántam elhamarkodott fellobbanásomat és kísérem után siettem. Nagyon szerettem volna látni Vas elvtársat, és titokban reménykedtem, hátha készíthetek róla néhány felvételt, amint éppen – ...

Sajnos, ebből nem lett semmi, mert az ördög hazudott. Se tűz, se inkvizíciós kínzások nem voltak sehol. Csupán szenvedő, irtózatosan szenvedő arcokat láttam mindenfelé.

Vajon miért szenvednek? Mi bajuk van?

...És egyszercsak elkezdett bennem is fájni, sajogni valami. Megértettem már, mi bántja a többieket. A lelkiismeret. És engem is gyötör. Sohasem hittem volna, hogy ez egy eleven újságíróval is megeshet.

Eközben megláttam az ördögöt, álarc nélkül. A megtestesült Butaság és Szenvedés volt. Jobbról, a távol mennyország felől nevetés hallatszott elmosódottan. Csendes, jóízű nevetés. És eszembe jutott, hogy „a Sátán, ha elbukott, a világ legneveltebb teremtménye.”

Menekülni igyekeztem a poklóból, de lábam földhöz gyökerezett. Próbáltam másra gondolni, de lelkiismeretem kérelhetetlenül sorolta bűneimet. Minthogy pedig a lelkiismeret és szadizmus együtt jár, jött a vágy, hogy sanyargassam magamat. Hiába. Nem volt erőm hozzá. Úgy látszott, nincs menekvés ebből a gyötrelomból...

És ekkor olyat tettem, amit eddig soha:

Istent hívtam segítségül.

Csoda történt.

Eltűnt minden Ördög-pokol, és én repültem, repültem felfelé, a magasba, egyre feljebb, ... szédültem, elvesztettem eszméletemet, és...

...és verejtékben úszva ébredtem fel mély álmomból.

Reggel volt már. Tüstént nekiültem, hogy megírjam élményemet. Bár csak álmodtam az egészet, mégis meg vagyok ró-

la győződve, hogy több igazság van benne, mint Vergilius elképzeléseiben.

MESE

Egyszer az emberi tulajdonságok elhatárolták, hogy megbeszéljük, milyen legyen a huszadik század embere. Gyűlésükön természetesen az Önzés szólalt fel elsőnek:

– Talán nem szerénytelenség, ha én kezdem meg a vitát, hiszen mögöttem sorakozik fel az emberi tulajdonságok leg-hatalmasabb tábor. Én a Gyűlölet, Irigység, Féltékenység, Hiúság és számos más kollega nevében beszélek, amikor:

ezennel és ünnepélyesen kijelentem, hogy minden erőmmel, minden tudásommal és minden igyekezetemmel azon leszek, hogy a jövő század emberében tovább fejlődjön a mai időkben már annyira virágzó egészséges önzés. Mindenki tudja, hogy működésem mennyire áldásos az emberiségre. Én hoztam létre majdnem minden nagy üzleti vállalkozást. Felvirágoztattam a kereskedelmet, az ipart. Nélkülem nincs gazdasági élet. Ha én nem lennék, az emberek milliói maradnának kenyérkereset nélkül. A hadseregeket és hadiüzemeket az egész világon leszerelnék. Rendőrök, detektívek, bírók, satöbbi, nem tudnának mihez kezdeni, – hogy magukról a zsebmetszőkről és betörőkről ne is szóljak. És a papokra, uraim, a papoknak ilyen tömegére sem lenne többé szükség. Mit csinálnának ezek nélkülem, kérem?

Én tehát kijelentem, hogy nem hagyom magukra az embereket.

Ezek után rátérek programom néhány lényeges pontjára: A nemzeti eszméket és a sovinizmust minden népbe beleoltom, még az e tekintetben szégyenletesen elpuhult, de más-különben nagyon kedvemre való magyarságba is. – Itt fel-emelte érces baritonját az Önzés: – Előbb belviszályokat, majd pedig nagy és véres, még az utolsónál is borzalmasabb

háborúkat fogok támasztani, hogy az emberiséget a káros túlnépesedéstől és az elpuhulástól megóvjam. –

Ekkor az Önzés a tanácskozás résztvevőinek lelkes éljenzése közepette leült. Mindenki ünnepelte az emberi tulajdonságok leghatalmasabbikát, de a Butaság, szerényen meghúzódva a háttérben, csak titokban mert örüdeni.

Utána a Hiúság emelkedett szólásra. Díszes csokornyakendőjét megigazította és elegánsan meghajolt a jelenlevők felé:

– Indítatva érzem magamat, hogy néhány keresetlen szóval köszönetet mondjak szeretve tisztelt vezérünknek, aki példát és utat mutatott nekünk, mikor ékes szavaival elmondotta, hogy a jövőben is folytatni szándékszik az emberiség érdekében végtelenül értékes működését. Fogadd hát szeretetteljes hálánk tiszteletteljes megnyilvánulását, óh Önzés, és járj sikerrel szenvedésteljes, göröngyös utadon! –

Nagy taps. A Hiúság úgy érezte, hogy őt is rész illeti az ünnepségből. Kis szünet elmúltával pedig szerénykedve folytatta:

– Ezek után engedtessek meg nekem, hogy pár mondatban önmagamról is megemlékezzem. Én tudvalevőleg az Önzés vezetése alatt fejtem ki értékes működésemet. A világért sem akarok érdemeimmel kérkedni, de midőn a jövőt tárgyaljuk, kénytelenek vagyunk előbb néhány pillantást a múltba vetni. Ezért, kizárólag csak ezért fogom röviden ecsetelni az emberiség fejlődéstörténetében játszott, talán nem egészen jelentéktelen szerepemet.

Mert mi is különbözteti meg az embert az állattól? Elsősorban az, hogy ad magára...

– Tiltakozom! – üvöltötte méltatlankodva a Vadság. – Engem nem lehet csak úgy félvállról venni! –

A Hiúság vérig volt sértve, de nem mutatta. Diplomatikusan mosolyt öltött magára és kijelentette, hogy nem volt szándékában egyetlen egy társát sem megsérteni, ha pedig mégis valami helytelent mondott, ezennel visszavonja. azután utalt néhány szóval a Vadsággal való korábbi szerelmére, mely sze-

relemből gyermekük, a Férfiasság született meg. És folytatta megzavart szónoklatát:

– Tehát az én érdemem a szépség, tisztaság, modor és általában minden, ami szép, csillogó a világban.

Ezekből talán némiképp érthetővé válik, hogy hány embernek adok én kenyeret!... –

Itt büszkén körülnézett. A hallgatók egyike, a káröröm, boldogan vette észre, hogy az Önzés idegesen dobol ujjaival.

– Végezetül ünnepélyes fogadalmat teszek, hogy a hagyományokhoz híven fáradhatatlanul fogok munkálkodni az emberiségben. –

Bár a tulajdonságok kissé unták a Hiúság öndicséretét, mégis nagy taps tört ki. Nem csoda, hiszen végeredményben nem volt senki sem, aki szegről-végről rokonságban ne lett volna vele.

Ezek után a hihetetlen munkabírásu, állandóan éber és tevékeny Erkölcstelenség és Perverzió szólaltak fel és tettek ígéretet, hogy a jövőben is folytatják működésüket. Végül a Gonoszság összefoglalta az eddig hallottakat és körvonalazta a jövő század emberének jellemét és sorsát.

Még javában ünnepelték az utolsó szónokot, mikor egy fehérruhás alak jelent meg. Szemei szikráztak. Glória volt a feje körül.

A tulajdonságok rémülten ismertek rá a Szeretetre.

Lassan, méltóságteljesen közeledett. Hangjából nyugodt erő áradt, mikor megszólalt:

– A ti uralmatok végetért. Jövök és elűzlek benneteket. –

A többi tulajdonság meghátrált. A Kétkedés és Cinizmus sem védte meg őket. Az Önzés szívgyörcsöt kapott. A Hiúság úgy érezte, hamarosan nevetségessé lesz.

– Gyertek, küzdjünk meg vele! Egyedül van! – kiáltotta a Gonoszság és a többiekkel együtt megrohanta a Szeretetet.

Az állta a küzdelmet. Hiszen tudta, hogy a földön nem békeesség, hanem állandó harc van neki szánva.

Irtózatos volt a csata.

Egyik oldalról az Önzés, Hiúság és Irígység támadott vállvetve. Másik oldalon a Cinizmus és a Szadizmus harcoltak. Maga a Gonoszság is mindenütt jelen volt.

Már-már úgy látszott, hogy övék a győzelem...

De ekkor a Szeretet kivonta éles fegyverét, a bölcsességet, és sorra leterítette vele ellenfeleit.

Győztesen maradt a csatatéren!

És ezzel eldőlt a jövő század emberének a sorsa.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VERSEK

SZERETET

augusztus 12.

Tudom, hogy más is érez, nem csak én.
Tudom, hogy más is lélek, nem csak én.
Tudom, hogy más is szokott néha-néha
Gondolkozva,
Vágyakozva
Járkálni a
Nyárnak egy-egy
Békés, csendes
Csillagfényes
Éjjelén...

Érzem másban is az örök értéket,
A maradandót, az igazi szépet.
Tudom másnak a gondolatait,
Bajait,
Vágyait,
Álmait.
Velük sírok,
Nevetek,
Szenvedek, –
És ez a: szeretet.

CÉLHOZ ÉREK!

Az Életben hajózom;
„Sors” a hajóm neve.
Háborog, viharzik
Az Élet tengere.

Sok-sok más hajós mellett
Sebesen suhanok.
Körülöttem a roncsok,
Mindenütt zátonyok.

...Most felködlik előttem,
Távol, a Cél-sziget.
Megragadom erősen
A kormány-kereket:

Hiába pusztító szél
Háborgó tengeren:
Hajómat biztos kézzel
A révbe vezetem.

ELEKNEK*

Egy éve még együtt voltál velem,
És most – nem látlak többé sohasem.
Egy éve együtt szőttünk terveket...
Bár ma is együtt lehetnék veled!

Igaz ez? Igaz, hogy Te meghaltál?
Mondd: jobb neked így? Milyen a halál?
Mondd: találkozom valaha veled?
– Utálom, gyűlölöm az életet!

Mondd! Érzed-e, hogyha rád gondolok?
Látod, mikor könnyeket hullatok?
Ugye igaz az, hogy a szeretet
Időnél és halálnál erősebb?!

...Most kissé megnyugodtam. Nézz le rám,
Lásd: van, aki szeressen igazán.
És eljön majd az örömnünepünk,
Mikor én, te, ők – együtt lehetünk.

---

* Ezt a verset Elemér a két évvel idősebb bátyjának, Eleknek emlékére írta, akit 16 évesen az oroszok az utcán fogtak el – a hadifogoly létszám emelése miatt nagyon sok civil személyt fogtak el akkor – és két hetes menetelés után éhen és vérhasban (a hólevet itták útközben), meghalt. Ez a haláleset és körülményei a 14 éves Elemért és későbbi életét döntően befolyásolta. Nagyon ragaszkodott bátyjához, egyáltalán a családjához.

Álmodozó nagy szemekkel járom a világot.
Mennyi szépség vesz körül, amit én meg se látok.
Titok a pecsétje minden, minden bölcsességnek.
Gyarló eszünk fel nem fogja, mi is az élet.
Megragadom képzeletem. Megpróbálom, hátha?
Ez sem elég éles, hogy a pecsétet föl vágja.

Becsukom vaksi szememet s hallgatom a Csendet.
Hallom a Csend szavát, de hogy mit mond, nem értem
[meg.

Feszegetem a pecsétet. Csüggedni nem fogok.
Dolgozom bátran, keményen, amíg meg nem halok.
– A halál órája nagyon, nagyon szép lesz. Végre
Magától felnyílik majd a bölcsesség pecsétje!

SÓHAJTOTT, ÉS – augusztus 20.

Országos Széchényi Könyvtár

Sóhajtott, – és megtörölte szemét.
Ebbe az egy kis hangba
Sűrítette be egész életét.
Felnézett a magasba:

Nézte a bárányleveleket;
Legeltek a kék égen.
Csodálkozott, mint kisgyerek-
Korában, nagyon régen.

Vágyakozott, mint valaha
A régi, jó világban,
A boldogságról álmodva,
Kiszínezve magában...

...Sóhajtott – és megtörölte szemét.
A panaszos kis hangban
Kifejezte minden érzelmét,
És összeesett halkan:
– Holtan!...

SZÉP ÁLOM*

Azt mondják, más az élet, más az álom.
Azt mondják, hogy csalódom, szenvedek,
Ha az életet olyan szépnek látom,
S azt hiszem, angyalok az emberek.

Én azt gondolom, hogy álom az élet,
A halál pedig boldog ébredés,
Tehát miért ne álmodhassak szépet,
Mért legyen álmom csupa szenvedés?

TEMETŐBEN

augusztus 16.

Itt ülök s azzal lopom az időt,
Hogy verseket firkantok.
Nézem a csendes kicsi temetőt,
A sok régi sírhantot.

Hátam egy korhadt keresznek vetem.
Nézem, vajon kik voltak
Egykor régen, zajos életükben
A most oly békés holtak.

***

A csend jóleső és titokzatos.
Egyszer én is lent fekszem...
Nincs semmi bánat, semmi fájdalom
Ebben az enyészetben.

---

* Ezt a verset olvasta fel a lelkész édesanyám temetésekor.

Olyan szép, oly gyönyörű az élet!
....És százszor szebb a halál.
Örülök bár, élvezem, hogy élek,
De ott túl – valaki vár...

MIÉRT – ÉS MERRE?

augusztus 31.

Titok vagyok. Titok a lelkem,
Idegenként kell megfigyelnem.
Titok a sorsom. Honnan eredek,
Miért születtem és hová megyek?

Voltam-e, nem-e születés előtt,
És mivé válok, hogyha meghalok?
Mik hoztak létre, micsoda erők,
S mik élnek tovább, majd ha rothadok?

– Merre, merre visz az utam? –
(Nem kapok választ sehonnan.)

Mi az a sors, ami rabkocsiban
Hurcolja életemet?
És mi töri át sötét falait:
Mi az a képzelet?

Miért, hogy ma bánat rabja vagyok,
S holnap boldog leszek;
Hogy egyszer az erőtlől duzzadok
És máskor csüggedek?

Csodálkozva, kérdően nézek szét.
Kérdezek valakit...
De nem értem a lélek beszédét,
Nem hallom szavait.

– Miért, és merre?
Ki felel erre?...

Erőlködöm. Két kézre fogom az
Eszemet,
S döngetem a titkokat elzáró
Fedelelet;
(Bár már látom: amíg élek
Hiába,
De a halál a fedelet
Kitárja.)

EMLÉKEZÉS

Esténként néha felnézek az égre,
A Fiastyúkra, Göncöl szekereére,
Hattyúra, Hadra, Rózsakertre, másra,
Sok-sok csillagra és a holdvilágra.

Régi szép esték jutnak az eszembe,
Séták a kedves, szürke éji csendbe...
– Áttörte börtönét a képzelet,
Feledtük a kicsinyes életet.

Elnéztem egy-egy fénylő csillagot:
Vajon hány évezred óta ragyog
És honnan küldi felém sugarát?
...Végtelenség...örökkévalóság...

E titokzatos csendben éreztem,
Hogy még valaki van együtt velem...
Egybefolyt a jelen, múlt és jövő.
Nincs halál, távolság és nincs idő!...

KERESEM A BOLDOGSÁGOT

Nem emlékszem mikor, bárha nem volt régen:
Megindultam lassan az Élet-ösvényen.
Szép, tarka virágok nyíltak künn a réten
Amikor a gyermek-szememmel körülnéztem.

Csupa fény, ... sugárzás, ... kedves tájék, ... kék ég...
Tisztaság, ... boldogság, ... csupa-csupa szépség!

Örültem a létnek. Virágokat szedtem,
Néztem a felhőt és pillangót kergettem.

...Örültem, nevettem – míg az ég beborult
S szenvedés esője csak hullt rám, egyre hullt.

E szörnyű záporban dideregve álltam.
Féltem így egyedül ... szomorkodtam, fáztam.
A viharban nem állott mellettem senki,
És ez úgy fájt, úgy fájt... Rossz egyedül lenni.
Aztán hozzászoktam és felemelt fejjel
Szembeszálltam bátran a veszedelemmel.
Hogy erőre kaptam, elpusztult a bánat;
Felhői helyébe szép szivárvány támadt.

– Honnan a szivárvány? Az öröm napjából:
Boldogságból, és a bánat záporából.

Elszánt akarattal indulok feléje.
Egyre ragyogóbb a szivárvány szépsége.
– Röpülök már szinte, mintha szárnyam volna.
Felérek egy égbenyúló heggyomra.
– Arra látszik a szivárvány, arra! Csak utána!
Hiszen ez az éltém célja, igaz boldogsága. –
Utána vetődöm... Most úszom a légbem...
Nem ér utol a szélvihar sebessége!...

Csodálatos pillanat ez!...de jaj! vége...
Szétfoszlott a szivárvány a szürkességbe!
Én pedig zuzanok, zuhanok a mélybe,
Egy sötét szakadék szörnyű fenekére.

...Kín, gyötrem, szenvedés, halál tanyája;
Hová lettél, éltém fénylő boldogsága?!

...Végem van már. Meghalhatok. Üres lettem.
Szememet is, szívemet is elvesztettem.
Vak szememnek lesz-e vajon orvossága?
Lesz-e aki a szívemet megtalálja?
Eltompultam. Nem érzem már a fájdalmat.
Nincs jelentősége ételnek, italnak.
Nem ér semmit ez az egész ronda élet.
Elveszeten, szárnyszegetten miért éljek?

– De lám! Valami szép mégis maradt bennem:
Hiszek még, hiszek egy kicsikét Istenben.
Hitem egyre erősödik, és világa
Fényt áraszt a sötét boldogtalanságra.

Hiszek! Hiszek az isteni szeretetben!
(Érzem, hogy valami újra dobog bennem.)
Hiszek egy örökkévaló boldogságba!
(Hirtelen visszatér a szemem világa.)
Látom ismét az igazi, örök szépet,
Elragad újra a magasba a lélek,
– Feltűnik ismét a fénylő szivárványom.
Van már céloom, van már vágyam, van már álmom.

Tiszta hittel, gyermeki bizodalommal,
De férfias, acélos akaratommal,
Krisztusi, szent, mindenható szeretettel,
Hálás, boldog, tiszta igyekezetemmel,
Új erővel, új reménnyel feléd szálllok...
– Szivárványom! Add nekem a boldogságot!

ZENE

Zene él bennem,
Zenél a lelkem.
Zeneszó mellett vigadok,
Zeneszó mellett siratok,
S egykor, ha végre mindennek vége:
Zeneszó mellett meghalok.

Ha gondolatban, fenn a magasban
Nem látom, hol a valóság
És hol az álom, és a határon
Átcsalogat a boldogság:
Lelkem zenéje csendül feléje,
Közli az istenség szavát.

Zene él bennem,
Zenél a lelkem
Sok kedves, áldott dallamot.
Minden értékem,
Minden szépségem
Ott fénylik benne, ott ragyog.
Vágyam és álmom a boldogságom,
Szenvedés és gyötrelmem,
Lelkem csatája melódiája:
Ez a zene a lényegem.
Ez a zene az életem.

SZEPTEMBER 22.*

Ma van a születésnapod.
Mit adhatok neked?
Mi az, mi örömet okoz
És hasznát veheted?

...Semmi. Elválaszt az Idő, a Tűr,
Elválaszt a Halál.
Mi lehet erősebb mindezeknél
Hogy így is rádtalál?

– Vanitatum vanitas! –
Így szól a felelet.
– Szerezz szentebb és igazabb,
Maradóbb örömet:

---

* Szeptember 22. Elemér bátyjának, Eleknek a születésnapja.

Gondolj reám szeretettel
És mondj el egy imát,
S amíg élsz, sohse feledd el
Hogy várlak – odaát... –

TÚL AZ IDŐN

Ketyeg az óra. Múlnak a percek.
Hol lassan telnek, hol gyorsan telnek,
Hol fájdalmat, hol örömet hoznak:
Mégis egyformák, sohsem változnak.
Mi változunk csak, mi leszünk mások,
Kicsiny gyermekekből aggastyánok.

Mikor az élet-küszöbre lépünk,
Nincs e világban, csak egyik részünk,
A másik részünk egy más világban:
Valahol messze, meseországban...

Ketyeg az óra, telnek a percek:
Nem fejlődik, csak más lesz a gyermek.
A pénz, a kenyér, kötelességek,
Szórakozások: ez lesz az élet.

...De néha, hogya rászáll az álom
S lazább a földi, a testi járom,
Vagy ha napfény táncol a kék égen,
Szerelem, béke kél a szívében
S valami dallam muzsikál benne:
Szabadon szárnyal – valódi lelke,
...Nem látszik az idő rohanása:
Beleolvadt egy örök világba.

Ketyeg az óra. Telnek a percek.
A sötét fűrtök fehérek lesznek.
Kialszik lassan ifjúi lángja:
Csonkig leég az élet gyertyája.

Öreg az ember. Ráncos a képe.
Közelg erősen élete vége.
A keze remeg; nem viszi lába;
Végül a halál szemét lezárja.

Valami mégis, mélyen elrejtve,
Sohsem változik, egy marad benne
Mindig ugyanaz. Mindig egyforma.
Isten se lenne, ha ez más volna.
Emberi szem ezt soha ne lássa.
A gondolat sem ér a nyomába.
Túl van az Időn, túl van a rácson,
Túl van e csalfa látszat-világon:
Ott van a béke, a Csend honában,
A boldog örökkévalóságban.
Néha érezze, csak néha sejtse
A földi ember, a gyarló elme,
S e sejtés vágyat oltson szívébe,
Hogy boldog legyen – a hazatérte.

MAJD...

december 2.

Országos Széchényi Könyvtár

Távol a fürkésző szemektől,
A tapintatlan emberektől,
A természet békés ölében,
Hol mindég egymagam vagyok;
Ahol a táj harmóniáját,
Szépségét és sok-sok csodáját
Nem rontják avatatlanok;
Hol a nap csak nekem ragyog,
És szentségtörő ember lába
Nem léphet be a Csend honába,
Sem illatok, színek körébe
Nem járnak taknyosok, vakok:
Ott tán még boldog lehetek;
Ott tán nyugalmat nyerhetek.

Ott, a magányban nem bánt senki,
A táj, a kék ég jó barát,
És egy titkos kéz fellebbenti
A szépség sűrű fátyolát.
És lelkem fenséges zenéje
Szabadon szárnyal felfelé,
Mert a Gonoszság ronda hangja
Többé sohasem szól belé.

Ó, ott a gyönyörű magányban talán kitisztul a szemem,
S az életben, a sok csodában
Istent mindenhol megylem...

...De nem! Tudom, ez nem lehet.
Nem juthatok a napvilágra,
Most még e sötét éjszakában
Kell vonszoljam az életet.
Száz szörny kísért az utamon,
De hangjukra nem figyelek,
És ha mögöttem árny oson,
Erős vagyok, nem reszketek,
Mert jól tudom, hogy egykor földerül a nap
S az árnyakon a fény majd diadalt arat,
S szemem káprázva nézi, látja
Hogy a nap bíbor ragyogása
Áttöri a sötét eget...
Vége minden veszélynek, éjnek,
Végre már a szent célhoz érek...
És ekkor – boldog lehetek!

ÉN

Nyitva áll az út előtttem:
Szent vagyok, ha akarok,
Vagy, ha jobb sátánná lennem,
Csak egy szó – és az vagyok.

Ez a test nem a lakásom,
Ez a föld nem otthonom.
Én is, úgy mint minden ember
Magasabbról származom;
És a bölcsesség, hogy látom,
Fennebb van az én világom:
A lelkemnek szárnyat ad,
Nem a földön botorkálok,
Hanem a magasba szállok,
Nem ismerek gátakat.

A test számomra nem börtön
És nem lelkem temploma,
Csak egy semmiség a földön,
Holmi vacak skatulya.
Ami gyenge, erőtlén,
Undok, az nem én vagyok,
Csak ebbe a skatulyámba
Belebújó démonok.

Ezért, hogyha jön a lélek,
Nem csukom be a szemem
És nem borulok a földre,
Mint Mózes a szent hegyen,
Hanem karomat kitérve
Nyílt örömmel fogadom,
Vagy, ha hozzám méltatlan jön:
Büszkén elutasítom.

***

Nyitva áll az út előttem,
Vagyok, ami akarok,
Mégis, mint maga az Isten,
Soha meg nem változok.

Néha azt gondolom:
Én vagyok a világ közepe;
Néha azt képzelem:
Érettem van minden teremtvé;
Azt hiszem: életem
Legvégső célja a boldogság,
Keresem – s nem lelem
A nyugalmas öröm világát.

De aztán meglátom:
Nem lehet nyugodt az életem.
Isten akarja így:
A küzdelem sorsom, végzetem.
És a cél vagyok, csak
Eszköz a Teremtő kezébe;
Cél csak egy lehet. Az
A cél az Isten dicsősége.

Országos Széchényi Könyvtár

Gondoljunk arra, amit karácsony jelent az emberiségnek: az isteni szeretet és segítségnyújtás megnyilvánulását, a bűn fölötti győzelmet és a boldog tökéletesség elérésének bizonyosságát. (Bűn alatt azt a tevékenységet kell érteni, ami el-lentétben áll legfelsőbb mivoltunkkal és rendeltetésünkkel.) Az emberiség kezdettől fogva kereste különböző utakon azt, ami a keresztények számára karácsonykor bekövetkezett. Persze nem minden vallás képzelte a tökéletesedés és a boldogság útját Istennek ilyesféle személyes segítsége által.

A hinduk nagyon is meglátták az élet tökéletlenségeit (ami magas szellemi színvonalra vall, minthogy a primitívek mindent természetesnek vesznek.) A brahmanizmus és a buddhizmus egyaránt lesüllyedésnek tartja az anyagi létet, melyből vissza kell térni a régi tökéletes szellemibe. Tehát az út, a tökéletesedés és felszabadulás útja visszafelé vezet. Le kell mondani az életről és ki kell ölni az életakaratot, hogy a tökéletest elérhessük. „Feladatod csak egy lehet: élj a tettekben, de mondjál le a tettek gyümölcséről... Ne tégy semmit a sikerért és a sikertelenség ne bántson” – írja a Bhagavad Gita. („Aki életét elveszíti, megtalálja azt” – mondja Jézus.) – A lemondás megszabadít. (Csak az lehet a miénk, amiről le tudunk mondani. Amiről nem tudunk lemondani, annak mi vagyunk a rabjai.) Ha elszenvedtük a büntetéseket és lemondunk a jutalomról, akkor – csak akkor – végleg megszabadulunk a reinkarnációkban állandóan visszatérő anyagi lét-től. A megváltás gondolata tehát olyan értelemben, mint nálunk, nem szerepel a hinduknál (nem a bűntől, hanem az anyagtól akarnak megszabadulni; szerintük egyik a másiknak következménye. Pál szerint azonban: nem a test és vér ellen van tulakodásunk, hanem angyalok ellen, fejedelemségek ellen stb.), de ők is tudnak – már Krisztus születése előtt – a legfőbb áldozatról, melyben maga Isten lejön az emberek

---

* Ezt az írást és a verseket 1946 karácsonyán ajándékozta édesanyjának. Nem mindegyik verset írta 46-ban, vannak benne 45-ben írtak is.

közé és feláldozza magát, hogy a sötétség helyébe a világságot: önmagát hozza („Adhiyadsna”). – A győzelem a lemondásban nyilvánul meg, mert az élet – ez az élet – érték-telen.

Igen sok rokonvonást mutat a hindu vallásokkal és filozófiákkal a kínai taoizmus. Szerinte minden ember szívében benne van a legfelsőbb égi erő: a tao. Elmélyüléssel, szemlélődéssel kell tudatára jönni; meg kell találni, hogy felszabaduljon bennünk és ezáltal halhatatlanok legyünk. Csendes szemlélődésünk érdekében pedig vissza kell vonulnunk a világtól.

Ezzel szemben Konfucius látja, hogy ez az út nem járható. Az ember alaptermészeténél fogva jó, csak a társadalmi együttlét rontja meg (!); ez a társadalmi együttlét azonban szükséges dolog. A tökéletesedés: a harmóniára törekvés. Az ember lelkivilágának finomításával és az embertársaival minél magasabbrendű erkölcsi törvények szerint való érintkezéssel haladhat a célja felé.

A konfucianizmus már ismét egy lépéssel közelebb van a kereszténységhez, mert az első vallás, mely a szeretetet és az egymás iránti kötelességeket állítja középpontba. A fejlődés útja közös és nem lehet egyedül megjárni.

A hindu vallások szerint a bűn: az isteni elhomályosodása és materializálódása. Konfucius már nem tartja az anyagi életet szükségszerűleg rossznak (nem is halad gondolkozásában olyan messze, hogy ilyesmire következtethetne). Általában megvolt hozzá a tehetsége, hogy az élet szépségeit felfedezze. Ellenállhatatlan derűs kedélyű ember volt: az újabb kor életigenlő vallásainak és filozófiáinak első hírnöke. „Konfucius szívesen énekelt esőben. És ki tud olyan ember varázsa-nak ellenállni, aki esőben szokott énekelni?!” – írja róla jellemzően Lin Yutang.

A társadalomfilozófus Konfuciussal ellentétben Zarathustra lélektani-mitológiai alapon dolgozta ki vallását. A jó és rossz küzdelme van a középpontban, melyben a jó végül is győzni fog.

Mindezek a vallások igen sok pontban azonosak a kereszténységgel: mindegyik a tökéletest tartja szem előtt és mindegyik igyekszik feléje.

Mielőtt a megváltásról beszélnék, vissza kell egy kissé térni a teremtéshez. Az anyagvilág egyre bonyolultabb lett és egyre magasabb lelki-szellemi befogadására vált képessé. Ez a teremtés első öt napja – öt hosszú-hosszú időszak. Végül az anyagvilág képessé lett az emberi én befogadására, amit Isten az anyagba mint tulajdon lelkét belélehel. Ez a hatodik nap: az ember teremtésének időszaka. Amióta pedig az emberi szellem tudatköre Istenből az anyagi testbe került, megindult egy süllyedési folyamat: a bűn. Valamikor organikusan beletartoztunk a szellemvilágba, de Isten önállóbb szerepet szánt nekünk; önállóságunkat a bűnbeeséssel még jobban kibővítettük. Istenhez hasonló, „jónak és rossznak tudói”, önállóan alkotó és teremtő lények akartunk lenni. És az elszakadást a lesüllyedés követte.

Kelet vissza akar térni az eredethez. Nyugat általában már végig akarja járni az utat, amelyen az ember elindult (kivételek pl. Schopenhauer). És itt kapcsolódik sorsunkba Krisztus.

Nem csak a sátán csábítása volt, hogy bizonyos tekintetben Istenhez hasonlókké legyünk; magának Istennek is ez kellett legyen velünk a terve, de nem lehet, hogy ezen az úton a lázadó vezessen bennünket. Ezért kapta az ember, miután a „tudás fájáról evett”, a bűnt megkötésül. Pál apostol ezt örömmel veszi. Azt mondja: – A sátán angyala adatott testembe tövisül, hogy el ne bizakodjam. Emiatt háromszor kértem az Urat, hogy szabaduljak meg tőle, de Ő azt mondta: Elég neked az én kegyelmem, mert az én erőm gyengeségben lesz teljessé. – Inkább szeretek tehát a gyengeségeimmel dicsekedni, hogy Krisztus ereje lakozzék bennem. – (II.Kor. 12:7–8–9.)

Annak a célnak, amit Isten elénk tűzött és amit mi a bűnbeesésben meg akartunk valósítani – a sátán által, meg kell valósulnia: Krisztus által. Porba lettünk sújtva, mert a lázadó szavára hallgattunk, de Isten kegyelme és szeretete felemel

bennünket, hogy rendeltetésünket betöltsük (Krisztus által) az Ő hatalma és méltósága megcsorbítása nélkül.

Mióta Isten kezéből kikerült az ember, önállóbb lett (– kiűzetés a paradicsomból –), de az önmagában levő isteni szikrának még nem jött tudatára. Ez magyarázza az ember jelenlegi lesüllyedt helyzetét. Ebből a süllyedésből indul visszafelé kelet, és ebből ragad minket előre Krisztus.

Mikor el akartunk szakadni, a bűn összekötözött bennünket; ebből a kötelékből pedig felold a megváltás.

„Én vagyok az út, az igazság és az élet.” Csak általa juthatunk a célhoz; az Ő áldozata jelenti az egyensúlyt és ezáltal az igazságot; Isten a valóság, az élet, és azt Jézus hozza meg számunkra. Csak az Ő győzelme által lehetünk tökéletesek, de áldozata több mint lehetőség: az áldozat már segítségnyújtás. És az áldozat nélkül a győzelem sem teljes. Ha Jézus nem hal meg értünk, hogy feltámadhasson, mi sem reménykedhetünk a feltámadásban, mert mindenki csak azokon az akadályokon vezethet át bennünket, amelyeket maga is legyőzött.

Erről a személyes segítségről, ami számunkra karácsonykor bekövetkezett, irányában bármennyire megegyeznék is a kereszténységgel: nem tud egyetlen más vallás sem.

Isten személyes önfeláldozása azonfelül, hogy megszabadít bennünket, az emberiség leggyönyörűbb etikáját is megteremti. „Nekünk, akik erősek vagyunk, kötelességünk, hogy az erőtelének gyengeségeit elviseljük és ne a magunk kedvét keressük” – írja Pál (Róm 15:1.). „Aki szeret, az Istentől született és ismeri az Istent... Nem mi szerettük Istent, hanem ő szeretett minket és elküldte az ő fiát engesztelésül a mi bűneinkért... Az, aki nem szereti a testvérét, akit lát, hogyan szeretheti Istent, akit nem lát!” (János első levele). A törvény: a szeretet; az út: a szeretet; a megváltás; a szeretet. És ezt nem is lehet szebbnek és tökéletesebbnek elképzelni, mint amilyen ott, ahol a mindenség abszolút ura áldozza fel magát, hogy az eltévedt parányi részecskéket: az embereket hazavezérelje.

Szakadék tátong előttem
Sötéten, fenyegetően,
S én megvetőleg megvetek.
A mélység lehúz engemet,
De nevetek, s a nevetés
Szabaddá teszi a lelkemet.
Megyek, megyek...
Most szemem becsukom
És szaladok vakon
A magas ormokon.

Hív a napfény, az ég,
És hív a messzeség,
S én követem szavát:
Másra nem gondolok,
Csak vakon rohanok
Ezer veszélyen át,
– Mert nem hiszem a látszat veszélyt hazudó szavát.

Országos Széchényi Könyvtár

ÉRTE

január 25.

Álmaimnak virágoskertjében
Szorgoskodva járok,
Kosarakba szedem s emlékül elteszem
A sok-sok virágot.
És amikor már megtelt életem kosára,
Benne álmaimnak ezernyi virága,
Hogy már több nem fér be:
Egy meredek sziklán a legszebb virágot
Akkor veszem észre.

---

* 1945-ben, az ostrom alatt a háztetőn írta. Ekkor 14 és fél éves volt.

Elhagyom a többbit, amit eddig szedtem
(Azért az egy szálért semmit sem sajnálok)
S a meredek útnak a sziklatetőre
Nyomban nekivágok.

KÖLTEMÉNY, – VAGY HAZUGSÁG

„Írni, írni kell nekem!
Jöjj elő hát ihletem:
Látomásból költemény,
Érzelemből vers legyen.
Költő lelkem, légy velem!”
– Szól a „költő”, és szavára
(Mint a bornak mámorába)
Valami megjelenik.
Képzeli, hazudik,
De leírja, amit lát.
Nézzétek a prófétát!
Költeménye lélek, élet.
„Sejtve érzett titkos szépek”
Azok, amik ebben élnek.
Csengő rím a díszruhája,
Szóvirágot fűz hajába,
S jó az „ihlet” követe.
Fájdalom a köntöse;
Arcát titok fedi le.
Sok cicoma, fénylő ruha –
S egy senki van benne.

– Hazug költő! Űzzed vissza
Mondva csinált versedet!
Úgyis halva született.

Néha megállok a rohanásban
S kiürítem magam:
Nincs egy vágyam.
Nincs egy gondolatom.
Nincs egy szavam.
Csak várok – valamit – valahonnan.

Csak várom, hogy lelkem egyszer megtelik.
S megtalálom azt, akihez mindenem tartozik.
Megtalálom azt, aki valójában én vagyok.
Megtalálom azt, aki bennem mindent alkotott.

Mert tudom, üresen örökké nem leszek:
Mást kapok cserébe, ha mindent elvetek.
Tudom, ha minden sürgősséget elhagyok,
A lényeg előttem egyszer csak felragyog.

TÁPLÁLJÁK A FÖLDET*

február 3.

Táplálják a földet a hulló levelek.
Táplálják a lelket a halott emberek.
Egy régi emléken vagy egy mély álmon át
Visszatér a halott és hallatja szavát.

Nincs halottja annak – mindhiába temet,
Holtjai vele vannak – aki tovább szeret;
Nem érzi a halál elválasztó falát:
A halott emléke túléli önmagát.

---

* Elemérnek ez a verse jelent meg legelőször nyomtatásban. Sógora vitte be a „Magyar Honvéd” szerkesztőségébe és ott 1956. november 1-én megjelent. Másodszor található a vers az „1956. a sajtó tükrében” – 1989-es kiadásban – megjelent könyvben.

Egymás mellett épült fel két templom,
Két lélek temploma.

Megszerette egymást a két lélek,
A két templom ura.

– És jöttek gonosz emberek

És jöttek viharok,

S lerombolták, elsöpörték az egyik,

A szebbik templomot.

A lélek pedig, annak lakosa

Elhagyta a romot,

S átköltözött – a másik templomba.

– És azóta ketten vannak, ketten egyik;

Elfelejtik az elpusztult templomtestet.

ADD A KEZED!

február 5–6.

Ha vágysz valaki után

Aki megért, aki szeret:

Add a kezed!

Legyünk jó barátok.

Így kéz a kézben eltemetjük,

Elfeledjük

Mind a csúnnyaságot.

Egy biztos pont legyen

Ebben az életben

Ami meg nem inog:

Té megbízol bennem,

Én meg benned bízom.

Kézfogásunk erő, összetartás,

Szent szeretet.

– Add a kezed.

Kéz a kézben járva az életen át

Egyikünk sem árva, mert van egy barát,

Aki, mikor szenvedsz, együtt van veled,

Aki, mikor elfáradsz, segít neked.

– Add a kezed:

Legyünk jó barátok.

Így együttesen erősebben,

Boldogabban

Járjuk a világot.

NEM TUDOK PIHENNI

február 10.

Nem tudok pihenni:

Mindég kérdez és küzd a lelkem.

Nem tudok pihenni:

Sok miért-re kell megfelelnem.

Nem tudok pihenni:

Valami nagy erő van bennem,

Nem lehet nyugtom,

Nem szabad elpihennem.

Nem hagyhatom el magam,

Nem lehetek gondtalan,

Mert egy fürkésző tekintet

Békességem útjában van.

Nem ismerem a boldog békét,

A csendet és nyugalmat;

Önvizsgálatom és a tettvágy

Gondtalanul nem hagynak.

Nem tudok pihenni,

De így jó nekem:

Örökké harcba lenni,

Örökké küzdenem.

MAGAMBA FALAZVA

február 14.

A dallam, ami bennem él

Nem tör elő soha.

Visszaüzi, rabbá teszi

A végzet ostora.

Hogy érték, szépség van bennem

Azt nagyon jól tudom,
De felhozni a felszínre
Hiába akarom:

Magamba van falazva.
Még nekem is titok,
Csak sejtem néha, hogyha
A lángja fellobog.
Csak sejtem néha titkos,
Csillagos éjjelen,
Amikor csak az égbolt
S az Isten van velem,
Hogy több vagyok,
Mint a hétköznapi vágyak,
Szürke gondolatok.

Magamba falazva,
Félig elfeledten,
Önkéntes rabságban
Börtön-templomában
Él bennem az Isten.
De a köveknek is van szívük,
S így szólnak a falak:
Boldogan pusztulunk el egyszer,
– És szabad lesz a rab!

KÜZDJI!

február 24.

Tudod, hogy ára van a boldogságnak?
Minden boldog percért küzdened kell:
Újra és újra áttörni a gátat
Acélos akaratú lelkeddel.

Tudod, hogy küzdelem az egész élet?
Gyenge az, aki harcolni nem mer;
Örökké csatázik az egész lélek,
Az erőn van a legnagyobb teher.

Tudod, hogy a sors nem enged pihenni?
A béke csak a gyengének való.
A sorsod: örökké csak harcba menni;
Életed verejték és vér-adó.

MENEKÜLÉS ÖNMAGAMTÓL MÁSİK ÖNMAGAMHOZ

március 8.

Szeretnék lelki szegény lenni:
Üres lenni, senki lenni,
Csak egy edény:
A Te akaratod edénye,
Csak egy báb:
A Te sakkfigurád.

Az álmaimtól ments meg Isten engem;
Önzőek, hiúk az álmaim.
Ne engedjél egyéniséggé lennem,
Ne legyenek egyéni vágyaim.
Üríts ki teljesen,
Csak Te maradj a lelkemben.
Vess ki belőle minden fölöslegeset
És tedd helyébe az igazi lényezet:
Bölcsességet vagy hitet,
Engedelmes életet,
Erőt, szeretetet.

CÉL FELÉ

március 15.

Látok egy célt, s elindulok feléje.
E cél túl van az életen;
Az élet út, amely a közelében
Kanyarog, s nem éri el sohasem.
De mégis út, amely felé vezet.
Csak ezért becsülöm az életet.

Látok egy célt, s elindulok feléje,
És ez a cél a végtelenben van.
Mégis, kis örömmel megyek feléje,
Hiszen végtelenbe visz az utam.
Végtelenből jövök, végtelenbe érek,
Végtelen és örök az Isten, az élet.

Látok egy célt, s elindulok feléje,
És ez számomra örök küzdelem;
Mindent, mindent fel kell áldoznom érte:
Az életem a cél legyen.
A békéért kell küzdelni, míg végre
Bevisz engem a küzdelem a révbe.

TAVASZ

március 25.

Süt a nap és kék az ég;
Tavasz van.
(Vajon gondolsz-e rám még
Magadban?)

Erdőkre és mezőkre
Úgy vágyom.
(Vagy talán nem is csak ezt
Kívánom?)

Báránnyfelhő az égen
Hová száll?
(Vajon az én érzésem
Rádtalál?)

Kedvesen simogat az
Enyhe szél.
(Oly lágy, mint az érzés, mely
Bennem él.)

Csordultig tele van már
A lelkem.
(Élnek, rügyeznek a fák
A kertben.)

Karomat az ég felé
Kitárom...
(Tálán a szeretetet
Imádom.)

BOLOND NEMZEDÉK,
BOLOND EMBEREK

március 30.

Megy. Megy,
Nem keresi a célt,
Nem néz a magasba,
Csak az útjára tekint
A lába elé.

Megy, megy.
Nézi: merre jobb az út;
Arra semmi gondja, hogy hova jut rajta,
Csak megy, csak megy, mert valami hajtja
A célja felé.

Megy, megy,
De hogy érjen célhoz,
Ha nem tudja: merre?
Nincs irányítója:
Nincs acélos lelke.
Hol jobbra tér, hol balra,
Mert hol ez, hol az hajtja:
Száz lélek bújt belé.

Megy, megy
Kergülten körbe-körbe,
És sohsem jut előbbre,

Mert nem néz soha többre
Csak a földre
A lába elé.

Vak ember! Ha látja
És ha fáj vaksága:
Többé nem az útjára tekint
A lába elé,
Hanem hazug, kitalált
Célok felé.

Borzalom! Ez valami átok
Hogy így vakon körbe botorkáltok.
Céltalan élet vagy álmodott cél,
Ostoba lélek mely bennetek él,
S félrebeszél.

Ahol nincs fejlődés,
A pusztulás az úr;
Vagy haladunk tovább,
Vagy minden elpusztul.
A fejsze a gyökérre vettetett.
– Bolond nemzedék, bolond emberek!

GONDOLATOK EGY VERSRE

április 7.

„Áhítattal átitatott
Csendes, verőfényes nap volt –
Vasárnap volt...”
Szeretnék visszaemlékezni
Egy ilyen békés ünnepnapra,
Áhítatos, nyugodt, csendes,
Verőfényes pillanatra.
Nézem az emlékeimet,
S találok egy gyönyörű szép
Verőfényes – gyászünnepet.

...Azt temettük, akit legjobban szerettem.
Sütött a nap és kék volt az ég felettem
Tavaszi volt, madár dalolt és fájt az élet:
Te nem látod, Te nem hallod, Te nem érzed!

„Csend a földön, csend az égen,
A nagy világmindenségen...”
Lehet-e szebb ennél
A tavaszi csendnél?
Lehetséges-e egy szebb és jobb világ,
Mint mikor madár dalol, nyíl a virág
És rügyeznek a fák?

– Aztán elfeledtem ezt az ünnepet.
Felhők takarták el a napot, az eget,
És megvigasztalt ez a szürkeség:
A felhők felett mindig kék az ég!

IHLET

április 7.

Ha haragban vagyok az álmodozással
Olyankor az Ihlet behúzott farokkal
Elsompolyog,
De néha keserűn visszacsahol rám,
Én azután az ugatása nyomán
Érthetetlen verseket írok.

És ha kibékülök, csak füttyentek:
Ilyenkor boldogan itt terem,
Örömben nyöszörögve nyalja
Tollat ragadó „költő” kezem.

Néha megkapja a nadrágszárom,
Fogával ráncigál, úgy vezet
Hol erre, hol arra a világon.
Mutat sok szépet, sok szemetet.

És ha valami rossz fenyegetne,
Közösen harcolunk ellene.
– Hűséges kutyuskám, Ihletem te,
Hagyd már a fenébe, ne te ne,

Gyere, menjünk el egy szép sétára
– Tudod még, hogy merre szeretek? –
Nézzünk sok szépséget farkcsóválva
S ugassuk meg az embereket.

ÜZENT AZ ÚR!

április 29.

Levelet hozott a posta;
Isten küldte, Isten hozta.
Hála legyen érte!

Isten vezette a tollad
Hogy erőt önts barátodnak
Csüggedő szívébe.

Örülj, hogy örömet adtál,
Örülni, hogy utat mutattál.
Ő vezetett téged.

Őt látom, szeretem benned,
Áldja, vezesse a lelked!
– Imádkozom érted.

ESŐ

július 9.

Nyári csendes, langyos eső,
Tiszta levegő, szürke ég,
Éles körvonalú messzeség.
...Lelkem mélyéből vágy tör elő:

Száll a tiszta légen át,
Száll a messze ég felé,
Száll az égi kék felé;
Áttöri a felhők falát.

Nyári csendes, langyos eső:
Egyforma, monoton kopogás,
Nyugalom, unalom, csobogás,
Üdítő, frissítő, termelő.

– Vágyam is olyan, mint az eső.
Csendes, békés, altató,
Lassú víz, partot mosó;
Nyugalom benne az erő.

Szürke felhő, szürke lélek,
Nyugodt eső, halk, permetező,
Türelmes szív, szívós erő:
Úgy érzem, hogy célhoz érek.

...Hull az eső,
Nyári csendes, langyos eső...

A NAGY JÁTSZMA

július 10.

Így ni, kezdjük el a játszmat.
Sorsom, oszd ki a lapot;
Gond, Baj, Szenvedés, Balsiker,
Játsszuk el a játékot.

A játék: az életem.
Lássuk hát, ki nyeri meg?
(Néhány adut adott a sors,
Ha jól ügyelek: nyerek.)

Ha az első mérkőzésen
Szerencsésen túl vagyok,
A kísértésnek rémében
Új ellenfelet kapok.

Ez már nehéz küzdelem,
De ha mégis megnyerem,
Írigység és Rosszakarat
Akar mérkőzni velem;

És minthogy a Sors ezeknek
Igen erős lapot ad,
Legyőzni nem fogom őket,
De nem is bánom sokat.

Még egy nagy csatám lesz hátra:
Halállal kell küzdenem;
Csak az Isten itt segítsen,
S életemet megnyerem.

BARÁTSÁG A SORSSAL

július 12.

A sorssal való küzdelmet nem ismerem,
Hiszen egyet akar velem a végzetem.
Ha azt mondom, hogy akarom! és hiszem!,
Beleegyezik, bár néha nehezen.
Ha ő mondja: ez így lesz, más nem lehet!,
Meghajtom a fejemet és engedek.
Ő kijelöli számomra az utat,
Én végig verekszem rajta magamat;
Én sohasem kapálódzom ellene,
Ő a célomat tartja tiszteletbe;
Így a sorsommal mindig jóban leszek,
És ez nagyon könnyíti az életet.

Vajon egység vagyok én,
Vagy csupán egy keverék:
Száz lélekből, száz anyagból
Összepakcsolt kotyvalék?

Vajon, ha meghalok,
Tovább él az az egység,
Vagy atomjaira bomlik
Az előbbi keverék?

Az örökös körforgásban
Hol van a maradandó?
Isten, lélek, örök élet
Ebben nem található.

Mert az csak nem az én lelkem
Amit érzek, gondolok,
Ami vágyaim tüzeiben
Fejem üstjében rotyog?

És az tán csak nem az élet
Amin én most átmegyek
És amit vakon, sötétben
Össze-vissza megteszek?

És az Isten hol van ebben?
Mert hogy van Isten, hiszem,
De míg lelkem nem ismerem
Az Istent meg nem lelem.

Hinni, hinni, nem keresni?
Ilyen parancs nem lehet,
Mert ha nem is gondolkodom,
Ostobán miben hiszek?

De eszem nem működik jól.
Talán foszfor vagy egyéb
hiányzik még az agyamból
S ezért rossz a keverék?

Foszfor, fehérje: hiába,
Segítséget nem jelent
Véges ésszel és anyaggal
Felfogni a végtelent.

Rész vagyok a végtelenből,
A nagy gépben kis csavar,
S ez a csavar mégis, mégis
Mindent érteni akar,

Mert mégis több, mint csavar.

Mert a Nagy Gépész magából
Egy kis szikrát tett belé,
És ez a szikra szeretné,
Ha a gépet értené.

Tehát van egy szikra bennem!
Tehát vagyok valaki
Aki nem fog az anyaggal
Atomokra bomlani!

De egység az nem vagyok.
Egység csak az Isten lelke,
Mely a kotyvaléktól külön
Éltetőm az életembe.

Ez a lélek? Nem találom.
Ez nekem túl nagy titok.
Talán ha a kotyvalékom
Felbomlik, hozzá jutok.

...Talán majd, ha meghalok.

Sötét van bennem;
Alszik a lelkem.
Alszik és nem mutat utat,
Nem látom az életcélokat.

Sötét van bennem,
Csak egy kis mécs:
Egy vágyam mécsce
Pislákol még.

De ez csupán arra való
Hogy ébren legyek,
Örök álmra ne csukjam
Le a szememet.

Ez a mécsvilág,
Bárhogy szeretem,
Nem vezet az életben és
Nem elég nekem.

Nincs saját fényem?
Mindég idegen
Fényt keresek és más ember
Világít nekem?

(De tisztelet vagy szeretet
Annyira félre nem vezet
Hogy ne lássam a hibákat
S embert bálványként imádjak.)

Sötét van bennem?
Persze, hogy sötét,
Ha a saját fényemet nem
Fedeztem fel még.

De ha megtalálom
Mit érek vele?
Másokénál neki sincs több
Fénye, ereje.

S az örök fényforrás:
Az én Istenem?
Ébredj, ébredj, alvó lélek,
Mutasd meg nekem!

TALÁLKOZÁS

július 17.

Ma éjszaka találkoztunk
– Vagy tán csak álmodtam? –
Nem tudom, a földön voltunk
Vagy a csillagokban.

Mentünk lassan egymás mellett.
Csodáltalak téged:
Így néztél ki, ilyen voltál,
Vagy ez már más élet?

„Milyen furcsa! Azt gondoltam
Mindég, hogy meghaltál...
Te élsz mégis, avagy végre
Én is meghaltam már?”

Mentünk csendben egymás mellett;
Egymásra találtunk.
Vajon énünk találkozott
Vagy csupán az álmunk?

A kérdésekre feleltél:
Nincs halál, azt mondtad,
Nem lehet elválasztani
Az élő, a holtat.

...Mentünk, Te vezettél engem.
Nem kérdeztem: merre?
Visszatérsz hozzám a földre?
Felvezetsz a mennybe?

– Aztán egyszerre felszakadt
Ez a nyugodt álom.
Majdnem elsírtam magam a
Fájó valóságon.

És ekkor,...
Az jutott eszembe:
Az álom a valóság,
Ébrenlét a ferde!

VÁGY

július 17.

Mindég csak vágyakat ad az élet,
Édesen fájó vágyakat,
Melyek néha, hogyha megérnek
A lábunk elé hullanak,

És akkor jóllakunk belőle:
A vágy betelt, a vágy kihalt,
És ez megint csak fáj. Helyébe
Egy újabb fájó vágy kihajt.

ESTE (Szonett)

július 18.

Este. A nap utolsó sugára
Sárgán világítja meg a földeket,
Tarlókat és elmaradt vetéseket,
S áldó fényt hint a messze pusztára.

Végigtekint rajta utoljára
És megáll a láthatár felett,
Majd vörösre festi az eget,
Maga is vörös lesz nemsokára.

Aztán nem világít már a tájra,
De a magasban még festeget;
Már egyre halványabb színeket.

Sötétül minden a magasságba.
Az éj fátyla mindent eltemet,
S feltűnik a csillagok világa.

AZ ÉLET SZÍNEKET ALKOTOTT

július 19.

Fekszem a kertben és nézem a tájat:
A természetet és az életet.
Milyen csodálatos az, hogy az élet
Megalkotta a színeket!
A kék,
A zöld, Az ég,
A föld,
A fű, a fák,
A sok virág
És minden, amit a szép környék megmutat
Együtt egy szép és kedves kicsi hangulat.
Álmosító, kellemes a napsugár,
Az egész táj csoda, mese és bűbáj.
– És ez fáj.

Fáj, hogy elmúlik mindez a sok szépség:
Halott embernek hiába kék az ég.
Mit érnek ezek az édes illatok
Majd ha én már lenn a földben rothadok!

Mért is lehet mulandó az, ami szép,
Miért keseríti az ember szívét?
Vagy azt higgyem, hogy a lélek visszatér,
Földhöz van kötve és ismét földön él?
Vagy elvesztem az egyéni életet
S tovább csak utódjaimban élhetek?
Mért is alkotott az élet színeket
Ha mulandó boldogító nem lehet?

És a szentek és a bölcsek
Akik a mennyet mutatják,
Akik a lényeket kutatják,
A természetet mért szeretik
Ha hitük szerint elveszítik?
Mi tehát az élet? Hasonlat,
Amely a lényegre rámutat?
Hogy ez az élet is szép lehet
Közelebb hozzá a mennyeket.

De a természetben mi a szép?
Mért hat rám ez a színkeverék?
Az égben szép az, hogy végtelen,
A nap fenntartja az életem,
El nem képzelhető távolok
Teszik, hogy én itt élni tudok.
A táj, a fák, a sok vadvirág
Színe majd én bennem él tovább
Örök, ami a formában szép
S ábrázolja örök szellemét.
Amit ma megláttam: elkísér,
Ha nem kívülem, hát bennem él.
Ami szép, örökre megmarad,
Nem csupán mulandó hangulat.

Köszönöm Uram ezt az örök életet;
Köszönöm neked ezt a kincset: éneket.
Köszönöm a sok-sok gyönyörű szent csodát,
Köszönöm szellemem jövődő otthonát.

Rendelésed nekem olyan megnyugtató;
Tudom, hogy megmarad, ami tőled való.
Tudom, hogy én többé már el nem veszhetek,
Haza hívod magadhoz a lényegemet.

Jó nekem, hogy mindég biztonságban vagyok,
Jó nekem, hogy mindég veled maradhatok,
Hogy soha nem gyötör magány vagy félelem;
Nyugodtan élhetem kijelölt életem.

A lelkemért pedig boldogan harcolok.
Győzők, mert a győztes vezérhez tartozok
Te adod meg nekem az élet-koronát;
Véded és vezeted a föld kis harcosát.

Köszönöm ezt a gondviselő jó kezet.
Boldoggá tesz az átfogó nagy szeretet
Amely a mélységet, szépséget tárja fel
És minket egyenként szorosan átölel.

BŰN ÉS ERÉNY

augusztus 23.

Egy bűn van csak: az élettágadás,
Mely kételkedik szépségben, boldogságban,
És jól esik neki
Ha meghentergeti
Az értéket, méltóságot a sárban
Ez kigúnyol mindent, ami szent;
Megvet szeretetet és Istent.

Mert nem látja a célt, mert fárasztja az út,
Mert elriasztja a sok küzdelem,
És mert fáj, hogy szemét, lelkiismeretét
Pusztítja, hogy kínozja ne legyen.
Ámde csak úgy lehet lelkiismeretet
Megölni, ha elvész a lélek is;
Így a menekülés, a kétségbeesés
Kiől minden lelki szépséget is.

És egy erény van csak: az életakarat,
Mely tudja, hogy az életnek célja van,
És örömmel veszi
Hogy felemelheti
A sok harc, és ezért küzd boldogan.
Ez megszentel mindent, ami szent;
Imádja az erőt: az Istent.
És mert látja a célt, nem fárasztja az út,
Világít számára a szeretet.
És nem mocskolja be, ami tiszta benne,
Vágya, hite, ereje fel-vezet.
S az életakarat diadalt is arat:
Aki meg nem tagadja életét amíg él,
A vágyakozó lélek, a bizakodó élet
Egykor a legmagasabb célhoz ér.

FELSZABADULÁS

augusztus 23.

Megláncolt sas vagyok, de látom
Reszeli valami a láncom.
Reszeli régen, reszeli szépen
Halkan és észrevétlen,
Míg egyszer megszűnik rabságom:
Szállhatok szabadon, sas-szárnynon.
Addig is legyen hát a rabság
Számomra örökre tanulság

Hogy jobban ügyeljek magamra,
Ne legyek semminek a rabja.
És amíg az idő elreppen
Nagykorú legyen a türelem;
És azt a szent kezet imádjam
Mely nem hagy örökös rabságban.
Lássam meg, hogy van gondviselés:
– Azután jöhet a röpülés.

HARC NÉLKÜL NINCS BÉKE

augusztus 25.

Sokkal nagyobb vihar tombol
Fenn a magasságban,
Mégis igaz béke honol
A forgatagában.

Feljebb jutni küzdelem kell
És hogyha felérek
Sokkal nagyobb küzdelemmel
Telik meg az élet.

Mégis minél nagyobb teher
Szakad le reája
Annál csendesebb az ember
Belső boldogsága.

Minél jobban tépi-rázza
A szélvész az ágát,
Annál hatalmasabb tölgyfa
Tartja koronáját.

Nagyobb harcra nagyobb béke,
Nyugalmasabb élet;
Ha a vihar végigverte:
Megtisztul a lélek.

A NÉPBOLDOGÍTÓ

Mondok egy mesét,
Egy érdekeset, szépet;
Tündérvilágot festek eléd
És boldog népet.

...Valahol messze, túl az Óperencián
Volt egy szegény, koldus nép,
De a népnek volt Istene és prófétája.
És szólt a próféta: „Én szabaddá teszek:
Fetrengtél a porban, Istenhez emellek.”
És trónra ült papi ruhában,
Meghallgatták a magasságban,
És hozzákezdett.

Először is békét teremtett.

„Ora et labora”-a prófétának munkája
Többet ért el mindég, mint imája.
Rendet akart – dolgozott is rajta:
A rendbontót mind felakasztatta.
És minden akasztásra összetette kezét:
Szóval-tettel imádta hatalmas istenét.
És olyan boldog volt a nép!

– Szólt a próféta: Erkölcst akarok!
Hogy ne legyenek rablók, tolvajok:
A gazembert mind: rendőrré teszem;
Így aztán ment lesz tőlük nemzetem. –
Ezzel a bölcs fogással aztán elérte
Hogy nem volt bűnöse, csak – rendőrsége.
Azután a szent ember körülnézett;
Megáldotta az újszülött rendőrséget;
És látva áldó kezét
Olyan boldog volt a nép!

Ezek után a nagy pap orrát vakarta:
Gazdasági élet nyugalmát akarta.
Hogy megteremtse a hasak biztonságát,
Megakadályozza sokak panamáját,
Akitől csak félt, mind – miniszterré tette,
Hogy erejét ilyenképpen leköthesse.
A próféta hálát adott imájába:
Nem volt több panamistája, csak – kormánya
Hogyha az országban ők lesznek az állam
Hasznos lesz, ha gyűlik a pénz a kasszában.
Mert ők ezt az összelopást nagyon értik,
És ezzel most már a köz érdekét védik.
Így acélozta meg a pap erejét;
– És olyan boldog volt a nép!

A szent, a bölcs, a próféta mégis látta
Hogy nem teljes népének a boldogsága.
Nemes szíve megsajnálta a népet,
De hiába: a földön nincs szép élet:
Éhínség és forradalom jönjön hát:
Hozza a boldogtalanok halálát!

Megindult a forradalmak öldöklése;
Ügyesen vezette a nép szent vezére:
Szeretetből kiirtotta nemzetét,
– És most – boldog lehet a nép!

BEFELE

Megyek az úton és keresek valamit
Halkan és csendesesen;
Hű kísérem: földi képmásom elhagy itt
És megyek – üresen.
Bolyongok a titkok birodalmában;
Értelmem mécsfénye vezet a mélységbe
A lélek-bányában.

Azután ahogyan mélyebbre érek
Pislog a mécssem, – kialszik, és félek.
Sötét van, sötét van. Hol vagyok, ki vagyok?
Most – messze – valami halvány fény csillogott.
Szárnyam nőtt ... röpülök, röpülök hozzája!
Felragyog előttem tündöklő sugára.
Alázatos szívvel borulok eléje,
De a fényalak felkarol a keblére,
És ott eszmélek csak, a szellem karjában,
Hogy itt, a mélységben – magamra találtam!

NEVESS!*

október 24.

Nevesd ki a gyönyört és nevesd ki a kint
Mert egyik sem ér semmit,
Csak annyit,
Hogy megtanítt valamire.
De ezt a leckét nem tanulod meg,
Csak ha kineveted az örömet
És tudsz szenvedni – nevetve.
Ne vess!
Nevesd ki azt, aki nem ad enned, ha éhezél:
Szegény ostoba! nem gazdagabb nálad semmivel!
Ne vess!
Nevesd ki a testedet, ha kér, követel,
Ha gyönyör, ha kenyér, ha megpihenés kell.
Nevesd ki őt
Ha azt hiszi, hogy börtönöd.
Gyenge börtön, hiszen nem bír fogvatartani:
Ne vess, és megnyílnak az ajtai.

A jókedv és a gúny följebb emel.
Az életet ne becsüld, és nem teher.
Gond, baj és szenvedés előtt ne hajts fejet:
Azé a legnagyobb erő aki nevet.

---

* Napra pontosan 10 év múlva halt meg Elemér.

És hogyha a pokolban érezed magad
Mert rúgdos minden ember, nem kapsz egy jó szavat,
Meggyötör mindenki, s nem bírsz a testeddel:
Ne vess, és nevetésed a mennyekbe emel.

És ha nyomorultan meghal a testvéred,
Szülőd, gyermeked, férjed vagy feleséged:
Mosolyogj boldogan a koporsójánál,
Mert Isten van, és változás van csak, de nincs halál.

AZ ÉLET ÚTVESZTŐJÉN

Egyszercsak – honnan, honnan nem –
Egy csomó ember itt terem.
És szól az egyik: mily csodás
Az élet, ez a látomás!
Szól a másik: mi vagyok én?
Csak önmagamat ismerném!
A harmadik: az érdekel
Hogy menni nékem merre kell?
A negyedik: nem habozok,
Találomra elindulok.
Az ötödik: kockát vetek;
Véletlen, mondd meg, mit tegyek!
A hatodik: mit teszten ki?
Én is azt fogom csinálni.
A hetedik: csak menjetek,
Én csak utánatok merek.

És az első csodálkozik,
Úgy járja élte utait.
A második se hall, se lát:
Keresi egyre önmagát.
Csak habozik a harmadik
És mindenünnen elkésik.

A negyedik vakon rohan
És zsákutcákban megtorpan.
Az ötödik megy s azt hiszi
Útját a végzet rendeli.
Másokat néz a hatodik
És köztük elmaradozik.
Nem bízik a hetedik sem
Önmagában s az Istenben.

Szép kis társaság, mondhatom.
Ki ér köztük célhoz vajon?

ESTE A RÓKUS-HEGYEN

Ülök a város tetején,
Körülvesz milliónyi fény;
Szép csendes őszi este.
Távol vonat zúg-zakatot;
Énbennem a magány dalol.
A táj bent van szívemben.

Él bennem a magány, a csend,
Százezer él, küzd, érez bent.
Én vagyok ez a város.
Én benne és ő bennem van.
A végtelenben s magamban
Érzem a világot.

Mert én vagyok a végtelen,
Az élete az életem.
Bennem van minden, minden.
Vagyok jelen, múlt és jövő,
Ős és utód, érzés, erő;
– Közös bennünk az Isten.

AZ ÖRÖK NÉGYEK

Görög (vitában a rómaival): – Ránk szorultok. Amióta a mi világunk elmúlt, az emberek vágyakozva álmodoznak a múltról. Csak mi tudtunk élni.

Római: – Ti nem tudtatok mit kezdeni, az élettel. Nézd meg a hadseregünket és a fürdőinket. Biztonság, hatalom és kényelem: ez a mi életünk. Az uralkodás: erény és az élvezet: bölcsesség.

Görög: – A biztonságokat egyre inkább idegen légiók őrzik: a hatalmatokkal pedig nem tudtok mást csinálni, mint kereskedelmet és jogot, útépítést és adóztatást... Hogy egyre jobban elpuhultok és elkorcsosodtok, azt a biztonságnak, hatalomnak és kényelemnek köszönhetitek.

Római: – Már pedig, ha nem érezhetjük biztonságban magunkat, ha örökös veszélyek és rettegés között élünk, ha nem lakik az uralkodó öntudata bennünk és ha nem élhetünk egy magasabb fokú kényelmesebb életet, akkor különbözünk-e valamiben az állatoktól?

Görög: – Igen, ha van érzékünk a szépséghez. A szépség nélkül értelmetlen az élet, mert szépség az élet tartalma és értelme. De ezt csak szabad és szabadságot tisztelő ember tudja észrevenni. – Ti az erőt tisztelitek úgy, ahogy mi a szépséget. Ezért díszítik a mi épületeink, a mi szobraink, vagy azoknak utánzatai a ti városaitokat. Ezért, hogy a ti legnagyobb íróitok és legbölcsebb embereitek azok, akik a mi irodalmunkat és költészetünket felfedezik és utánozzák. Mi a filozófusokat tiszteltük leginkább, ti a hadvezéreket. Ti barbárok vagytok, nektek semmitek sincs...

Római: – De vannak polgáraink, akik megszerzik nekünk a világon mindenkinek mindenét. Van egy városunk, amely uralkodásra hivatott és azt teszi a magáévá, amit és akit akar.

Görög: – Mint az erkölcstelenek általában. Képzelt erőtlők kétségbeejtő gyengeség. Tartalatlanságtok kényszerít rá benneteket arra, hogy másokat megraboljatok, hogy az uralkodással töltsétek be az ürességet.

Római: – Van-e az életnek más tartalma, mint az uralkodás?

Görög: – Uralkodás – min? Uralkodás értelmetlenségen értelmetlen. Uralkodás értékeken – az már jobb érzés lehet; de vajon nem alacsonyítod le azt az értéket, amelyen te uralkodol? Az igazi értéket csak szolgálni lehet; és ha nem így lenne is: jobb a szépségeket alkotni, vagy felfedezni, mint mások meglátását és alkotását átvenni vagy kölcsönkérni. Ti még az isteneiteket is tőlünk loptátok; és ha valaha tudtok saját isteneket alkotni, azok legfeljebb csak hadvezéreitek, vagy császáraitok lehetnek, mert erőtok van, de gondolataitok nincsenek.

Keresztény: – Azt mondtad, az értéket csak szolgálni lehet. Milyen értéket szolgáltok ti?

Görög: – A szépséget.

Keresztény: – Mi ez a szépség? Hogy látjátok, hogy fejezitek ki ezt a szépséget? Miként mutatnád, ismertetnéd meg egy idegennek a szépséget?

Görög: – Szépségfogalmaink megtestesítői az istenek.

Keresztény: – Azt mondtad, az értéket csak szolgálni lehet. De mit szolgáltok ti? Azt, amit magatok alkottatok. Saját fogalmaitokat istenítitek. Hát akkor kinek szolgáltok: az értékeknek, vagy önmagatoknak?

Görög: – Annak, amit mi szépnek ismerünk meg. Amit mi szépnek látunk, szépnek érzünk, szépnek gondolunk.

Keresztény: – De ti magatok álltok a gondolataitok középpontjában, a szépségben önmagatokat istenítitek. Ezért, hogy az isteneitek lopnak, csálnak, hazudnak, irigykednek, civakodnak és állati módon szeretkeznek. Nem ti akarjátok szolgálni a szépséget, hanem a szépséggel akartok szolgálni önmagatoknak. Ti, görögök, már mentek lassan a római világ felé, mert önmagatok álltok a gondolkodástok középpontjában. Vagy hódítók lesztek – gondolj Sándorra, a „nagy”-ra –, vagy szép csendesen elpusztultok.

Görög: – Ha így lenne, az egész emberiség zokogna utánunk.

Keresztény: – De a könnyekből nem ti fogtok feltámadni, hanem egy szebb világ fog születni.

Görög: – Szebb, mint az mi antik világunk? Hiszen mi mindent megadunk az embereknek. Épületeink gyönyörködtetőek, közttereink tágasak, szobrainkat a legszebb férfiakra és nőkre mintáztuk meg, munkánkat nagyobbára rabszolgák végzik, de ők sem erőltetik meg magukat, szép környezetünkben szabadon élünk és szabadon gondolkozunk; érzékünk van a boldogsághoz és a szépséghez; asszonyaink szülés előtt a kőbe faragott gyönyörű testeket nézik, hogy gyermekeik egészségesek legyenek; öregjeink haláluk előtt azt a boldog harmóniát érzik át, amelyben életük lefolyt. Boldogok vagyunk és egyedül mi vagyunk boldogok és mi leszünk az utókor előtt a boldogság szimbóluma.

Keresztény: – Ha ti ilyen tökéletes életet éltek, akkor miért kell a ti világotoknak összedőlnie?

Görög: – Mert az emberek nem elég egészségesek a boldogságra.

Keresztény: – Te az embereket tartod betegnek és nem veszed észre, hogy a ti világotok a beteg, nem elégíti ki az embert és az ember valami egészségesebbet keres? És ha sokáig nem talál is, az még nem teszi jogosulttá a ti világotok visszakívánását.

Görög: – Tehát te a jövőt profétálsz a múlt helyett.

Keresztény: – Nem. Én az örökkévalót profétálok.

A ti bölcseitek kiindultak az életből és eljutottak valami élet-fölöttihez. Mi kiindultunk abból, ami több, mint az élet és felülről jövő eszméink áthatják az egész világot. Ti csak önmagatokkal és az életetekkel törődtek, de nem gondoltatok arra, ami az élet alapfeltétele és arra, ami az élet célja; nem ismertétek a teremtőt és nem törekedtek tökéletességre, nem kívántátok az Ő megváltó kegyelmét. A boldogság célotok volt és el kell vessen a boldogságtok, mert nem tudjátok, hogy az mindig csak következmény. Az örömeteket különválasztva, mint valami önálló világot vizsgáljátok és mert nem vetitek őket semmilyen szempontok alá, elveszíti-

tek őket. Legnagyobb bölcseitek kinőttek a ti világotokból és a mi eszméink felé igyekeznek.

Nem kívülről, hanem önmagatokban vagytok halálra ítélve, mert önértéknek hittétek az élet hordozóját és szolgáját: az embert.

A ti világotok alapja az ember és ezért el kell pusztulnia. A mi világunk alapja az Isten és ezért örökké megmarad.

Mai ember: – Az én világomnak pedig semmi alapja nincsen. Az Istent nem értem és az ember én vagyok: gyenge, szomorú, kicsike. Úgy érzem, hogy ti nagyképűek vagytok, de még azt sem állítom határozottan. Határozott az életben vagyok csak néha, a gondolkodásban nem. És éppen, mert nincs alapja az életnek, megpróbálok a többiekkel összekapaszkodni...

Keresztény: – Egymáshoz támaszkodtok az űrben, hogy ne süllyedjete egyre lejjebb. Szegény ostobák.

Mai ember: – Megszületünk, tovább adjuk az életet, meghalunk...

Görög: – És nem veszitek észre a szépséget...

Római: – És nem törekedtek előre...

Keresztény: – És nem látjátok a változásokban az örökkévalót.

Görög: – Istenek kellenének nektek, akiket imádjatok. Csináljatok isteneket.

Római: – Egy új Róma kell nektek, hogy leigázzon és megszervezzon benneteket.

Keresztény: – *A mag, ha el nem hal, hiábavaló, de ha a földbe kerül és elhal, hogy csírába szökkenhessen: gyümölcsöket terem.*

Dokumentumok

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Földváry-Boér Elemér Endre életrajza és családi krónika*

Földváry-Boér Elemér, Endre 1930. június 15-én született Budapesten.

Anyai ágon Pest vármegye, apai ágon pedig Erdély egyik legrégebbi családjából származott. Édesanyja bátyja elesett az első világháborúban – anyja Földváry leány volt –, mivel nem volt több fiú testvére, „fiúsítva” lett, ez azt jelentette, hogy férjhez menetelekor kormányzói engedéllyel nevét megtarthatta, illetve a Boér név (férje neve) elé tehetette, így alakult ki a Földváry-Boér dupla név, melyet azután Elemér és két testvére születésekor örökölt meg.

Apja miniszterelnökségi osztálytanácsos volt, közgazdasági egyetem doktorátusával. Munkája legnagyobb része az erdélyi kisebbség ügyeinek intézéséből és segítéséből állott. Elemér 8 éves volt, amikor apja 38 éves korában meghalt.

Elemér két évvel idősebb bátyja, Elek, 16 éves korában 1945. március elsején meghalt. Eleket az ostrom után az oroszok az utcán fogták el (akkoriban sok civil személyt fogtak el az oroszok, a fogoly létszám emelése céljából), két héten keresztül étlen, szomjan hajtották a többi fogollyal együtt, útközben hólevet ittak. Elek ettől vérhast kapott, mikor már nem volt ereje tovább menni, egy kis faluban hagyták többedmagával együtt és ott halt meg végelgyengülésben.

Az ottani temetkezési vállalkozó felgyalogolt Budapestre és igazolványát átadta családjának, így tudták meg halálhírét. A 14 éves Elemér és édesanyja kis kézi kocsival, sebtében összeállított koporsóval elment Elekért, az ideiglenes sírból kivették és elvitték Péteribe, hogy az ősi családi birtokon lévő kriptába eltemethessék. Elemér életét ez a haláleset és körülményei döntően befolyásolták.

Húga, Mária az ötvenes évek elején Magyarország többszörös gyorskorcsolyázó bajnoka volt, 19 évesen férjhez ment

---

* Ezt a kis családtörténetet csak tájékozódásul írom le.

Gurovits József többszörös kajakbajnokhoz, aki az 52-es Olimpián bronzérmet nyert.

Elemér a Lónyai utcai református gimnáziumba járt, de a Fasori evangélikus gimnáziumban érettségizett. Ezután a Tudományos Egyetemen filozófiát tanult. Mivel mint ún. „osztályidegen” nem látott jövőt magának Magyarországon, 1948 decemberében disszidált. Honvágytól űzve 1949 áprilisában visszatért Magyarországra, ekkor fogták el. Nyugatról tért haza, ezért mint kémgyanúst vallatták hat héten keresztül a szombathelyi ÁVO-n. A legnagyobb kínzások ellenére sem tudtak semmit sem ráfogni, így internálásra ítélték, ez azt jelentette, hogy minden bírói ítélet nélkül hat havonta megkapta a „beljebbet”, vagyis továbbra is fogva tartották. Összesen négy és fél évet töltött el Kistarcsán, majd Recsken. Kistarcsán édesanyja és húga felváltva havonta egyszer még látogathatta, de mikor elvitték a recski kényszermunkatáborba, ahol több mint három évet töltött el, nem hogy látogatni nem lehetett, hanem azt sem tudták él-e még és ha igen, hol?

Mikor Nagy Imre 1953-ban először lett miniszterelnök, első tevékenysége volt, hogy a recski tábor rabjainak amnesztiát adott. Elemér még mindig nem szabadult, csak hónapokkal később engedték ki, mint utólag kiderült, elvitték a Markó utcai bíróságra-börtönbe és utólag elítélték a fogságban töltött négy és fél évre. Szabadulásakor azt mondták Elemérnek: „Ha beledöglesz is, itt többé sem egyetemre nem járhat, sem értelmiségi munkát nem vállalhatsz el.”

Ezek után volt gumigyári munkás, szénhordó, a Madách téri házakban kazánfűtő, utoljára Budán egy erdőgazdaságban dolgozott. Ezt a munkát már inkább bírta, a jó levegő tönkretett szervezetének (összevert vese, gyomor) jót tett és a természetet mindig nagyon szerette.

1956. október 23-án munkából hazamenet látta a tüntetőket a Margit hídnál, csatlakozott hozzájuk. Az Országháznál Nagy Imrét hallgatták meg, majd a rádióhoz mentek. Onnan még hazament (holt fáradt volt a munka után). 24-én hajnalban az orosz tankok otthona ablakai alatt vonultak el, hallot-

ta a rádióban, hogy az épület előtt lövik az egyetemistákat, munkásokat, hogy folynak a harcok, ekkor ragyogó szemekkel elsietett hazulról, mondván családjának: „Tudom, hogy a huszadik században nem lehet pusztá kézzel tankok ellen harcolni, de ez gyönyörű, hogy a magyarok megpróbálnak szabadok lenni”. A rádió épülete előtt 24-én délelőtt lelőtték, még élve elvitték a MÁV Kórházba, ott megoperálták, de menthetetlen volt. Felülről kapta vállába az ún. „Dumdum” lövedéket, ez széttronsolta a belső szerveit. Utolsó perceiben családjára gondolt, kérte az ápolókat tegyék el iratait, mert féltette családját, az ÁVO-sok keresték a kórházakban a sebesült szabadságharcosokat.

A végtelen szabadságszeretetet és hazaszeretetet talán őseitől örökölte: egyik Boér őse a 48-as szabadságharc után több évig Kufsteinban volt bebörtönözve, Földváry részről pedig Földváry Gábor alispán a pesti Nemzeti Színház megalapítója volt (Vas Gereben „Az Alispán” című könyve róla szól); Kubinyi Ágoston (szintén Földváry család) a Nemzeti Múzeum igazgatója és fejlesztője volt. A családból sok jogász, bíró, tudós szolgálta az ország ügyeit. Egy sport érdekesség: Anyja nagybátyja Földváry Tibor volt Magyarország első műkorcsolyázó Európa-bajnoka, egyáltalán az egész magyar sport első Európa-bajnoka, márvány emléktáblája ma is a városligeti Műjégpálya falán található.

Elemér végtelenül becsületes, egyenes, erkölcsös, nagy műveltségű egyéniség volt, de talán az önzetlenség, idealizmus volt rá legjellemzőbb.

Gyerekkorában írt már verseket, kis újságot szerkesztett nyári iskolaszünetben. Recsken gondolatban írt, ott nem volt szabad sem írni, sem olvasni, verseit szabadulása után írta le emlékezetből, ez a verssorozat: „A Janus-arc”.

Dr. Földváry-Boér Benedekné
– Elemér édesanyja –
naplójából

Október 23.

...A Rákóczi úton sok embert látok. Csoportban állnak és valamit olvasnak. Hirdetmény lehet. Megpróbálok odafurakodni és amikor olvasni kezdem, nem akarok hinni a szememnek. Az egyetemi ifjúság felhívása ez. A régi Kossuth címmert kívánják vissza, az ország kizsákmányolásáról beszélnek, a beszolgáltatások megszüntetéséről, az orosz csapatok kivonulásáról és szabad választásokat és sajtószabadságot követelnek!

Hát ez lehetséges? Lehet ilyet írni és olvasni? Eddig ezért letartóztattak volna. Most pedig még rendőrt sem látni. Az emberek azonban még félnek. Senki nem mer egy szót sem szólni, noha biztos valamennyien fellelkesedtek, mint én. Újra elolvasom a szöveget. Szeretném megtanulni...

Igen, még egy gyűlésről is szó van, amelyet 27-re terveznek. Ezen Bandi bizonyára részt fog venni... Vajon tud-e már az eseményekről? (Elemér Endre a neve. Otthon becézve Bandinak hívtuk.)

Sietek haza. Útközben szembejön velem három egyetemista. Mindegyiknek piros-fehér-zöld kokárda van a gomblyukában. Buta dolog, de egyszerre valami fojtogatni kezdi torkom... Otthon sietnem kell, délután órát adok és lányommal, Máriával szeretnék találkozni...

Később lemegyek az utcára. Akkor veszem észre, hogy a lakáskulcs nálam maradt. Sebaj, nem maradok soká.

A körúton sok az ember. Egy idő múlva meglátom a tünetőket. Az utca közepén mennek: diákok, fiúk és lányok vegyesen. Fegyelmezetten menetelnek. Most egyszerre megpillantom Bandi egyik barátját, akivel együtt volt az internálótáborban.

– Nem látta Bandit? Nem tud hazamenni, mert nálam van a lakáskulcs.

– Ebből ne csináljon gondot! Bandi most úgysem megy haza – válaszolja és arca ragyog az örömtől. – Olyan tünetes ez, amelyet nem engedélyeztek – mutat a vonulókra.

Arra a hírre, hogy ledöntik a Sztálin szobrot, a földalattihoz mentem. A Hősök terénél rengeteg az ember. Az Építők Székházának tetejéről ledobták a vörös csillagot és nemzeti színű zászlót tűznek ki a helyére.

Már csillagos éjszaka van. A hatalmas szoborral bajlódnak az emberek. Sok a gyerek az utcán. Egyszerre teherautókra kapaszkodnak néhányan:

– A rádióhoz! A rádióhoz!

De miért mennek oda? Hallok valamit beszélni: Az ÁVO löni kezdett! Hol lehet Bandi? Megnyugtatom magam. Nem tudhatott a felkelésről, mert akkor nem mondta volna nekem, hogy délután ötkor otthon találkozunk...

Hazafelé menet láttam egy páncélost égni. Az emberek csoportokban beszélgetnek az utcán. Körülálltak valakit, aki a Sándor utcából jött.

– Az ÁVO-sok az ablakokból lőttek – mondja – gyerekeket mészároltak le.

Fél egy felé járt, mikor befordultam a mi utcánkba. Mária és Józsi a vőm, éppen hazaértek.

Hirtelen kinyílik az ajtó és berobban a szobába Bandi. Ő mindig ilyen viharosan érkezik.

– Olyan fáradt és éhes voltam, muszály volt egy kicsit hazajönnöm – mondja mentegetődzve. De én megértem őt. Egész nap csákányozott. 53 óta, mikor amnesztiával kiengedték, nehéz testi munkával keresi kenyerét. Dolgozott gyárban, darunál, volt kazánfűtő, de most már egy év óta szabadban csákányoz egy erdészetnél. Szereti a friss levegőt és a természetet.

Most elmeséli nekünk, hogy munkából hazajövet a Margit-hídnál látta a tüntetőket és csatlakozott hozzájuk.

– Az Országházhoz vonultunk. Nagy Imre tartott beszédet... Ezután elmentünk teherautókon a stúdióhoz és amikor ott elkezdődött a lövöldözés, a Bem laktanyába vezettem a mieinket fegyverért. Tudja, Mami, milyen könnyen ment ez?

Egyetlen egy katona vonakodott csak, de azt félrelökték és a többiek nyomban kinyitották a raktárakat és átadták nekünk a fegyvereket.

– Most nem lehet eszpresszó-politikát csinálni! Most tettek kellenek! Sohasem hittem volna, hogy a nép így fog viselkedni. Gyönyörű volt minden ma éjjel! És a legremekebb, hogy a forradalmat az ifjúság csinálta, azok a fiatalok, akiket a párt nevelt. Ez a legnagyobb erkölcsi csapás a kommunisztákra!

Október 24.

Dübörgés ébreszt fel. Az ablakhoz szaladunk: tankok vonultak az utcán.

– Orosz páncélosok! – kiált fel Bandi.

– Nyisd ki a rádiót!

Hanglemezeket játszanak. Majd:

– Ez lövés volt! – kiált fel Mária – egy lövést hallottam!

Bandi már öltözik.

– Mennem kell!

Nem tarthatom vissza.

Még csak reggel 6 óra, mikor elmegy. Mégegyszer hátrafordul és csillogó szemekkel néz vissza.

Délelőtt sorban állok a péküzlet előtt. Aztán a rádiót hallgatom:

– Felhívás: aki 2 óráig leteszi a fegyvert, nem kerül statárium elé.

Egy közlemény szerint „a stúdióba behatolt fegyveres támadók megadták magukat”. Máriával egyszerre gondoljuk: Hátha Bandi is köztük van! Talán akkor nem lesz bántódása...

Mostanáig bizakodó és jókedvű voltam, de egyszerre nagyon aggódom Bandiért...

Este megtudom telefonon, hogy megsebesült, kórházba szállították és operáció közben meghalt...

Október 25.

Hajnalban Máriával és Józsival elmegyünk a kórházba. A halottas kamrában megismerem Bandit. Vége hát minden reménynek, hogy tévedés, hogy névcseré történt...

Az őr elmondja, hogy egyelőre még itt maradhat. Nem jött ki semmiféle rendelkezés, hogy el kellene szállítani a halottakat. A mentőorvost is megölték és a két mentőt. Az orvosok rálőttek a kocsijukra, amikor a sebesülteket szállították a stúdió közeléből.

Megkeressük az ápolónőt, aki mellette volt.

– Szegény fiú – mondja –, még soha életemben nem láttam ilyen hőst. Egyetlen jajszt sem hallatott, csak mosolygott egész idő alatt.

Most egy orvos is odajön.

– Nem tudtuk megmenteni. Higgye el, mindent megtettünk, de nem ment. Valószínűleg főntről kapta a golyót. Átment a tüdön és megsértette a májat is.

Szegény Bandi! A mája már akkor beteg volt, mikor kijött az internálótáborból. De miért is nem kaphatott CSAK a tüdőbe sebet... Akkor még meg lehetett volna menteni... Hogyan engedhette meg az Isten, hogy meghaljon?...

...Tüntetőök vonulnak el az ablakunk előtt...

Október 26.

Megható előadást hallottam a rádióban Budapesti srácok címmel. Azt mondták, az olasz iskolákban róluk tanítanak... Bandi is közéjük tartozott!

Október 28.

Elmegyek Bandi egyik ismerősehez, akihez akkor kora reggel még felszaladt. Ő elmondta rövid beszélgetésük végét:

– „Bandi – mondtam neki –, ne menj el, hiszen értelmetlen az egész”. – „Ha értelmetlen is, de gyönyörű” – válaszolta. „Olyan boldog vagyok!” Ezzel elment...

Örülök, hogy boldog volt élete utolsó perceiben. Boldog volt, mert tudta, hogy a forradalom erkölcsi győzelem. Jele annak, hogy az embert nem lehet tartósan fogva tartani, mert fellázad, leszakítja kötelékeit és felfelé tör...

Neveitek fel vannak írva a mennyben...

Lk 10:17–20.

(Földváry-Boér Elemér koporsójánál)

Valahányszor az emberiség nagyot alkotott, nagy alkotások és történelmi cselekedetek mögött mindig ott van a mártírkönny, a mártírsors, a mártírvér. Egészen magától értetődő tehát, hogy az emberiség életének legdöntőbb fordulóján, az ég és föld találkozásának metszőpontján is a mártírsors szimbóluma, Krisztus keresztje áll. A kereszt, amely új jelentést ad az életnek és új értelmet a halálnak.

A kereszten innen magának él az ember. A magának élő embernek nincsenek eszméi, nem lelkesíti az igazság, nem hatja meg a jószág, nem érdekli – ha másokra vonatkozik – a szabadság. Család, nemzet, emberiség, vallás, kultúra mind-mind csak addig és annyiban érdekli, amíg egyéni ambícióit szolgálják, jogait védik, hatalmát biztosítják. A magának élő ember önző, mindenkitől áldozatot vár, de maga mindig kibúvik az áldozatvállalás alól. Éppen ezért nem válogat az eszközökben: a hízelgéstől a rágalmazásig, az ígéretéstől a fenyegetésig, a fél igazságoktól az egész hazugságokig mindent felhasznál, ami önző céljait elősegíti.

A magának élő ember az élet értelmét a sikerrel méri. Megítélése szerint az az okos ember, aki könnyen él, aki kevés munkával nagy hatalomra tesz szert és lehetőleg kockázat nélkül gyors sikereket ér el. Mert a kockázat a magának élő ember szerint csak a könnyelmű emberek bolondsága, aki okos, vigyáz az életre s óvatosan elkerüli a halált, hogy a halál, ez a számára fekete rém is mennél messzebbre elkerülje őt. Tisztánlátását éppen ez a haláltól való rettegés és sikerkért való versenyfutás zavarja meg, mert az embert semmi sem szédíti meg olyan hamar, mint a könnyű siker és semmi sem olyan reménytelen, mint a halál elől való menekülés. Még a legszentebb ügyért való fáradozás is a Sátán hálójává válik, ha a cselekvést megbénítja a félelem, a tisztánlátást elhomályosítják a látszat-eredmények és az órállókat megszedítik a könnyű sikerek.

Ezt a kísértést a tanítványok sem kerülték el. A próbaútjukról hazatérő tanítványok csillogó szemekkel dicsekszenek a Mesternek: „*Uram még az ördögök is engednek nekünk a te neved által!*” De Jézus nagyon lehűti ezt a korai lelkesedést: „*Látám a Sátánt, mint a villámlást lehullani az égből. Íme adok néktek hatalmat, hogy a kígyókon és skorpiókon tapodjatok és az ellenségnek minden erején és semmi nem árthat néktek. De azon ne örüljete, hogy a lelkek néktek engednek, hanem inkább azon örüljete, hogy a ti neveitek fel vannak írva a mennyben.*” (Lk 10,18–20.) A könnyű sikerben, az önáltató dicsekvésben, a mártírium nélküli sikerben mindig a Sátán kísért, s a könnyű sikerektől elbódult ember vakon lép bele az ellenség hálójába. Vigyázzatok, beleestek abba a csapdába, amely ellen küzdöttetek. Én azért küldöttelek benneteket, hogy Isten országa diadalmaskodjék s íme titeket megszédít az első siker: Isten országa növekedését összetévesztitek a magatok dicsőségével. Hát azt hiszitek, hogy a Sátán hatalmát meg lehet törni egy ütközetben, azzal áltatjátok magatokat, hogy a ti erőtok, tudományotok elég a győzelemhez? Ha ilyen szemmértékkel méritek a Sátán hatalmát s a magatok erejét, semmiképpen sem kerülhetitek el a csalódást, bukást, csődbejutást. A Sátánt nem lehet egy ütközetben legyőzni, s aki győz, sohasem az ember – az ember gyávn megbújhat, vagy hőiesen meghalhat – hanem mindig a történelmet formáló Isten.

A kereszten túl új értelme van az életnek és más jelentősége a halálnak. A kereszten túl nem magának, hanem másnak él az ember. A cél nem az én dicsőségem, hanem az Isten dicsősége. Az ember megtanul túlnézni önmaga arasznyi létén és arasznyi léte óriássá nagyított kérdőjelein. Felfedezi az egyetemes emberi célok ígézetét, Krisztus tanításainak a szépségét. Megkóstolja az igazság ízét, a szeretet hatalmát, a szabadság méltóságát, az önfeláldozás örömét. Aki másnak él, már nem féltve őrzi, hanem szent tékozlással nagy célok érdekében feláldozza az életét. Nem tartja vissza veszély és nem rettentí a halál, tudja kiért, miért küzd, él és hal meg. Az öklömnyi madár így száll szembe hiúzzal, párduccal, mikor

védi a fészket, a fiókákat, a jövődőt. Gyermeküket így tesz hőökké a hitért, hazáért, szabadságért vívott harc, Jézust így koronázza királyok királyává a töviskorona és kereszthalál. „*Nincsen senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja az ő barátaiért.*” (Jn 15,13.) A halál csak addig félelmetes, amíg fél a kockázattól s az ügy diadalát többnek tartja a maga életénél. Nem a sikerrel, hanem a rendeltetéssel méri az életét, a halál kockázatában is tudja, hogy élete fel van írva a mennyben.

A mi fiaink – a mi halottunk – ebből a titokból tanultak meg valamit. Nem iskolákban, nem kötelező hittanórákon, nem is az öregek, az előttük járó megroppant gerincű nemzedék példájából, hanem úgy, mint akik görbe tükörben sejtik meg az egészséges arányok szépségét, a programul hirdett gyűlölködésben szomjuhozzák meg a szeretetet, a hazugságok tobzódásában kívánták meg az igaz szót s a zsarnok vesszeje alatt, rácsok mögül a szabadságot.

A mi fiatal Testvérünk is ezt az utat járta. Ifjúsága biblia óráin tanult meg lelkesedni mindenért, ami nagy, szép, örök emberi eszmény és érték. A munka és fogság kemény iskolájában tanult meg küzdeni és tűrni. Szerette és féltette a házáját. Nemcsak szóval, de úgy, hogy életét is adta érte.

Fiaink! A nemzet úgy tekint reátok, mint hőökre, a halál számotokra nem a megsemmisülés sötét verme, hanem kapu az örökkévalóság felé. Véretekkal történelmet írtatok, halálotok nemcsak egy nemzedéket, egy nemzetet, de az egész emberiséget figyelmezteti: Vannak eszmék, amelyek nélkül nem élet az élet és amelyekért nem drága a halál. Nem siratunk, áldunk Benneteket: „*A ti neveitek fel vannak írva a mennyben.*” Ámen.

Pap Béla

Pap Béla református lelkész beszéde Földváry-Boér Elemér temetésén 1956. november 15-én a Kerepesi temetőben.

TARTALOM

In memoriam (Sztáray Zoltán)	3
A kiszolgáltatottak (Dokumentumregény)	7
Janus-arc (Versek a büntetőtáborból)	131
Függelék (Ifjúkori írások)	167
Dokumentumok (Naplórészlet, temetési beszéd)	229

[illegible][illegible][illegible]

Bendi

FÖLDVÁRY-BOÉR ELEMÉR ENDRE

1930. június 15-én született Budapesten. Hárman voltak testvérek, két fiú és egy leány. Az idősebbik fiút, Eleket, 1945-ben az oroszok elhurcolták az utcáról – 16 éves diák volt akkor. – Két hét múlva éhen és vérhasban meghalt Soroksáron.

Elemér 1948 legvégén disszidált: „Ha háború lesz, nem jó itt lenni, ha pedig nem lesz háború, nincs itt semmi jövőm” – mondotta. (Filozófiai szakra iratkozott be az egyetemen, de már ott magyarázgatta társainak, hogy a marxista ideológia elvetendő.) 1949 tavaszán hazatért. – Mégis – ... Elfogták. A szombathelyi ÁVO-ra került, ahol 6 hétig kínozták és vallatták, mint „kémgyanús”-at. Azután Kistarcsára került, majd Recskre. Ott éhségsztrájkot folytatott, mert a betegektől elvonták a gyógyszert. Húga, mint gyorskorcsolyázó bajnoknő próbálta kérvényekkel kiszabadítani, de Rákosi ezekre még csak nem is válaszolt.

1953-ban, a Nagy Imre-kormány idején beszüntették az internálótáborokat, de Elemérrel még egy külön komédiapert tartottak, amelyen – utólag – elítélték, annyi időre, melyet *tényleg* leült. Szabadulása után szó sem lehetett egyetemi továbbtanulásról. Volt gumigyári munkás, szénhordó, kazánfűtő, legutóbb pedig az erdészethél csákányozott. 1956. október 23-án csatlakozott a tüntetőkhöz, de már másnap sebesülten a MÁV Kórházba szállították, ahol délután, operáció közben, amikor a golyót igyekeztek kivenni testéből, meghalt.

Recskről való szabadulása után 95 versét emlékezetből írta le: ez a „Janus-arc” című sorozat.

Egy volt recski internált barátja a következőket írta levelében: „Mi oly nehéz éveket éltünk át Elemérrel, amelyeket nem lehet elfelejteni. S különösen nem lehet elfelejteni őt, aki nemcsak szellemi képességekben és műveltségben magaslott ki társai közül, hanem, aki erkölcs és jellem dolgában is mindnyájunk mintaképe volt és marad. Mindnyájunknak szomorú kötelessége, hogy kedves emlékét ápoljuk... Ő nekünk is, a szó legnemesebb értelmében testvérünk volt”.

**„A kiszolgáltatottak” című regényt külföldön
a Madách Alapítvány díjával tüntették ki.**